

politic'
ZATVORENIK

GODINA XV. - RUJAN 2005. CIJENA 15 KN

BROJ **162**

**Četrdeseta obljetnica ubojstva Vjekoslava Balina • O tragediji
i kultu Zrinskih i Frankopana • Komemoracija u Hrašćanu • Začetnici
i počinitelji ubojstva u Lepoglavi • Uznici Hercegovačke
franjevačke provincije • Dokumenti, sjećanja, svjedočenja**

PRIKRIVENO I OČIMA SKRIVENO (PRIKRITO IN OČEM ZAKRITO)

politički

ZATVORENIK

GLASILO HRVATSKOG DRUŠTVA POLITIČKIH ZATVORENIKA

PREDSJEDNIK DRUŠTVA
Alfred Obranić

UREDNIČKI ODBOR GLASILA
Višnja Sever, Andrija Vučemil, Ljubomir Brdar, Zorka Zane, Jure Knežević

OVAJ BROJ UREDIO
Tomislav Jonjić

UREDNIŠTVO I UPRAVA
10000 Zagreb
Vojnovičeva 15
tel: 01/46 15 437, 46 15 438
fax: 01/46 15 437
e-mail: hdpz-zagreb@hdpz.htnet.hr

PRIJELOM I TISAK
TIVA Tiskara Varaždin, Trg bana Jelačića 21

CIJENA LISTA
Za Hrvatsku 15 kn

Godišnja pretplata za Hrvatsku 180 kn
za inozemstvo: Europa 310 kn
ili odgovarajući iznos u drugoj valuti;
prekomorske zemlje: 510 kn
ili odgovarajući iznos u drugoj valuti

Žiro račun: 2503007-1100009317
kod Volksbank d.d. Zagreb
Devizni račun: **416446-7101** S.W.I.F.T.
Code **VBCRHR22** kod Volksbank d.d. Zagreb

Rukopisi se ne vraćaju,
list ureduje Urednički odbor, sva prava pridržava
Hrvatsko društvo političkih zatvorenika.

Uredništvo ne odgovara za navode
i gledišta iznesena u pojedinim prilozima

Za sve informacije i kontakte u svezi sa
suradnjom i pretplatom tel.: 01/48 72 433
radnim danom od 11-13 sati.

ISSN 1331-4688

Cijena oglasnog prostora:
posljednja stranica u boji: 4.000,00 kn
predposljednja stranica u boji: 3.500,00 kn
unutarnja crno-bijela stranica: 2.500,00 kn
1/2 crno bijelo: 1.250,00 kn
1/4 crno bijelo 700,00 kn

www.hdpz.htnet.hr

Slika na naslovnoj stranici:
Vjekoslav Balin (1933.-1965.)
na šibenskoj rivi 1955.

Tako je nazvana izložba postavljena od 31. svibnja do 31. kolovoza ove godine u Muzeju novije povijesti u Celju, o zločinima koje su počinili partizani nakon završetka II. svjetskog rata. Na izložbi su predviđeni dokumenti pobjedničke «narodne vojske» i rezultati istraživanja s nekoliko lokacija od 400 masovnih grobnica pronađenih u Sloveniji.

Najprije nešto o dokumentima. Dakle, radi se o izvornim dokumentima postrojbi koje su izvodile egzekucije do izjava, depeša i zapovijedi najviših dužnosnika nove «narodne vlasti». Biser je svakako telegram tadašnjeg potpredsjednika jugoslavenske vlade, druge Kardelja, naslovjen predsjedniku slovenske vlade, drugu Kidriču, te ga stoga prepisujem u cijelosti:

Od Predsedništva Centralne vlade.

25.VI.1945.

prejeto ob 11 uri.

K i d r i č u - osebno

Najkasneje v teku treh tednov bodo raspuščena sodišča nacionalne časti, vojna sodišča bodo sodila samo vojnim osebam, vse druge bodo prevzela redna sodišča. Proglašena bo nova amnestija. Nimate torej nobenega razloga biti tako počasni v čiščenju kot doslej.

KARDELJ.

Ako se uz ovo prisjetimo depeše druga Rankovića, objavljene na koricama prethodnog broja našega Političkog zatvorenika, ne treba biti povjesničar niti forenzičar, da se zaključi tko je počinio najveći zločin u Europi nakon II. svjetskog rata. Ako dva najviša državna dužnosnika potiču likvidacije, nisu zadovoljna tempom ubijanja, onda je valjda svakomu jasan zapovjedni lanac za ubijanje bez suđenja koje je trajalo danima, tjednima i mjesecima nakon okončanja rata. Nekima je i to antifašizam!

Materijalni ostatci iz otkopanih grobišta upućuju na to da su Hrvati bili najzastupljenija žrtva u tim bestijalnim likvidacijama. Odajem priznanje slovenskim državnim tijelima, jer bez njihova odobrenja i poticaja ne bi niti specijalizirane institucije kao muzeji obavile istraživanje dokumenata i terenskih iskapanja koja su inače fizički obavili studenti Filozofskog fakulteta. Istodobno stidim se svih naših mjerodavnih instanci, koji ne da ništa ne poduzimaju, nego bojkotiraju inicijative koje bi pokrenule istraživanja o najvećem stradanju hrvatskog naroda u njegovoj povijesti.

Pa kad već nemamo nikakve vlastite rezultate istraživanja pripremljene za jednu takvu izložbu, Hrvatsko društvo političkih zatvorenika organizirat će turneu celjske izložbe u nekoliko hrvatskih gradova. S obzirom na to da smo mi Hrvati najveća žrtva tih poslijeratnih zločina, trebali bismo iz pjeteta prema ubijenima imati puno više interesa od Slovenaca. Mi, bivši politički uzničari, u suradnji sa srodnim udrušama postupno obilježavamo stratišta na teritoriju Hrvatske, no utvrđivanje cijelovite povijesne istine o tom najtragičnijem razdoblju naše povijesti pripada stručnim osobama, a nositelj može biti samo Vlada ili Sabor Republike Hrvatske. Naša udružba je stoga predložila Hrvatskomu saboru osnivanje Zaklade sjećanja hrvatskog naroda, koja bi među inim imala svrhu istražiti i znanstveno utvrditi činjenice, jer to je jedini

*Alfred OBRANIĆ,
predsjednik Hrvatskog društva
političkih zatvorenika*

STIPE MESIĆ I VLADKO MAČEK

Vijest jest zabavna, ali ne potječe s novinskih stranica namijenjenih šalama: sredinom rujna ove godine predsjednik Mesić odlikovao je Vladka Mačeka. Veleredom kralja Dmitra Zvonimira s lentom i danicom, za posebne zasluge u borbi za hrvatsku samostalnost i teritorijalnu cjelovitost.

Kako od Mesića ne treba očekivati poznavanje ni elementarnih činjenica iz hrvatske povijesti, vjerojatno njegovim savjetnicima - a tamo se doista skupila svita besprizornih - valja pripisati zasluge za takvu hvalu Radićevu nasljedniku na čelu Hrvatske seljačke stranke. Samo oni mogu tvrditi da se Maček zalagao za hrvatsku samostalnost. Tu vrlinu, naime, nije svojatao ni sam Maček, koji svakako nije spadao u one koji su bježali od kićenja tuđim perjem. Historiografija je s tim poodavno načistu: Maček je bio Jugoslaven. Možda jugoslavenski federalist, ali svakako Jugoslaven. Djelovao je kao Jugoslaven, živio je kao Jugoslaven i umro je kao Jugoslaven. I svoje je uspomene objavio s jugoslavenskom, a ne hrvatskom zastavom. Za Jugoslaviju je bio spreman paktirati i s Hitlerom, dok je o samostalnoj Hrvatskoj unaprijed i bezuvjetno "otklonio svaku diskusiju". Za Jugoslaviju je bio spreman prihvatići Dražu Mihailovića, Hrvatskoj nije dopuštao ni Eriha Lisaka. I radi toga on s hrvatskom samostalnošću ima veze koliko i Budimir Lončar: svakako manje čak i od Stipe Mesića.

S tobožnjim Mačekovim zalaganjem za teritorijalnu cjelovitost Hrvatske stvar je još smješnija. Ta, upravo je Maček, sklapanjem sporazuma s "niškim Ciganinom" Dragišom Cvetkovićem i stvaranjem Banovine Hrvatske, učinio krajnji napor ne bi li se spasila Jugoslavija, makar uz cijenu da se pokuša legitimirati faktično prvi prelazak Srbije zapadno od Drine. U taj je sporazum Maček pohrlio bez ikakvih konzultacija i dogovora s bosanskim Muslimanima, čija se politička elita u to vrijeme (govorimo o 1939., a ne o 1993.!) skoro bez iznimke izjašnjavala u hrvatskome smislu. Pristanak hrvatskoga političkog vodstva na čelu s Mačekom, na cijepanje Bosne i Hercegovine, bio je kapitulantski čin, a postignuto rješenje, Banovina Hrvatska, rezultat kojega nitko u Hrvatskoj ranije nije ni želio ni zagovarao, niti je njime bio zadovoljan. Bosanski su Muslimani tada dobili jasan znak, da se ne mogu bezuvjetno nadati potpori svojih katoličkih sunarodnjaka, već da su ih ovi možda spremni pocijepati i u nemalome broju prepustiti pod velikosrpsku čizmu.

Nitko nije bio zadovoljan, osim klike koja je zasjela u beogradske fotelje, i onih njezinih prirepaka koji su pohrli posegnuti za batinom, pohapsiti hrvatske nacionaliste i strpati ih u prve koncentracijske logore na ovim širinama. Dok je Maček najavljavao kako je došlo vrijeme da punom parom krenemo u jugoslavenstvo, njegov zagrebački namjesnik, Ivan Šubašić Vukovogorički, nositelj Ordena belog orla s mačevima, usred Hrvatske ja zatirao svaki pokušaj osamostaljenja Hrvatske. Upravo to su razlozi da je diljem Hrvatske buknulo neraspoloženje, a svi su su promatrači, potjecali oni iz redarstveno-obavještajnih ili diplomatskih krugova, suglašavali tek u tome da nezadovoljstvo u Hrvatskoj raste, a Mačekov utjecaj danomice slabí.

To Mesiću i njegovim savjetnicima očito ništa ne znači.

A zanimljivo je da se u prethodnih desetak godina Franju Tuđmana ustrajno optuživalo za podjelu BiH i politiku koja se tobože iscrpljivala u zaokruženju nekadašnje Banovine Hrvatske. Nikomu kao da nije padalo na pamet da je ta Banovina zapravo Mačekov izum. A među Tuđmanovim kritičarima nisu na posljednjem mjestu bili oni koji su istodobno na sva usta veličali - Mačeka. Sve se čini da im je imponiralo Mačekovo jugoslavenstvo; tomu za ljubav bili su mu spremni zaboraviti poništenja izbora, ograničenja prava glasa i konc-logore, i prešutjeti podjelu Bosne. Ni onda, ni devedesetih, uostalom, nije važna Bosna. Važna je Jugoslavija, zar ne...

Tomislav JONJIĆ

IZ SADRŽAJA

VJEKOSLAV BALIN - ČETRDESETA OBLJETNICA UBOJSTVA.	2
<i>Tomislav JONJIĆ</i>	
KAKO JE POČEO RAT U HRVATSKOJ?	4
<i>Egon KRALJEVIĆ</i>	
DODVORNIŠTVO - TRADICIJA ILI SLUČAJ?	6
<i>Josip Ljubomir BRDAR</i>	
SLUČAJ HALILOVIĆ: ETNIČKA SEGREGACIJA ŽRTAVA U HAAGU	7
<i>Egon KRALJEVIĆ</i>	
MEDUNARODNA KONFERENCIJA O OSUDI KOMUNIZMA	8
<i>Jure KNEZOVIĆ</i>	
O TRAGEDIJI I KULTU ZRINSKIH I FRANKOPANA.	10
<i>dr. Julije MAKANEC</i>	
MISLI O TOTALITARIZMU: SLOBODA SE NE BRANI ZABRANAMA (7.).	13
<i>Tomislav JONJIĆ</i>	
JEDNA BRILJANTNA STUDIJA O SLIČNOSTIMA KOMUNIZMA I NACIONALSOCIJALIZMA	15
<i>Tomislav JONJIĆ</i>	
BLAŽENI ALOJZIJE STEPINAC I HRVATSKA DRŽAVA (XVIII.).	21
<i>Ivan GABELICA</i>	
PRILOZI ZA BIOGRAFSKI LEKSIKON HRVATSKIH POLITIČKIH UZNika (XXIX.)	28
<i>Jure KNEZOVIĆ</i>	
ŠIME KLAJC - DVAPUT SVJEDOK O JASENOVCU.	29
<i>fra Martin PLANINIĆ</i>	
JOŠ NEKOLIKO RIJEČI O ZAČETNICIMA I IZVRŠITELJIMA UBOJSTAVA U MJESTU LEPOGLAVA 31	
<i>Dr. Augustin FRANIĆ</i>	
FRA FERDO VLAŠIĆ - VIZIONAR I PATNIK	33
<i>prof. Bruno ZORIĆ</i>	
POPIS UZNika HERCEGOVAČKE FRANJEVAČKE PROVINCIJE	34
<i>dr. fra Andrija NIKIĆ</i>	
JOŠ O JAVNOME VJEŠANJU I STRIJELJANJU 1945. U GOSPIĆU	39
<i>Ivan VUKIĆ</i>	
MOJE SJEĆANJE NA SVIBANJ I LIPANJ 1945. (III.)	41
<i>Antun ŽIVKOVIĆ</i>	

VJEKOSLAV BALIN

- ČETRDESETA OBLJETNICA UBOJSTVA

"Nisam previše hrabar, ali nisam ni kukavica; mene ne će biti, ali će Hrvatske biti!"

(Vjekoslav Balin, 1965.)

Prije četrdeset godina, 25. rujna 1965., u starogradiškoj je robijašnici ubijen Vjekoslav Balin. Službena verzija jugoslavenskih komunističkih vlasti glasila je: *izvršio samoubojstvo vješanjem*. Tako, nažalost, tvrdi i potvrda Ministarstva pravosuđa koja je 29. listopada 1997. izdana na zahtjev brata mu **Marka**. U službenu verziju ne vjeruje nitko, ponajmanje oni uzniči koji su tamnovali skupa s pok. Vjekom. Njega nitko nije zaboravio. Zanimljivo, jer puno je političkih uznika koji su na robiji umlaćeni ili su umrli od zlostavljanja. Puno je onih koji su nepokolebljivo i pod svaku cijenu branili svoja uvjerenja i čast, braneći na taj način dostojanstvo i prava svoga naroda. Ipak, u usmenoj je predaji možda samo **Ivo Mašina** ostavio trag kakav je ostaoiza Vjeke Balina.

Bilo je, očito, nešto u Vjekoslavu Balinu što ga je činilo drugaćijim. Rođen je 21. lipnja 1933. u Šibeniku, u hrvatskoj

Piše:

Tomislav JONJIĆ

demonstrirao je udinskim ulicama i pregovarao s guvernerom, a kad su se izjavila obećanja talijanskih vlasti, Balin je ponovno poveo demonstracije koje su završile tučnjavom s talijanskim karabinjerima. Izveden je pred sud, gdje nije imao branitelja. Očevidci pamte kako je u sudnici održao dojmljiv govor na talijanskom jeziku, predbacujući Talijanima da izbjeglice koji bježe od jugoslavenske komunističke diktature u zemlju kršćanstva, Dantea i Michelangela, tretiraju kao roblje, galiote koji su stoljećima veslali na mletačkim galijama. Utamničen je na šest mjeseci.

Kad je izšao iz zatvora, kanio je u Rimu nastaviti studij kiparstva. Već 1957. priređena je prva od dvije izložbe njegovih radova, koje je kritika popratila pohvalama. Željan zavičaja, obitelji i djevojke, Balin se u više navrata ilegalno vraća u Domovinu. Željan borbe za slobodu Hrvatske, istodobno se približava krugovima političke emigracije, u čijem se jednom krilu, Hrvatskomu narodnom odboru, ugnijezdio agent jugoslavenskih obavještajnih službi **prof. Miroslav Varoš**. Varošev je primarni cilj **dr. Krunoslav Draganović** odnosno nastojanje da se spriječi istraživanje uzroka i posljedica Bleiburga. Balin očito osjeća sklonost prema Draganoviću, vjerojatno i radi toga što je ovaj pomogao da se izbavi iz udinske tamnice. No, time upada u oči Varošu, koji radi na razbijanju emigrantskih redova i kompromitiranju nekompromitiranih. Jedna od njegovih žrtava postat će i Vjekoslav Balin, kojega će pri jednom od dolazaka u Hrvatsku, početkom svibnja 1958. u Zagrebu uhićiti jugoslavenska policija. Istog je dana u Zagrebu uhićen i **Juraj Šikić**, bivši gospički gimnazijalac, koji je skupa s Balinom ilegalno došao u Hrvatsku.

Istog je dana prebačen u Beograd, gdje je držan do 9. siječnja 1959. Ni obitelj ni bilo tko drugi punih osam i pol mjeseci nije znao što se s njim događa. Presudom Okružnog suda u Šibeniku Ko-4/59 od 9. veljače 1959. osuđen je na devet godina strogog zatvora zbog kaznenog djela iz čl. 117. st.

Vjekoslav Balin je bio nadaren kipar

radničkoj obitelji čiju su glavu, oca **Marka**, četnici i Talijani optužili za pomaganje partizanima, nakon čega je konfiniran u Italiju, gdje je oslijepio. Zahvaljujući takvoj obiteljskoj predaji, Vjeko Balin je nakon rata sudjelovao u radu tzv. omaldinskih organizacija i čak postao članom SKOJ-a. Kao nadarenom kiparu, budućnost mu se smiješila. Ali, bio je previše inteligentan da bi ga se moglo trajno varati, a previše častan da bi svoje dostojanstvo prodao za Judine srebrnjake, pa 1955. ilegalno, barkom, bježi u Italiju.

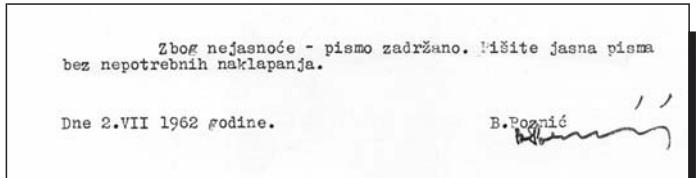
Sličan je bio životni put još desetaka i stotina hrvatskih mlađića. Tek, Balin je bio od onih kojima je suđeno postati predvodnicima, vodama. Mnogi od izbjeglica pamte kako je upravo on u Udinama 1956. stao na čelo nezadovoljstva protiv teških uvjeta života u izbjegličkome logoru. Kao predvodnik kolone od oko dvije stotine izbjeglica, pretežno Hrvata,

Sobzirom da se radi o pismu koje je puno fraza, a te fraze se svude na klevetanje rada u KPĐ-mu kao i to da mi Vas ovde zlostavljamo mučimo itd. U buduće Vam nećemo slati poštu ako je ista ili slična sadržina.

11.XI.1959 god.

Referen
Ristić

Pokušao je javiti o zlostavljanju u zatvoru

Ni šifrirana poruka nije prošla nezapaženo golotočkoj upravi

Dar brata Marka 1. svibnja 1963. nikad nije uručen

1. tadašnjega Krivičnog zakona i otpravljen na izdržavanje na Goli otok. Na Goli je došao 20. travnja 1959., kao robijaš s matičnim brojem 7201. Tamo je bio izložen zlostavljanjima i uskraćivanjem pisama i posjeta.

Nakon nepunih šest godina, prebačen je u Staru Gradišku gdje je 24. veljače 1965. zabilježen pod matičnim brojem 1527. Sedam mjeseci starogradiške tamnice provodi uglavnom u samici, bolnici i izolaciji. Njegova pisma o zlostavljanju u zatvoru logorska cenzura ne propušta, uskraćuju mu pisma poslana od kuće. Posljednje pismo obitelji piše 5. rujna 1965. U njemu kaže kako od bratova

pisma datiranog 24. veljače 1965. nije primio nikavu vijest od svojih. Moli da mu pošalju pet omotnica s markama, jednu bilježnicu, par olovaka i gumica za brisanje, nekoliko igala i britvice za brijanje, sapun, kilogram šećera u kockama... I cigarete, koje sanja iz noći u noć. Ali sve to odmah, jer sljedećeg mjeseca paket ne smije primiti. Požuruje ih, jer, kaže, *"ja nisam nikako siguran što me sve i kakovo zlo pored ove nevolje može snaći već sutra..."*

Te su se zlokobne riječi pokazale proročanskima. Njegova majka **Sinka** primila je 25. rujna 1965. brzojav sljedećeg sadržaja: *"Obavještavamo vas da je vaš sin Balin Vjekoslav umro u ovom domu 25. 9. 1965. godine - Uprava KPD Stara Gradiška"*. Brzojav je poslan na adresu obitelji, u šibensku Ulicu bratstva i jedinstva, broj 37. Vjekoslav Balin postao je

Uprava KPD Stara Gradiška obavještava majku da joj je sin "umro" 25. rujna 1965

još jednom žrtvom toga bratstva i jedinstva. Mladić kojega je čekala budućnost, koji bi zasigurno dao nemjerljiv prinos hrvatskoj kulturi, umlačen je na početku karijere. Obitelji nisu dali preuzeti tijelo: unatoč najavljenom dolasku u Gradišku, Vjekoslav je Balin bez nazočnosti najbližih pokopan na obližnjem groblju u Uskocima. Ni danas se za njegov grob točno ne zna. Majka je ubrzo krenula za njim: umrla je od tuge 1967.

*

Ovaj je mjesecnik u više navrata pisao o životu i tragediji Vjekoslava Balina. Osim prigodnih članaka, dokumentarno značenje ima pismo kojega je njegov brat **Marko** 1994. uputio šibenskim gradskim vlastima, uzalud predlažući da se jednoj od gradskih ulica ili trgova dade ime velikog pokojnika. Pismo je objavljeno u br. 61/1997, a Marko Balin je u br. 74/1998 objavio i zadnje bratovo pismo iz zatvora. O udinskoj je epizodi dragocjeno svjedočenje ostavio **Ante Kunek** (br. 66/1997), dok je **Slavko Segota** u *"Političkom zatvoreniku"* (br. 74/1998) objavio svoje sjećanje na dan ubojstva pok. Vjekoslava Balina. Osobito važan je prilog prof. **Andelka Mijatovića** koji je u br. 78/1998 objavio svoje uspomene na pokojnika, kao i svjedočenje da je pok. fra **Rudi Jerak** uspio, nakon tri dana skrivanja u džepu, krišom u zatvorskome dvorištu pokopati tri kralješka, koja je pronašao u prostoriji u kojoj je obavljena obdukcija Balinova tijela.

*Drugi dio - moje stvari Vam su poznate, da će potpisati
do gradira iduće godine - takođe je to službeno slijepeno.
Kako sam upućen da od Vas istaknem pričavu svih stihov po
zabrinjava, što Vas molim, da mih očuval po primitku svog n
sna poštuje - jer je visan vikac siguran što ne gne i za
kako zlo poštuje može snaći već sutra - pa Vas
zato molim za: 5 omotica s markama za pismo, dlebiću
risarcu - bez crta veličine 20x29,5 cm, 2 granice za brijanje
to grafički matica (veličina 10x15cm) za žen. djevojčice, hajdičice i crni
koraci, 2 igle male i velika za male crne prste, male št
rice za rokla, 5 šilata, solca 14 mm - za ženu, sapun
za brijanje, řeku vrlo veliki ſrotir, ſagunac, 1 kg. ſee
ne u čočićima, apotekarski smotak običnog namuka.
Pošto sljedeći mjesec ne primam paket što mi možeš po
slati cigarete za mne mjesec t.j. 600 kom, ali to čuš
što (upućaće resmijem smrati). Ako Vam je rezgovor
da mi kupujete i ſagunac, dravu, što mi možeš posla
t i 600 kom. Interesantnata, ostale vrste cigareta
su mi previsoko lagane a pušenje ograničeno na 10 kom.
Dravu. Marko želi radiš da mi pružiš jedan dobro
kostar i počasti, cigarete! Ostalo do 3 kg. i 300
grama, na čolico je ograničen staci PREPORUKA
- PAKET, kako sam Vam već pisao, može da bude*

U zadnjem pismu, dvadeset dana prije ubojstva, Vjekoslav Bolin naslućuje da ga zlo može "snaći već sutra"

KAKO JE POČEO RAT U HRVATSKOJ?

Nekima će se možda absurdnim učiniti i samo postavljanje pitanja iz naslova, ali očito, opet je potrebno dokazivati ono što nipošto ne bi smjelo biti (i što racionalno gledajući uopće nije) sporno. Nažalost, kao što se prije pet - šest godina činilo suludim postaviti upit poput ovoga iz naslova, danas je otprilike u istoj mjeri nepopularno reći istinu o početku i uzrocima Domovinskog rata, jer teza o krivici jedne (srpske) strane za rat, odnedavna se u Hrvatskoj smatra jednostranom, čak šoviniističkom.

U kojoj se mjeri promijenila ovdašnja duhovna klima, svjedoči činjenica da su kod nas legitimitet zadobili stavovi koje smo svojedobno mogli čuti ili pročitati u najgorim pamfletima miloševičevske promidžbe. Tako je u mondenim intelektualnim krugovima u Hrvatskoj ovih dana vrlo

Piše:

Egon KRALJEVIĆ

pobuna u Hrvatskoj tek odgovor na "divljaštvo proustaškog Tuđmanova režima", tj. srpsko je stvaranje "Krajina" i planiranje odcjepljenja od Hrvatske bilo tek posljedica, obrambena reakcija na "ustaški genocidni plan", navodno obnovljen početkom devedesetih. Drugim riječima, Srbi nisu imali izbora pa su "Krajine" stvorili samo zato da bi osigurali elementarni opstanak svog naroda, a ne radi toga što su htjeli stvoriti veliku i etnički čistu Srbiju.

Odluke su pale i prije prvih demokratskih izbora

Međutim, srpski su izvori, želeći ponosno istaknuti tko je prvi započeo posljednju rundu "svete srpske borbe" - a nesvesni štete

nivanju Koordinacije, što je značilo početak srpskog autonomnog organizovanja". Ako je navedena Odluka donesena već tada, znači da je na političkim forumima srpskog naroda u Hrvatskoj (a i u Beogradu) ona bila razrađena i pripremljena znatno prije toga...

Što nam govori ova kratka natuknica iz Dakićeve knjige? Vrlo jednostavno i razvidno, ona nam otvara da početak srpske pobune protiv Hrvatske i pokušaj nasilnog pripojenja Srbiji nemaju ama baš никакve veze s "Tuđmanovim režimom", jer nova hrvatska vlast u to vrijeme još nije bila izabrana. Dapače, tada u Hrvatskoj još nije bio održan niti prvi krug izbora!

Srpska je pobuna dakle proizvod sasvim drugih motiva od onih sa-moobrambenih, kako se to, prizivajući povijesni zaborav, nastoji sugerirati. No, nije to jedini dokaz ničim izazvane srpske pobune koju se danas nastoji prikazati u drukčijem svjetlu. Pokojni **Jovan Rašković**, lider SDS-a i srpskog naroda u Hrvatskoj - kojega mnogi jugoidni političari i njihovi (u hrvatskom novinstvu nažalost prevladavajući) medijski sateliti nastoje prometnuti u mirotvorca - u Čačku je, također prije završetka hrvatskih izbora i konstituiranja "Tuđmanove vlasti" i debelo prije nego što je ta vlast počela djelovati, izjavio (a beogradska *Politika* 15. svibnja 1990. prenijela) sljedeće:

"Nama ne treba velika Srbija već samo realne granice u kojima će živeti Srbi i vladati sobom." (Citiranu se izjavu pod rednim brojem 59. može vidjeti na internet stranici: <http://www.un.org/icty/bhs/cases/milosevic/documents/docpros/expert/rep-srb-foot.htm>).

Iz ovih je riječi ("...realne granice u kojima će živeti Srbi i vladati sobom.") jasno da je korijen rata na ovom prostoru u srpskim pretenzi-

Pakrac, 3. ožujka 1991.

poželjno - a smatra se i vrlo humanističkim i demokratskim - govoriti o neoustaštvu **Tuđmanove** vlasti.

Sve se to može uočiti u raspravama koje se vode na raznim forumima (od onih haških, pa do internetskih), a i u hrvatskom se tisku sve češće susrećemo s navedenim stavovima koje zajednički zastupaju dijelovi hrvatske javnosti i gotovo sve srpske političke opcije. Po tim je shvaćanjima srpska

koju si time nanose - objavili i podatke koji navedenoj tezi baš i ne idu u prilog. Naime, srpski kroničar **Mile Dakić** u svojoj (u Srbiji nagrađenoj knjizi) "Krajina kroz vekove" navodi detaljan redoslijed zbivanja vezanih uz "srpsku stvar" u Hrvatskoj. U nizu zabilježenih događaja iz 1990. Dakić je zapisao i sljedeći znakoviti nadnevak: "10. 04. U Kninu donesena Odluka o zaključivanju Dogovora o udruživanju opština dalmatinskog područja i os-

jama na teritorije koji su se nalazili izvan "administrativnih" granica nekadašnje Socijalističke Republike Srbije.

"Ne Velika, nego 'taman Srbija'!"

Sve zlo je dakle počelo zahvaljujući težnji Srba da na očiti proces dezintegracije Jugoslavije (koji je počeo davno prije negoli se moglo i nazrijeti slobodne izbore u Hrvat-

onovremeno šovinističko pisanje dijelova hrvatskog novinstva (npr. **Božićeva Slobodnog tjednika**). Unatoč tomu što su ove žalosne epizode bile dobrom dijelom omogućene spretnom KOS-ovskom proizvodnjom antisrpsstva i ustaštva (u istom rangu s podmetanjem bombe u zagrebačku Židovsku općinu), moramo priznati da su se neki u Hrvatskoj upecali na te

izjavili (u ovom tekstu) citirani Dakić i Rašković, moći ćemo doći do istinitih zaključaka o karakteru Domovinskog rata. Takvo cijelovito sagledavanje stvari imalo bi, uvjeren sam, i vrlo blagotvoran učinak na sposobnost suočavanja hrvatske javnosti s pojedinačnim i gusnim zločinima počinjenim s hrvatske strane.

No, nekima očito nije u interesu da se Hrvatska civilizirano i u miru suoči s mrljama iz svoje najnovije prošlosti. Oni manipuliraju povijesnim činjenicama i retuširaju povijesne događaje za koje iz vlastitih sjećanja znamo da nisu bili takvi kakvima nam ih prikazuju. Sve to dovodi do kolektivnih frustracija, podjela i reakcija nabijenih emocijama, što je vjerojatno i cilj ovakvih djelovanja. Zahvaljujući tomu, Hrvatsku je lako prokazati ksenofobnom, nacionalističkom, uskogruđom zemljom. A takvoj su potrebni, kako inozemni tutori, tako i domaći, ex-jugoslavenski moralni higijeničari, koji su si i nakon raspada bivše države uspjeli pronaći novo – staro poslanje: borbu protiv "fašizma u Hrvata"...

Razorena crkva Sv. Duha u Miokovićevu

skoj, a kojemu je dodatnu snagu i eksplozivnost dao Miloševićev agresivni šovinizam) odgovore programom okupljanja Srba u jedinstvenu državu, tj. Veliku Srbiju. Rašković je, doduše, zbog ozloglašenosti tog pojma, u navedenoj izjavi ovaj termin odbacio, no formalnim je otklanjanjem velikosrpsstva dotični samo pokušao prikriti program bit kojeg je ostao isti. Ako su stvari kristalno jasne, a jesu, postavlja se pitanje zašto se na valu povijesnog samozaborava uporno nastoji iskriviti činjenice?

Sve prethodno navedeno nipošto nije poziv na amnestiranje nekih uistinu zločinačkih hrvatskih reakcija na užas koji nam se početkom devedesetih sručio na glavu, niti se ovime želi pod tepih podmesti

mamce, te da su postupali mimo svih etičkih normi, a usput i u korist hrvatske štete.

Usprkos tim nedvojbeno sramnim činima, ne možemo ići tako daleko pa reći da su takva djelovanja bila dio politike poticane s najviših političkih instanca; još se manje može tvrditi da su ti potezi bili uzrokom srpske pobune protiv Hrvatske. Radilo se jednostavno o tome da su dijelovi hrvatske javnosti, potaknuti udbaško-kosovskim podzemljem, potpuno neprimjereno reagirali na izazov srpske agresije.

Tek kada u pokušaju razumijevanja i kontekstualiziranja događaja iz naše nedavne prošlosti budemo imali u vidu ono što su o srpskim planovima u Hrvatskoj napisali i

MARIJA I PTICA

nad glavom ti

ptica

Marija

koju si ranila
i othranila

tvoja ptica
suđenica

druga strana
tvoja lica

o Marija

tužna ptica

Mario BILIĆ

DODVORNIŠTVO - TRADICIJA ILI SLUČAJ?

(LICE I NALIČJE VARAŽDINSKOG ŠPANCIRFESTA)

U nedjelju 4. rujna, nakon deset dana trajanja, završio je Festival uličnih šetača odnosno varaždinski Špancirfest. Njegovim završetkom, naš se grad iz jedne «proštenjske glamuroznosti» vratio u svoju pitomu, tihu i idiličnu provincijsku svakodnevnicu.

Nema dvojbe da je ta manifestacija točno pogodila dušu puka, jer je utemeljena na prastarim običajima narodnih svetkovina, koje su se tijekom vremena obogaćivale svjetovnim sadržajima, kojeg su zbog prigodne zarade nositelji bili «majstori, kramari i – cirkusanti». Ti lijepi običaji su tijekom komunističke vladavine

Piše:

Josip Ljubomir BRDAR

teško pogoditi. Radi se o završnom koncertu Špancirfesta i njegovom glavnom akteru Đordu Balaševiću. Nije mi ni najmanje namjera obezvrijedivati tog čovjeka i njegov umjetnički opus. Taj čovjek nije moj glazbeni izbor, ali dopuštam da drugima jest. No, pitanje je, je li to dovoljan razlog da njega organizator pozove i da on bude taj «šlag na torti» varaždinskoga (varaždinskoga!) Špancir-

vrijednost koliko i Tadićeva ili Koštunićina razina demokracije.

Ako i uvažimo njegovo blago pacifističko opredjeljenje, ono sigurno nije dostatno da bi mu Varaždin upriličio doček kakav smo vidjeli i doživjeli. Naročito ne zbog teške hipoteke bliske prošlosti, kao i aktualne sadašnjosti, gdje u ratu oboljeli hrvatski branitelji svakodnevno dižu ruke na sebe, pa i u vrijeme trajanja Špancirfesta, pa čak i zbog gostovanja srpskih pjevača u Hrvatskoj. Organizatori Špancirfesta očito nisu senzibilizirani tom činjenicom. To je daleko od njihovih očiju, a još dalje od njihove savjesti. Njima nije npr. palo na pamet da za završni spektakl Špancirfesta pozovu neku poznatu hrvatsku glazbenu ikonu ili grupu, kao npr. Mišu Kovača, Prljavo kazalište ili npr. Thompsona? Ma, što ja to govorim? Kako bi u tom slučaju organizator iskazao svoj liberalni «humanizam», ili još bolje balkanski integralizam? Kako bi drugačije dokazao svoj podanički uliznički mentalitet i nostalgičnu čežnju za dobrim starim vremenima?

Kroz prepostavljeni «hrvatski izbor» iskazali bi valjda «primitivni nacionalizam» odnosno «ognjištarstvo», a kroz Balaševića su izrazili svoj «globalizam» i svoju «širinu».

Treba biti pošten i priznati da organizator Špancirfesta nije usamljen u promicanju i afirmaciji «regionalne suradnje». Dokaz tome je poplava «kulturnjaka, pevaljki i pеваčа» s istoka i njima pripadajućeg svijeta, koji ustrajno rade na čuvenom projektu «Tko nas to, bre, zavadi?» Stoga, zašto Varaždin tomu «plemenitom» projektu nebi dao svoj obol?

Oni, kojima mi tako dobrohotno hrlimo ususret, ne će nam ostati dužni, što svakodnevno i dokazuju izjavama svojih lidera, akademika, legaliziranih četnika i njima pripadajuće javne i kulturne *bratije* protiv naše zemlje. No, naši aktualni dužnosnici, a nekadašnji funkcioneri, uglavnom bivši polaznici kumrovečkog učilišta i bivši ateisti, prihvatiše biblijsku maksimu: tko tebe kamenom, ti njega kruhom.

Ne iz religioznih razloga, nego iz nostalgie.

P.S. U kontekstu ili izvan konteksta, svejedno, ali uvijek sam se pitao, a i drugi su me pitali: Kako to da je Varaždin u vrijeme prve Jugoslavije među rijetkim podigao spomenik Aleksandru Karađorđeviću? Nisam imao pouzdan odgovor. Danas ga imam!

Zgrada HNK u Varaždinu

bili amputirani iz javnog života građana i tako bez podrške vlasti bili reducirani na skromna crkvena okruženja. No, ta zapretna duhovna iskra u narodu rasplamsala se upravo u našem gradu u novoj modernoj inačici zvanoj «Špancirfest», do razine koju smo svi imali prigode vidjeti.

Kako je na račun Špancirfesta izrečeno niz pohvala pa i panegirika, mislim da je u cilju daljnje afirmacije ovog festivala potrebno izreći i po koju kritičku riječ, kako se ne bi zabludjelo u samozadovoljstvu.

Stručnjaci za «proizvodnju zabave» sigurno bi našli i po koju zamjerku i ponudili neke druge sadržaje, no ja kao običan građanin to ne mogu zamijetiti, osim što sam mišljenja da bi ova manifestacija trebala više odražavati tradicijski duh našega kraja i našega grada, a imati manje «međunarodnih» sadržaja. Nažalost, obogaćivanjem sadržaja gubi se na lokalnoj autentičnosti.

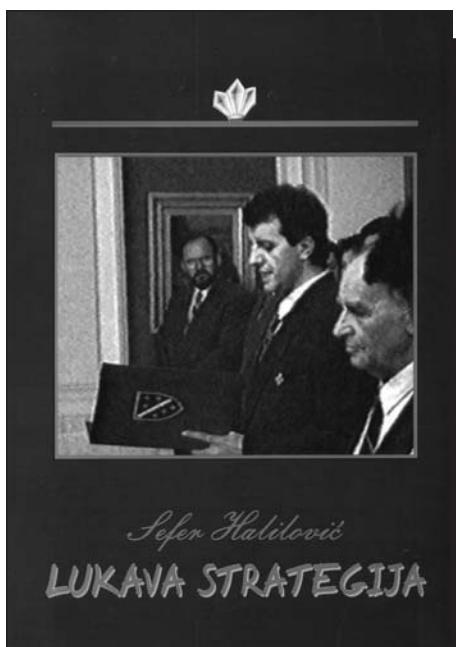
No, bit moje zamjerke je, trebam priznati, ipak – političke prirode. Nije

festa? Zašto mu je organizator dao prednost između 250 izvođača iz cijelog svijeta, darujući samo njemu povijesni prostor staroga grada? Treba li možda spomenuti da Varaždin u trajanju hrvatske države niti jednom ugledniku do sada nije iskazao takvu čast. Pitam, čime nas je Balašević toliko zadužio? Postoji li kakva moguća kulturna, ili neka druga poveznica Varaždina i Balaševića? Ja se takve poveznice ne mogu prisjetiti. Ne mogu se prisjetiti niti eventualne mogućnosti da je Đorde Balašević izrekao koju riječ utjehe ili potpore hrvatskoj žrtvi u vrijeme trajanja brutalne srpske agresije na Hrvatsku, pa mu se zbog toga Varaždin odužuje. Ako je učinio takvo nešto, iskreno mu se ispričavam i pozivam da opet dođe u naš grad kao dragi gost.

Čega se prisjećam? Prisjećam se njegove «zavjetne» pjesmice drugu Titu i komunističkoj partiji «Računajte na nas», posvećene očuvanju Jugoslavije. Možda je i ova činjenica doprinjela njegovom izboru? Njegov navodni pacifizam i tobožnji otpor Miloševiću racionalno ima

SLUČAJ HALILOVIĆ: ETNIČKA SEGREGACIJA ŽRTAVA U HAAGU

Skandal je veliki i teško da može biti veći: za zločine koje su nad stanovnicima hrvatskih hercegovačkih sela Grabovice i Uzdola (oko 70 ubijenih, među kojima i

Naslovna stranica Halilovićeve knjige "Lukava strategija"

djeca) 1993. godine počinile postrojbe Armije BiH pod zapovjedništvom **Sefera Halilovića**, haško je Tužiteljstvo za navedenoga bošnjačkog vojnog zapovjednika (inače jedinog osumnjičenog za navedene zločine) zatražilo kaznu od samo 10 godina zatvora!

U ovoj za zdravi razum zapanjujućoj odluci znakovito je nekoliko detalja. Prije svega, činjenica da Halilović nije suđeno za zločine koje su postrojbe pod njegovim zapovjedništvom - u sklopu iste akcije ("Neretva '93"), u kojoj su poharani Grabovica i Uzdol - počinile u selima Stipića Livada i Trusina, u kojima je ubijeno oko četrdeset ljudi.

Osim toga zaprepašćuje dvostruktost kriterija: s jedne strane bosanskom Hrvatu **Furundžiji** je zbog toga što u Ahmićima nije sprječio si-

Piše:

Egon KRALJEVIĆ

lovanje jedne Bošnjakinje odrezano 10 godina, **Blaškiću** je za prisiljavanje zatvorenika na rad izrečena devetogodišnja zatvorska kazna... S druge strane Tužiteljstvo haškog suda, koje bi po logici pravosudnog postupka za okrivljenike trebalo tražiti maksimalne kazne (a za Hrvate, kako vidimo, to i traži), za masovna je ubojstva hrvatskih civila za koja je odgovoran Halilović zatražilo 10 godina zatvora, što znači da je izvjesno kako će krajnja presuda biti još manja! Teško je u ovoj posljednjoj epizodi iz serijala haške pravde između redaka ne pročitati poruku, da oduzimanje života mnoštву Hrvata u BIH predstavlja razmjerno mali zločin, jednak nesprečavanju silovanja jedne Bošnjakinje ili skoro jednak tjeranju bošnjačkih zatočenika na prisilni rad.

Posljedice ovakva "sudovanja" mogu biti strašne i rezultirati novim slučajevima poput onog **Topalovićeva** u kojem je dotični islamski terorist na Badnjak 2002. u hercegovačkom selu Kostajnica hladnokrvno ubio čitavu

hrvatsku obitelj **Andelić**. Naime, zašto ponovno ne ubiti ako se na visokim forumima međunarodnih pravnih institucija tako olako prelazi preko navedenih zločina?

Od svega izloženog najžalosnija je činjenica da degutantno selektivna većina hrvatskih medija, raščlanjivanju ove teško shvatljive haške odluke ne posvećuje gotovo niti redka. Da je nešto slično ovomu zabilježeno u slučaju nekoga hrvatskog vojnika ili zapovjednika kojem je sudilo hrvatsko pravosuđe, tada bi eter i novinski stupci naravno brujali od siline probuđene savjesti hrvatskog novinstva i vapaja ovdašnjih intelektualaca.

Za u ovom tekstu spomenute žrtve i nepravdu koja im se navedenim haškim odlukama nanosi, nikoga - izgleda - nije briga.

Možda i radi toga što recentna intelektualna moda u Hrvatskoj sugerira da se ugled intelektualca, kao i profesionalno novinarsko poštjenje ne mogu ni postići niti potvrditi ukazivanjem na nepravde počinjene Hrvatima u susjednoj državi. Takvim će se stavom pojedinac kvalificirati samo za etikete šovinista, desničara, ksenofoba itd...

GALEB GLASONOŠA

*U mojim kišnim zjenicama
Vidim galeba kako leti
Utonuo u suzu
Imakar želi sletjeti na moj dlan
Bez glasa
I trzaja krila
On je galeb
Moj glasonoša
Bijel
Kao sunčev sjaj.*

Bruno ZORIĆ

HRVATSKA 2005.

*Kad se mjesec diže iznad krova
I svi zvuci tonu u tišinu
I sa dunje oglasi se sova.
U ušima bojna truba ječi...
Rat je stao prije deset ljeta
Mnogi ratnik svoj rane lječi
pred raspelom skrušen kada kleči.
I zle misli zastaju na pragu.
Iako ga nepravednost nije
Ljubi dalje domovinu dragu
Makar znade – nije kao prije.*

Višnja SEVER

MEĐUNARODNA KONFERENCIJA O OSUDI KOMUNIZMA

U glavnome gradu Litve, Vilniusu, 4. rujna 2005. održana je znanstvena konferencija «Vilnius 2005.», na kojoj se raspravljalo o zločinima komunizma i opasnosti oživljavanja komunističke ideologije. Organizacijski komitet pozvao i predsjednika Internacionalne asocijacije bivših političkih zatvorenika i žrtava komunizma (Inter-Asso), **Juru Knezovića**, koji nažalost nije bio u mogućnosti prisustvovati ovoj konferenciji, nego je zamolio njemačkog člana predsjedništva **Günthera Rudolpha**, da pročita njegovo izješće, koje donosimo u cijelosti. Izješće je primljeno vrlo pozitivno, te će biti prevedeno na litvanski i engleski i objavljen.

U Vilniusu je 2000. održan kongres "Antikomunizam", na kojem je organiziran građanski tribunal o zločinima komunizma, a HDPZ je tada sudjelovalo na tome kongresu.

Izješće Predsjednika Inter-Assa

"Intenacionalna asocijacija bivših političkih uznika i žrtava komunizma (Inter-Asso) zalaže se godinama za osudu komunizma kao zločinačke ideologije i za kažnjavanje počinitelja zlodjela.

Od VII. kongresa, održanog u Berlinu 20. lipnja 1998., Inter-Asso se, u ime svojih članica, nacionalnih organizacija iz 16 zemalja koje su bile pod komunističkim režimom, obraća pojačano javnosti. U Berlinskoj rezoluciji naglašeno je da komunistička ideologija posredstvom poslušnih pomoćnika i nadalje rastače etničke jedinice i zavarava međunarodnu javnost. Povod je bila činjenica da se komunisti u nekim zemljama grade demokratima, te da im je uspjelo u mnogim zemljama prikazati se demokratima i obvladati strukturama u gospodarstvu, politici, kulturi i znanosti.

Desetoga studenog 1998. u Zagrebačkoj rezoluciji je utvrđeno:

-novija povijesna istraživanja pokazuju, da broj žrtava komunističke strahovlade prekoračuje stotinu milijuna;

-tražimo obeštećenje za muke, koje smo pretrpjeli uslijed smaknuća, dugo-

Piše:

Jure KNEZOVIĆ

godišnjih tamovanja, prisilnoga rada i zdravstvenih oštećenja iz tog vremena;

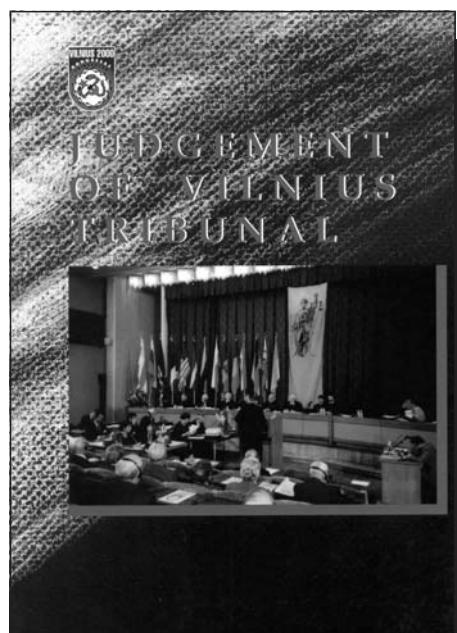
-kao prvi korak, mi zahtijevamo javno moralno priznanje naše žrtve od strane svake one vlade, koju smatramo pravnom sljednicom komunističke vlade, a posebno od država sljednica Sovjetskog Saveza, koji je u posebnoj mjeri iz političkih razloga osudivao, ubijao i na dugogodišnji prisilni rad odvodio ljudi iz svih naših zemalja. Rehabilitacija žrtava od strane Visokoga vojnog odvjetništva u Moskvi ili rehabilitacija od strane sudova naših država nije dostatna;

-mi zahtijevamo, da se otvore arhivi tajnih policija naših država i da počinitelji, odgovorni za političke progone, budu osuđeni po načelima pravne države;

-mi zahtijevamo, da u međunarodno priznatu definiciju kaznenog djela genocida, bude uvršteno i potpuno ili djelomično uništenje neke skupine ljudi, zbog njihove različite klasne, ideološke, političke ili religiozne orijentacije;

-mi skrećemo pozornost na to, da su još, posebno u pogledu nekadašnjega

prisilnog rada, utuživi zahtjevi za obeštećenje bivših uhićenika nacističkog režima kod vlade i institucija Savezne Republike Njemačke, koja se uzorno postavila prema prošlosti, te kao pravni sljednik nacističke Njemačke već desetljećima plaća odštetu žrtvama nacionalsocijalističke Njemačke; pravo na odštetu dakle ne zastaruje;

Presuda Međunarodnoga javnog tribunala u Vilniusu (2000.)

Žrtve gladi u dolini Volge - milijunske žrtve komunističkog gladomora

Ova je rezolucija poslana preko veleposlanstava vladama zemalja članica i Visokomu_komesarijatu za ljudska prava u Ženevi. Ni od jedne vlade nismo dobili odgovora, dok je Visoki komesariat pismeno odvratio, da se ovo pitanje stavlja na dnevni red 35. sjednice u ožujku 1999. Vrijeme je teklo, a ništa se nije događalo. Na ponovan upit više nije odgovarao ni OUN.

Na VIII. kongresu u Dubrovniku 1999. doneseno je više rezolucija koje su imale istu sudbinu kao i predhodne: ostale su, naime, bez odgovora.

U Budimpešti je zaključilo Predsjedništvo Inter-Assa da sa svojim zahtjevima apelira na NATO. Od tamo je došao brzi, ali diplomatski odgovor i ništa se nije dogodilo.

Inter-Asso je u mnogim dalnjim rezolucijama tražio pravdu za žrtve ili pokušavao da se u školama uči objektivno o zločinima komunizma.

Inter-Asso se obratio i Europskoj narodnoj stranci, čak osobno gospodinu **van den Lindenu**, vodi radne skupine, koja se zalaže za osudu komunizma. Ni od tamo nije došao odgovor.

Kod žrtava komunizma dozrijeva uvjerenje, da za osudu komunizma ne postoji politička volja. Bez nje je svaki pokušaj promašaj. Tako je Inter-Asso utvrdio da još uvijek postoje države u kojima nema zakona o obeštećenju

Politički zatvorenici iz zatvora Telšiai, pobijeni 24. lipnja 1941. - boljševički počinitelji danas su "antifašisti"

žrtava komunizma. Tako npr. u Bosni i Hercegovini takav zakon ne postoji, premda je ta država protektorat UN i EU. Ili jedan drugi primjer: u Hrvatskoj žrtve komunizma i politički uzničci postavljaju spomen-obilježja u kojima žele podsjetiti na zločine komunizma, a Vlada Republike Hrvatske, koja ima podršku Zapada, ruši te spomenike i onemogućuje pravni put.

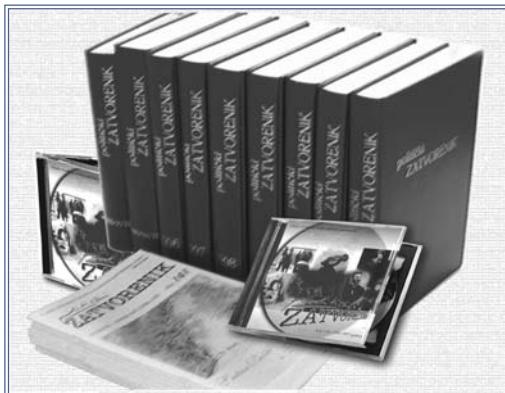
Upitno je bi li se suglasile u osudi komunizma države koje su svojedobno sjedile u Jalti i Potsdamu sa **Staljinom** za istim stolom. Time bi se same optužile, ne za zločine Sovjetskog Saveza, nego npr. za mrtve u Dresdenu, u Baltičkome moru, u Hirošimi i Na-

gasakiju, ali također i za propuštenu pomoć pri narodnom ustanku u Berlinu i DDR-u 17. lipnja 1953., u Poljskoj i Madžarskoj 1956., u Pragu 1968., u Hrvatskoj 1972. itd.

Nürnberg II. je imitacija. Da bi se to postiglo, morala bi postojati politička volja, ali tko sebi može na takvome jednom суду zamisliti **Busha i Putina**? Mi se trebamo zamisliti zašto nemamo podrške socijaldemokrata. Među njima je bilo puno žrtava komunizma. Možda bismo mogli dobiti njihovu podršku, kad bismo se zalagali za osudu komunističkih zločina. Možda trebamo raditi u tome smjeru.

Politički zatvorenik na CD-ROM-u!

Prvih 12 godišta našeg mjesečnika objavljeno je i na CD-ROM-u. CD izdanje sadrži sve brojeve od 1 - 129 u PDF i HTML formatu te brojeve od 130 -141 u HTML formatu.

Dvostruki CD-ROM možete naručiti u središnjici HDPZ-a, Vojnovićeva 15 u Zagrebu, na telefon: **01 / 46 15 437, 46 15 438** ili na mail: **hdpz-sred@hdpz.htnet.hr**

po cijeni od **140,00 kn.**

O TRAGEDIJI I KULTU ZRINSKIH I FRANKOPANA

Pogrješno je mišljenje, da je osjećaj narodnosti tek iza francuske revolucije postao značajan historijski faktor. Francuska revolucija tek je posljednja etapa mnogovjekovnog razvoja narodnosnog osjećaja, a nije njegov stvaralac. Naš veliki pravnik i historičar **Vladimir Mažuranić** u svojim Prinosima za hrvatski pravno-povjesni rječnik spominje, kako se već u srednjem vijeku dokumentima može utvrditi zaziranje naroda od naroda, ljubav domaćega jezika, osjećaj narodnog poniženja i nepravde, osjećaj zajedničkoga podrijetla u času opće opasnosti, te piše i ovo: "Pojedine sitne zgode, slučajne opaske historijskih osoba, crtice naoko neznatne, često nas preneražuju po svojoj nalici sa sadašnjošću". (Str. 379.).

Jedna je od takvih critica i pismo **Nikole Zrinskoga**, brata nesretnoga **Petra Zrinskog**, što ga je pisao podžupanu zagrebačkom **Ivanu Ružiću**, a u kojem možemo pročitati i ove riječi: "Svijestan sam, da sam Hrvat, i nikada se ne ču odrođiti". Nikola Zrinski dakle veli, da zna da pripada hrvatskom narodu, znade da bi bila sramota i izdajstvo "odrođiti se" t.j. odreći se svoga naroda i raditi protiv njega. To pismo nepobitno je dokument nacionalne svijesti hrvatskoga plemstva. Što ta svijest nije bila tako izgrađena kao danas, što je bila ograničena samo na politički aktivni dio naroda, mi to možemo žaliti, ali mi tu svijest kao historijski faktum ne možemo poricati.

Kad su Hrvati došli u svoju današnju domovinu, iz krila narodnoga niklo je i ratničko plemstvo hrvatsko, koje je kroz duga stoljeća bilo nosilac hrvatske državne ideje. Nema sumnje o tome, da bi bilo najbolje, da su Hrvati već u desetom vijeku imali državu, koja bi bila izgrađena na nacionalnim i socijalnim shvaćanjima dvadesetog vijeka, nema sumnje, da bi bilo najbolje, da tada nije bilo nepismenih, da su svi uživali jednak prava, da su se svi natjecali u nešobičnosti i čovječnosti i svi bili sretni i zadovoljni. Kao što je god to nesumljivo točno, tako je i djetinjasto to isticati. Zamjeravati na pr. kralju Tomislavu, što nije imao demokratsku državu s općim i tajnim pravom glasa, bilo bi isto tako pametno kao i prigovarati mu, što je jahao konja, a nije se vozio aeroplonom. Ozbiljnu čovjeku nije potrebno dokazivati, da svaku historijsku epohu valja ocjenjivati po realnim mogućnostima,

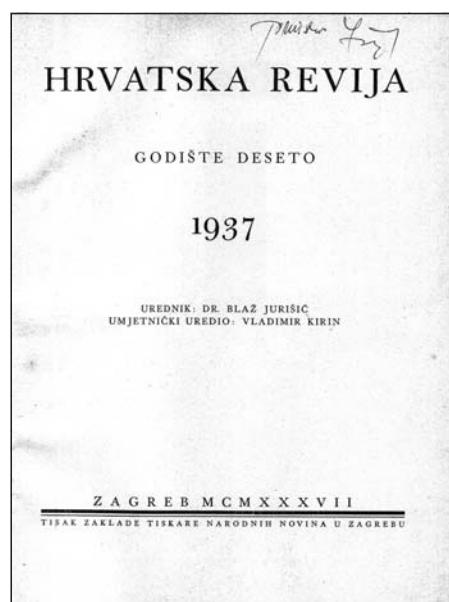
Piše:

dr. Julije MAKANEC

koje su u njoj dane. Kada se te realne mogućnosti uzmu u obzir, onda je lako uočiti, da Hrvati moraju biti sretni, što su imali svoje vlastito narodno plemstvo, jer to je u doba, kad je feudalizam vladao u čitavoj Europi, bio jedini način, da široki slojevi hrvatskoga naroda ne postanu žrtvom franačkih, mađarskih i austrijskih osvajača, koji bi narod hrvatski zbrisali s lica zemlje tako temeljito, da mu se danas ni za ime ne bi znalo.

Dr. Julije Makanec

Čitav razvoj evropske historije od srednjega vijeka do danas tekao je u smjeru sve jačeg utjecaja širokih slojeva na razvoj političkih prilika, i taj je utjecaj bio razmjeran napretku njihove prosvjećenosti i organizacione sposobnosti. Kako su se god prilike razvijale u velikim evropskim zemljama, tako su se razvijale i kod nas. U vrijeme kulminacije evropskog feudalizma bilo je nosilac državne ideje hrvatske narodno plemstvo, poteklo iz porodica starih župana, što su ih Hrvati u vrijeme prvih svojih kraljeva sami birali kao svoje poglavare. U doba poslijepodne francuske revolucije, kad je gradanski stalež konačno skrio premoć feudalnih velikaša, koji su međutim već bili postali pripuzi dvorskog apsolutizma, hrvatski su građani nakon izvjesne periode mrtvila iz ruku hrvatskih plemića preuzeли svetu baštinu borbe za državnu i narodnu ideju hrvatsku, a u XX. vijeku, u vrijeme buđenja najširih narodnih slojeva, hrvatsko je seljaštvo glavni nosilac hrvatske državne i narodne misli. Baš ta hiljadugodišnja borba za vlastitu narodnost i državnost, neoboriv je dokaz, da Hrvati nikada nisu bili služnički narod, da oni nikada u svojoj historiji nisu željeli da budu bilo čiji rob, da oni nikada nisu trpjeli i nikada ne će trpjeti vlast bilo kojeg drugog naroda nad sobom.

S izvjesnih se strana čuje, da su se posljednji Zrinski i Frankopan, s kojima se završava odsudna uloga plemstva u hrvatskoj državnopravnoj borbi, borili samo za svoje materijalne interese. Kad bi to bila istina, mi bismo to morali otvoreno priznati, pa makar kako nam teško bilo. Protiv klevete treba se boriti istinom i zato treba tu istinu najprije ogledati. Sedamnaest vijek bio je vijek jačanja kraljevske centralne vlasti na račun vlasti velikaša, ali gubitak samostalne vlasti nije značio za velikaše gubitak na materijalnim dobrima. Još na dvoru **Luje XV.** vodili su velikaši takav život, da se rastrošniji i raskalašeniji nije mogao ni zamisliti. Zrinski i Frankopan mogli su postići najveće materijalne koristi od cara austrijskog **Leopolda**, samo da su bili spremni da budu osloanc njegove apsolutističke politike, koja je iz Hrvatske imala da napravi običnu austrijsku provinciju. Dvor je vanredno cijenio Petra Zrinskog i opisivao ga najlaskavijim priznanjima, što nije ni čudo, kad se uzme u obzir, da je Petra zbog njegova junaštva poznavala gotovo

čitava kršćanska Evropa. Šta sve ne bi dvor dao, da je toga slavnog velikaša mogao pridobiti za sebe! Ali Petar nije htio da postane sluga bećkoga dvora ni uz koju cijenu. Umjesto lagodnoga života, što ga je mogao imati kao austrijski sluga i Leopoldov dvorjanin, on je volio da izabere put časti, put otpora i borbe, put urotnički, put koji ga je na kraju kraljeva stajao glave. Zrinski se uvijek borio s dugovima, financijsko stanje njegovo nikada nije bilo takvo, da bi s njime mogao biti zadovoljan. I umjesto da svoje energije posveti sredivanju svojih materijalnih prilika, on silne svote troši na rovarenje protiv austrijskoga dvora, na plaćanje svojih mnogobrojnih emisara i podmićivanje uglađnih ličnosti, koje bi mogle poslužiti njegovim političkim ciljevima t.j. oslobođenju Hrvatske od habsburške vlasti.

Brat Petrov Nikola Zrinski na saboru hrvatskom od god. 1653. velikom se žestinom obara na grofa **Emerika Erdödija** zbog njegova okrutnog postupka prema seljacima-kmetovima. Grof Erdödi, blijed od uzbuđenja, ustaje i uzrujano odgovara, da se njegovi kmetovi nikoga ništa ne tiču i da nitko nema prava kritizirati njegov postupak prema njima. Nikola Zrinski, štiteći bijednoga kmeta izazvao je protiv sebe mržnju ovoga moćnog velikaša i poslije toga sabora kuća Zrinskih i kuća Erdödija žive u smrtnom neprijateljstvu. Sada treba upitati one klevetnike, koji u Zrinskima hoće da gledaju tek staleške egoiste, zbrinute jedino za svoju kesu, treba ih upitati ovo: Koji je egostički i materijalni interes mogao navesti bana Nikolu Zrinskog, da se zauzimlje za bijedne kmetove Erdödijeve i na taj način ovu moćnu velikašku porodicu otjera u naručje svojih protivnika baš u vrijeme kad je njegovo bistro državničko oko vidjelo konture buduće borbe, što će je kuća Zrinskih, kao najjači politički predstavnik Hrvatske, morati da vodi s jedne strane protiv turskoga barbarstva, a s druge strane protiv podmuklog habsburškog imperializma! Od toga je časa Erdödi stalno rovario i spletario protiv Zrinskih, a kad je brat Nikolin Petar, pritižešten sa sviju strana tražio vezu s Turčinom, Erdödijevi su špijuni sve dojavili Beču. Tako je neprijateljstvo Erdödijevo, izazvano zauzimanjem bana Nikole za potlačeni puk hrvatski, bilo također jedan od uzroka tragične propasti Zrinsko-Frankopanske.

Kad je bana Nikolu Zrinskog god. 1664. razderao divlji vepar, spominje banov gost **Bethlen** u svojim memoarima, da su ljudi za njim plakali kao djeca za rođenim ocem. Kad je ban Petar uoči

odlučnih priprema za ustanak naredio svećenicima na svome području, da sa propovjedaonica proglose, da se približuje kraj kmetstvu i robotanju, osjetilo se gibanje seljaka čak u Slovenačkoj. Njemački plemići u Štajerskoj i Kranjskoj vapili su za pomoć u strahu, da će se slovenački seljaci podići na noge protiv njih, da podupru Zrinskoga.

Grb Zrinskih

Pa kad se sve to zna, kad nepobitni historijski dokumenti ovako govore, kako se onda može tvrditi, da bi za hrvatskog seljaka bilo sasvim svejedno, da li u Hrvatskoj vladali Zrinski i Frankopani ili doteponi njemački generali **Auerspergi** i **Herbersteini** sa svojom soldateskom, koja je palila i robila kuće seljačke, obeščaćivala djevojke i ljude stavljala na muke?

Da urota Zrinsko-Frankopanska uspije, to nije bilo samo u interesu tih dviju velikaških kuća, to je bilo u interesu čitavog hrvatskog naroda. Sasvim je sigurno, da bi čitava historija hrvatska krenula drugim putem, da su namjere Petrove uspjеле, sigurno je, da bi nastali za Hrvatsku ljepši i časniji dani, negoli ih je dočekala iza mučeničke smrti njegove. Vijek iza smrti Petrove i Krstine najtužniji je i najsramotniji vijek naše historije. Plemstvo je nakon propasti najmoćnijih porodica utučeno i sve više degenerira, borci za hrvatsku nezavisnost nestali su iz javnog života, a građanstvo i seljaštvo još nije dovoljno svjesno i prosvijećeno, da tešku borbu protiv moćnih dušmana primi na svoja pleća. Historičar **Fredo Sišić** ovako karakterizira ovo stoljeće hrvatske historije: "To

je doba propadanja, odnarodivanja i opće letargije. Nikakve ideje, ni domaće ni strane, ne uzbuduju zamrla naroda, što više, taj isti uspavani narod počinje već da zaboravlja i svoj jezik". – To stoljeće bilo je stoljeće najstrahovitije narodne krize, što su je Hrvati do tada proživjeli, ali eto i tu je kruzni žilavi narodni organizam sretno prebrodio.

Petar Zrinski i **Krsto Frankopan** odgojeni su u stoljetnim tradicijama svojih kuća, a u tim tradicijama glavnu je ulogu igrala borba protiv Turčina. Zato je shvatljivo, da Petar nikako nije htio da prihvati sugestije svojih madarskih saveznika i potraži savez s Turinom. Tek kad je video, da su mu se sve nadje, što ih je stavljao u kršćansku Evropu, izjavile, da su ga izdali i Francuzi i Poljaci, da se lanci bećkoga apsolutizma sve više stežu oko Hrvatske, kad je ostao sam i očajan, tek onda je potražio veze sa sultonom. Ali kad je došlo do odluke, Petar se zaustavio. Sva se njegova unutrašnjost bunila protiv prijateljstva s vjekovnim dušmaninom hrvatskim, s Osmanlijom. On nije pošao putem, što ga je predlagao njegov bistri i odrješiti kapetan **Bukovački**, on je poslušao savjete biskupa **Borkovića** i patera **Forstalla** i – kad je već sve bilo prekasno – pokušao izmirenje s habsburškim dvorom. U toj njegovoj kolebljivosti, u tome, što nije na vrijeme shvatio da između njega i Beča ne može biti pomirenja i sporazumijevanja, jer su im interesi bili oprečni, u tome leži njegova tragična krvinja i glavni razlog njegove katastrofe. Čim je on sa svojim prijateljem Krstom došao u Beč uzdajući se u habsburšku benevolentnost, njegova je igra bila izgubljena. Tu ga je dvor imao u rukama i mogao je s njime raditi, što je htio. Dok je Petar Zrinski sa svojim drugom stajao pred dvorskim sucima istražiteljima i uzalud pokušavao da se iskupi iz smrtonosnih mreža, kojima su ga opleli, carska mu je soldateska izbacila iz čakovačkog dvorca teško bolesnu ženu **Katarinu**, pljačkala njegovu imovinu i razgrabilu mu svete uspomene otaca. Za Petra Zrinskog nije bilo milosti kod Habsburga. Bio im je odviše opasan. Ministar **Lobkovic** motivira prijedlog smrtne osude ovim riječima: "Dok je god Zrinski živ, car nije siguran".

Tri dana i tri noći pred svoju smrt Zrinski je proveo u mislima na svoju uništenu i osramoćenu porodicu, na nesretnu ženu i nejaku djecu svoju, koja su ostala među dušmanima bez njegove zaštite, mislio je na crn udes svoj i domovine svoje, tri dana nije uzimao hrane, i ujutro, pred izvršenje smrtne kazne, pao je u uzničkoj kapelici u nesvijest od tjelesne

slabosti. Ali kad je stupio na stratište, kad je bio pred sobom prestrašena i užasnutu lica, opet se u njemu probudila ponosna zrinska krv, i on je čvrstim i mirnim glasom rekao: "Ovi se siromasi više straše moje smrti nego ja sam". Umro je odvažno, bez straha, kao junak. Jednako preziranje smrti pokazao je i njegov drug Krsto.

Neposredno pred izvršenje smrtne kazne pročitana im je optužnica, koja je nikla iz temeljita proučavanja svega njihova djelovanja i njihove zaplijenjene korespondencije, i ta se optužnica sva resimira u tvrdnji, da je Zrinski naumio odcijepiti Dalmaciju, Hrvatsku i Slavoniju od austrijske carevine. Znači dakle, da mu optužnica priznaje, da je težio za nacionalnom nezavisnošću Hrvatske. Ta svjedodžba, ta krvava bečka optužnica, što su je Petar i Krsto slušali na svom samrtmom času, govori čistu historijsku istinu o ciljevima zrinsko-frankopanske urote, i tu istinu ne može više nitko ni pomračiti ni oboriti.

Slaviti Zrinskog i Frankopana ne znači projicirati prošlost u sadašnjost. To znači samo biti pravedan prema vlastitoj prošlosti. Ne slave se Zrinski i Frankopani zato, što su bili feudalci. Feudalni sistem razvio se u golemu nepravdu prema seljaštvu, ali on je u općoj anarhiji iza propasti zapadno-rimskog imperija nastao kao nužni produkt historijskih i socijalnih sila i kroz duga stoljeća bio organizacioni princip čitavog evropskog društvenog i političkog života, dok se nisu ostvarili uvjeti, koji su omogućili njegovo uklanjanje. Na tom općem toku evropske historije nisu mogli ni Zrinski ni Frankopani ništa promijeniti. Treba međutim istaknuti, da historijski dokumenti dokazuju, da Petar Zrinski nije pljačkao i mučio svoje kmetove, iako mu je nepravedno feudalno društveno uređenje davalo mogućnosti da to čini. Kao neoboriva istina stoji ovo: Petar Zrinski i Krsto Frankopan pali su na braniku hrvatske državne nezavisnosti.

Na Kosovu borilo se srpsko feudalno plemstvo za opstanak srpske države. Srpsko feudalno plemstvo bilo je tada kao i hrvatsko jedini politički aktivni dio naroda, a po svom socijalnom odnosu prema seljaštvu također se nije razlikovalo ni od hrvatskoga, a ni od bilo kojeg drugog evropskog plemstva, a sigurno je, da su posljednji Zrinski i Frankopan bili humaniji i prosjećeniji gospodari kmetu nego srpski kosovski plemići. **Stjepan Radić**, pišući u svome djelu "Savremena Evropa" (str. 50.) o kosovskom boju, nije napisao, da se napačenog srpskog seljaka kosovska bitka nije ništa ticala i da

on nema prošlost, nego samo sadašnjosti i budućnosti. Stjepan Radić napisao je o kosovskom boju ovo: "U njezinu (Srbijinu) padu bijaše toliko junaštva i toliko tragike, da je iz kosovske krvi nikla takova veličanstvena narodna epopeja, te pet stoljeća ropsstva i rascjepkanosti ne moguće srpskoga naroda oteti težnji za slobodom i jedinstvom: Srbija je na Kosovu polju klonula, ali ostadoše tu Srbi,

Nadgrobna ploča u Bečkome Novom Mjestu

da početkom XIX. stoljeća životom vjerom i seljačkom mišicom obnove srpsku državu i postave temelje srpskim nadama". Stjepan Radić dakle između starog srpskog feudalnog plemstva i suvremenog srpskog seljaštva ne ističe stalešku oprečnost, nego nacionalnu solidarnost. Kad je tako, onda i pravi sljedbenici i učenici Stjepana Radića moraju prema hrvatskoj prošlosti da budu bar toliko pravedni, koliko je Stjepan Radić bio pravedan prema srpskoj prošlosti. Loš je učenik Stjepana Radića, koji između posljednjeg Zrinskog i Frankopana, koji su pali na braniku hrvatske državne ideje, i suvremenog probuđenog hrvatskog seljaštva ističe stalešku oprečnost, a odbacuje nacionalnu solidarnost.

Treba napomenuti i to, da su Zrinski i Frankopani imali daleko teži i komplikiraniji položaj nego srpsko plemstvo na Kosovu. Dok je srpsko plemstvo imalo jasnu i čistu situaciju, dok je ono imalo da se bori samo na jednoj fronti, na fronti protiv Osmanlija, uživajući moralnu potporu čitave kršćanske Ev-

rope, Zrinski i Frankopan bili su izdani od sviju, prepušteni sami sebi i svojoj nesreći, zapleteni u neprozirne diplomatske intrige i kombinacije, živeći stalno u dilemama, koje su razdirale i dušu i tijelo. Dok su udruženi neprijatelji Zrinskih i Frankopana bili daleko jači od srpskih protivnika na Kosovu, finansijska snaga, a po tome i vojnička moć Zrinskog i Frankopana daleko je zaostala za snagom ujedinjenog srpskog plemstva u kosovskoj bitci. Okupljeni nevjeron i izdajstvom, ojađeni u duši, Zrinski i Frankopan dugo su izdržali u neravnoj borbi, koja im je postepeno lošila snagu duha i volje. Njihova je tragika daleko složenije i intimnije prirode nego tragika kosovskih junaka, pa zato nije ni mogla toliko utjecati na maštu širokih slojeva kao kosovska katastrofa, ali su se ipak njihovi krupni likovi duboko urezali u narodnu svijest.

U 7. knjizi Sabranih djela **Ante Radića**, pod naslovom Glavne misli hrvatske pučke seljačke stranke stoji ova rečenica: "Staro ili historijsko državno pravo vrijedi nama prije svega toliko, koliko vrijedi djedovska baština". (Str. 33.). Zatim se na str. 34. veli "U staro vrijeme vodili su borbu za naše državno pravo velikaši", a na istoj stranici mogu se pročitati i ove rečenice: "Svako pravo na svijetu propada, ako ga nitko ne brani". "Zato treba da na obranu našega prava ustane cijeli narod, pa i puk". Tim je rečenicama stajalište Ante Radića jasno utvrđeno. A sada treba iz toga stajališta izvesti logičke zaključke. Tko priznaje hrvatsko historijsko državno pravo kao pozitivan faktor u narodnom životu, tko u njemu gleda svetu djedovsku baštinu, taj ne može napadati kult Zrinskih i Frankopana, a da se dođe u sukob sa samim sobom, jer djedovska se baština mora čuvati, a ne smije se rasipati. Tko kao Ante Radić u našem starom državno pravu gleda gotov temelj, na kojem hrvatski narod može dograditi svoj dom (Sabrana djela, VII, str. 33.), taj ne smije napadati kult junaka, koji su pali na braniku toga državnog prava, a ako ga napada, onda siječe granu, na kojoj sjedi. Klevetanje Zrinskih i Frankopana treba prepustiti nesavjesnom i vulgarnom cinizmu onih, kojima nacionalna historija uopće ne znači nikavu vrijednost i koji se u duši protive i samom opstanku nacija kao posebnih političkih i kulturnih cjelina. U tome se pitanju svjesni i izgrađeni Hrvati i oni nikada ne mogu naći na istom terenu, dok sami sebe dobro razumiju. (Tekst dr. Julija Makanca, objavljen u Hrvatskoj reviji, god. X/1937, br. 5, str. 225.-230., prenosimo bez ikakvih preinaka. Op. ur.)

MISLI O TOTALITARIZMU: SLOBODA SE NE BRANI ZABRANAMA (7.)

KATOLIČKA CRKVA KAO BRANA TOTALITARIZMU

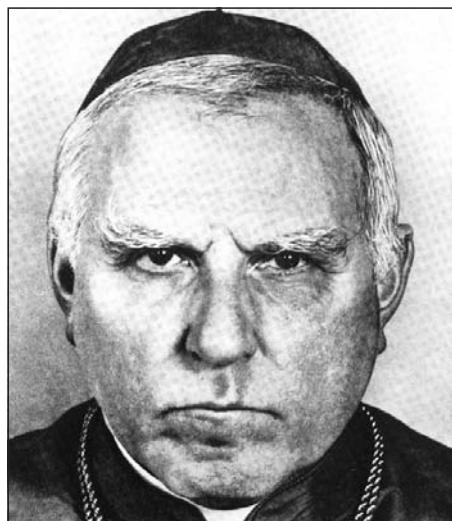
Često se spominje kako je odnos totalitarne ideologije i religije na klasičan način formulirao **Hermann Heller**: "Država može biti totalitarna samo onda, ako ponovno postane crkva i država u jednome, pri čemu je taj povratak u antičko doba moguć samo radikalnim otklonom od kršćanstva." U skladu s tom postavkom, kao analitička se metoda pojavila tzv. **politička teologija**, koju je osobito promicao **Erik Peterson**, čiji je utjecaj na niz pisaca (između ostaloga, i **Jacquesa Maritaina**) bio vrlo velik.

Isticanjem srodnosti totalitarnih ideologija i religija lakše je objasniti i apsolutno opravdavanje nasilja koje se poduzima u ime klase ili rase. Time postaje shvatljivo zbog čega je toliki broj ljudi nakon "inicijacije u svrhu povijesti" (Meier), postao spreman čitavu svoju osobu spreman staviti u službu "novog doba", vjerujući u neizbjegnost i opravdanost revolucionarne svrhe. Pripadnost totalitarnoj ideologiji demonstrira se na sličan način na koji se svjedoči vjersko sljedbeništvo. Te ideologije teže i vanjskim manifestacijama po kojima će nalikovati religijama. Ne valja, primjerice, smetnuti s uma da je totalitarizmima XX. stoljeća bilo svojstveno i uvođenje novog računanja vremena odnosno novi kalendar: vrijeme se iznova računalo od njihove pobjede. (Nikad nije suvišno dometnuti da se slično - uostalom, ne slučajno - dogodilo i u doba Francuske građanske revolucije.)

Piše:

Tomislav JONJIC

No, još više od toga, totalitarne ideologije nastoje oponašati religije svojom sklonošću obredima: totalitarizmi, poput religija, vole obrede (H. Meier). Vjerojatno nije slučajno da su u zametcima svih totalitarnih pokreta sudjelovali pojedinci koji su pripadali različitim tajnim društvima, a upravo je ritual ono što označava bliskost totalitarnih pokreta s tajnim društvima (H. Arendt). Budući da svoj cilj ne mogu ostvariti bez udjela

"Lav od Münstera", biskup Clemens August Graf von Galen bio je ljuti protivnik nacional-socijalizma, ali je kao njemački domoljub pozvao vjernike na obranu domovine

masa, ezoterični su obredi prilagođeni mnoštvu po uzoru koji stoljećima primjenjuju religije. Primjer za to daju parade na moskovskome Crvenom trgu ili pompozno insceniranje partijskih kongresa u Nürnbergu (prilog 43). Obrednim svečanostima svjedočili smo i na pekinškome Trgu nebeskog mira, kao i u manifestacijama u čast **Kim Il Sunga** ili **Josipa Broza Tita**: predaja štafete na beogradskome stadionu JNA po mnogočemu nalikuje tradicionalnim pučkim procesijama.

Romano Guardini je 1946. u svojoj raspravi *Donositelj spasenja (Der Heil-bringer, 1946)* upozorio na još jednu sličnost totalitarizma s religijom: propovijedanje spasenja. Isticanje kako će komunističko društvo budućnosti biti društvo općega blagostanja, jednakosti i sreće, usporedivo je s religijskim propovijedanjem spasenja. Podjednako vrijedi i za nacionalsocijalističko nastojanje da se za određenu kategoriju izabranih stvari savršeni novi poredak. Bitna je razlika, dakako, u tome što religije propovijedaju onostrani, a totalitarizmi ovozemaljski raj; religije ističu duhovnu, a totalitarizmi tjelesnu dimenziju čovjeka i, napokon, religije se od totalitarizma razlikuju i po odnosu prema nasilju: one mogu zastaniti u nasilje, ovima je nasilje imanentno.

U svakom slučaju, o odnosu između totalitarne ideologije i religije postoji obilna literatura, pa je uputno početi

PRILOZI:

47. "Isus i Hitler" - u diktatu trećeškolca

"Kao što je Isus ljude oslobođio grijeha i pakla, tako je Hitler spasio njemački narod od propasti. Isusa i Hitlera progone, ali dok je Isus razapet, Hitler je postao kancelarom. Dok su se Isusovi učenici svoga učitelja odrekli i ostavili ga na cjedilu, za Führera je palo 16 drugova. Apostoli dovršiše djelo Gospodinovo. Mi se nadamo, da će Hitler sam dovršiti svoje djelo. Isus je gradio za nebo, Hitler za njemačku zemlju."

(*Diktat za učenike trećeg razreda Blumenschule u Münchenu*, 16. ožujka 1934., u: **Johan Neuhausler, Kreuz und Hakenkreuz. Der Kampf des Nationalsozialismus gegen die**

katholische Kirche und der kirchliche Widerstand, 2. Aufl., München, 1946.)

*

48. Moderne su ideologije svjetovne religije.

"Moderne su ideologije svjetovne religije. Oslanjaju se na laicizirane teološke koncepte. Ta se tvrdnja odnosi osobito na totalitarne sustave, čiju su milenarističku i mesijansku odrednicu u prošlosti provodile kršćanske hereze. Poput nekih drugih autora (Waldemar Gurian, Eric Voegelin, Jean-Pierre Sironneau), Raymond Aron je moderne totalitarizme opisao kao 'političke religije' ili 'svjetovne religije', dakle kao 'doktrine koje u dušama naših suvremenika zauzimaju mjesto vjere i ovdje duboko, u

opširnim kompendijem kojega je pod naslovom *Iščekivanje spasa i teror. Političke religije 20. stoljeća (Heilserwartung und Terror. Politische Religionen des 20. Jahrhunderts)* 1995. u Düsseldorfu priredio i objavio **H. Lübbe**.

Posebno pitanje koje se nameće jest pitanje odnosa pojedinih religija prema totalitarnim ideologijama. U prvome redu valja razmotriti odnos između kršćanstva i totalitarnih ideologija, budući da je neprisuporna činjenica da su se svi totalitarni pokreti u XX. stoljeću rodili i ostvarili upravo u kršćanskoj Europi. Međutim, isto je tako neprisuporno da su oni - kao što je ukratko opisano - bili negacija kršćanskih vrijednosti i tradicije.

Kad se promatra način na koji su se pojedine kršćanske crkve suprostavljale totalitarizmu, onda se redovito na prvo mjesto stavlja Katoličku crkvu. Takvo stajalište preteže u literaturi, a nju je za našu publiku, kao što je spomenuto, potanje obradio **Mužić**. Pri osporavanju zaključka uglednog politologa **J. J. Linza** (*Political Spaces and Fascism as a Late-Corner*, 1980), da je "katolicizam najsnažnija brana protiv previše ambicioznih diktatura", često se kao protuargument poteže primjer Bavarske, Austrije, Italije ili Spanjolske. No, pritom se zaboravlja povijesni kontekst i prešućeće da su diktatorski režimi u tim područjima imali potporu više radi nacionalnih, nego ideoloških razloga. Uostalom, ni hrvatski slučaj nije iznimka: autoritarni poredak koji je postojao u doba Nezavisne Države Hrvatske ni na koji se način ne može ocijeniti totalitarnim, a potpora koju je imao bila je motivirana isključivo nacionalnim razlozima: ne računajući komuniste, nema ni jednoga jedinog dokaza da su ideološki razlozi presudno ili bar bitno

Hitler u Weimaru 1931.

utjecali na ponašanje bilo kojega segmenta hrvatskog društva u doba Drugoga svjetskog rata. Jedina vododijeljica bio je odnos prema uspostavi i obrani države.

U istome kontekstu može se razmatrati danas osobito aktualan odnos islama prema totalitarizmu. Karakteristično je da se u suvremenim studijama sve češće nalaze njihove srodnosti. Množe se i podsjećanja na svojedobne izraze simpatija prema **Hitleru i Mussoliniju**, koji su dolazili iz arapskog svijeta. No, čini se da je kod takvih stajališta prije posrijedi opravdavanje zapadnih političkih interesa, jer - kao što smo vidjeli - rasprave o totalitarizmu nikad nisu bile lišene dnevropolitičkih implikacija. U doba kad je dio islamskoga svijeta izložen agresivnome angloameričkom imperializmu, posve je razumljiv otpor koji se manifestira na različite

načine. Neke od tih manifestacija doista su apsolutno neprihvatljive, ali je jednak tako neprihvatljiv pokušaj da se višestoljetna baština islama poistovjeti sa skupinama koje su u doktrinarnom smislu marginalne, ili s onima koje se služe terorističkim metodama. Ni potezanje primjera iz prošlosti ne može objektivno potkrijepiti današnje negativne stavove: arapski nacionalisti nisu simpatizirali nacionalsocijalizam i fašizam kao ideološke uzore, nego kao sredstvo za slamanje britanskoga odnosa francuskoga kolonijalnog imperija. Kad **Anvar el-Sadat** bilježi da je sa svojim drugovima maštao o Mussoliniju na kairskim ulicama, on ne raspravlja o doktrini fašizma, nego o pomoći pri protjerivanju britanskog okupatora; kad je **Amin el-Huseini**, veliki muftija jeruzalemski, antešambirao u nacističkome Berlinu, pred očima je imao nacionalne interese, a ne Rosenbergov *Mit XX. stoljeća*.

Drugim riječima, svojevrsni novi križarski rat koji se danas sa Zapada pokreće protiv islama, odvija se po sličnom ideoškom obrascu po kojem je komunizam ne tako davno optuživao Katoličku crkvu, nazivajući je ne samo pristašom, nego i izvorишtem fašizma. Takva je propaganda nalazila odjeka i izvan komunističkih krugova, u redovima onih koji su Katoličku crkvu doživljavali kao neprijatelja, bez obzira na to potječu li oni iz drugih kršćanskih crkava ili sljedbi, ili pak iz liberalno-ateističkih krugova. Stvarnost je bila bitno drugačija, pa će se većina pisaca danas složiti da je kršćanstvo bilo i ostalo najpouzdanija brana prodoru totalitarizma, a u tome posebnu ulogu i zasluge ima upravo Katolička crkva.

(nastaviti će se)

daljnji sutrašnjice, i uz novo društveno uređenje koje valja stvoriti, smještaju spas čovječanstva".

Alain Benoist, Komunizam i nacizam. 25 ogleda o totalitarizmu u XX. stoljeću (1917.-1989.), Zagreb, 2005.

*

49. I nacionalsocijalisti su se, poput komunista, pozivali na "znanstvenu fundiranost" svoje ideologije

Iz strogo povjerljive okružnice Martina Bormanna (1942.): "Nacionalsocijalističko i kršćansko shvaćanje su

nepomirljivi. Kršćanske crkve grade svoju opstojnost na neznanju čovjeka i trude se to neznanje što više održavati u širokim slojevima pučanstva, jer samo na taj način mogu one ostati na vlasti. Nasuprot tomu, nacionalsocijalizam počiva na znanstvenim temeljima..."

(Streng vertrauliches Rundschreiben der Reichsleitung der NSDAP an die Gauleitungen (1942.), u: Joachim Beckmann (Hrsg.), Kirchliches Jahrbuch für die Evangelische Kirche in Deutschland 1933-1945 (Evangelische Kirche im Dritten Reich), 1948.

JEDNA BRILJANTNA STUDIJA O SLIČNOSTIMA KOMUNIZMA I NACIONALSOCIJALIZMA

Budući da pripadnici komunističke nomenklature u Hrvatskoj nisu nikad, osim nominalno, sišli s vlasti, u sredstvima javnog priopćavanja i javnim raspravama skoro je nemoguće objektivno razglabati o pravoj, zločinačkoj naravi komunističke ideologije. U takvoj se društvenoj klimi, posve razumljivo, ne objavljuju rasprave domaćih, niti se prevode djela stranih pisaca koja problematiziraju sličnosti komunizma i nacionalsocijalizma, a ako se katkad i pojavi nešto što narušava ljudsku sliku koju o sebi grade tzv. antifašisti, poput *Crne knjige komunizma* (koja Hrvatsku, uzgred budi rečeno, posve zao-

Piše:

Tomislav JONJIĆ

šutnjom koju je bolje nazvati ostracizmom, negoli ignoriranjem.

Radi toga svaki pokušaj da se probije taj nametnuti obruč šutnje valja pozdraviti u ime slobode: u ime prava na slobodu misli i prava na slobodu riječi. Tim više kad se radi o kapitalnim djelima, kakvo je neсумњиво zbirkna eseja francuskoga filozofa i politologa **Alaina de Benoista** koja je pod naslovom *Komunizam i nacizam: 25 ogleda o totalitarizmu u XX. stoljeću (1917.-1989.)*, u Parizu objavljena 1998., a koje je nedavno hrvatski prijevod objavila zagrebačka nakladnička kuća *Hasanbegović*, a prevela Ivana Barišić. Predgovor zbirci de Benoistovih eseja, kojega se zapravo može smatrati i zasebnim ogledom o istoj temi nastalim u povodu de Benoistove knjige, napisao je poznati njemački politolog i povjesničar **Ernst Nolte**, vjerojatno jedan od najboljih poznavatelja fašističke i nacionalsocijalističke ideologije odnosno totalitarizma XX. stoljeća uopće.

Ovim je hrvatska javnost dobila prigodu da se na jezgrovit i lucidan način upozna s temom koja svakodnevno utječe na naše živote: zašto su komunizam i nacionalsocijalizam tako usporedivi i tako bliski, a zašta se ipak tako zdušno hoće (i uvelike uspijeva) da ih doživljavamo ne samo kao različite, nego kao suprotstavljene sustave misli i vladavine?

Alain de Benoist je, navodi Nolte u predgovoru, glavni predstavnik francuske *Nove desnice* ("la nouvelle droite") koja objavljuje nekoliko časopisa "bez kojih se ne može

zamisliti duhovni život Pariza i Francuske", a kojoj je tzv. politička i intelektualna ljevica pokušala doskočiti time što ju je, po običaju, bez ikakva teorijskoga i praktičnog uporišta, pokušala proglašiti **fašističkom**. Metoda je otrcana, svakidašnja i svenazočna, ali začudo - uvelike funkcioniра. To je itekako moguće i u jednoj Francuskoj u kojoj je u drugoj polovici XX. stoljeća "intelektualnim životom gotovo u potpunosti prevladala marksistička ideologija". No, i bez marksista je de Benoist - očito nespreman na intelektualne kompromise - sebi izabrao moćne protivnike, odvaživši se ocijeniti da globalizacija "uzrokuje uništenje naroda i ima kulturocidnu narav".

Skromne procjene Crne knjige komunizma o broju žrtava komunističke ideologije

Temeljna misao koja se provlači kroz 25 ogleda o nacionalsocijalizmu i komunizmu jest de Benoistovo zalaganje za slobodu istraživanja i usporedbe, kako bi prošlost napokon mogla proći i postati poviješću. Zasada ona to nije: o srednjemu je vijeku moguće raspravljati na znanstvenoj razini, ali se rasprava u XX. stoljeću neminovno pretvara u političke (dis)kvalifikacije. I, kao što mi u Hrvatskoj dobro znamo, javni prostor danomice truje "prošlost koja se uvijek čini aktualnom, i koja je stoga vrelo pristranih polemika i dvosmislenosti". Posve je očito, da de Benoistovi eseji nisu nastali samo kao odgovor na društvenu klimu u Francuskoj, nego da imaju i neposredan povod. A povod je *Crna knjiga komunizma*, zbirkna rasprava skupine povjesničara pod vodstvom **Stéphanea Courtoisa**, koji odreda spadaju u dojučerašnje komuniste.

bilazi i koja je, do metnimo još, u Hrvatskoj objavljena na posve neuobičajen način, bez popratne rasprave o komunističkim zlodjelima u ovome dijelu svijeta) ili nedavnih zbirki dokumenata i studija o partizansko-komunističkim zločinima, onda se na to odgovara

Za žrtve komunističkog pokolja u Pravieniškésu (26. lipnja 1941.) nikada nitko ne će odgovarati

De Benoist ne podcjenjuje tu knjigu, niti joj poriče veliku vrijednost, ali ne nasjeda ovlaš ni na one njezine ocjene koje bi, na prvi pogled, mogle goditi uhu kakvoga *antikomunista*. Odmah na početku on upozorava, primjerice, da je procjena njezinih pisaca o 100 milijuna komunističkih žrtava prije skromna negoli pretjerana: **Zbigniew Brzezinski** procjenjuje da je samo u SSSR-u život izgubilo 50 milijuna ljudi, **Rudolf J. Hummel** smatra kako je sovjetski režim od 1917. do 1987. uspio smaknuti čak 61,9 milijuna, **Robert Conquest** broj žrtava u Sovjetskom Savezu, ne računajući one iz doba Drugoga svjetskog rata, zaustavlja kod 40 milijuna, kao i **Jacques Julliard**. **Dimitri Volkogonov** nalazi da su komunisti u SSSR-u između 1917. i 1953., godine Staljinove smrti, pobjijali oko 35 milijuna ljudi, dok **Dimitri Panine** govori o 60 milijuna, a **Aleksandar Solženjicin** o 66 milijuna sovjetskih žrtava tijekom čitava razdoblja komunističke vladavine u toj državi. A zanimljivo je da su demografska istraživanja najbliža Solženjicinovim procjenama!

Kad je toliko žrtava u SSSR-u, gdje su još one od Kine, Mongolije i Sjeverne Koreje, preko Europe i Af-

rike, do Kube. Jer, svagdje gdje su došli, komunisti su donijeli neslobodu, teror, nasilje i glad. I radi toga, koja god se od procjena broja žrtava samo u SSSR-u (a onda i diljem svijeta) pokaže točnom, zasigurno ne će biti dovedena u pitanje ocjena da je komunistički eksperiment "najkolosalniji slučaj političkog pokolja u povijesti" i da komunizam "predstavlja najveći, najkraviji zločinački sustav u povijesti".

No, puno više od opreznih procjena o broju komunističkih žrtava, de Benoist predbacuje auktorima *Crne knjige komunizma* da, unatoč svemu, štede komunističku ideologiju i da, na način kojega je skoro nemoguće shvatiti, odbijaju sustavno usporedivati nacionalsocijalizam i komunizam. Kao da ne žele shvatiti da usporedivati ne znači poistovjećivati, nego istraživati, a to i jest zadaća povjesničara. Dobrim je dijelom to, očito, posljedica upornog tabuiziranja komunističkih zločina u Francuskoj (naravno, ne samo tamo), u kojoj je bilo moguće gragnuti na Courtoisovu rečenicu: "Smrt od gladi djeteta ukrajinskoga kulaka koji je namjerno natjeran u bijedu od strane staljinističkog režima, jed-

naka je smrti od gladi židovskog djeteta u varšavskom getu, koga je na glad natjerao nacistički režim". Našlo se u Francuskoj, zgraža se de Benoist, i uglednih imena koja su napisala da "ni svi mrtvi nisu jednak..."

Treba li dometnuti da i u Hrvatskoj ima onih, od predsjedničkih dvora do kakvoga zaplotnjačkog subnorovskoga kružoka, koji tvrde da ni ovdje sve žrtve nisu iste: one iz naših redova uvijek su vrjednije od drugih. De Benoistov odgovor na takva *umovanja* glasi: "Žrtve komunizma ne poništavaju žrtve nacizma, kao što ni žrtve nacizma ne mogu izbrisati žrtve komunizma. Nije ispravno, dakle, koristiti zločine jednog režima da bi se opravdala ili ublažila važnost zločina drugog režima: mrtvi se ne poništavaju, već se pridodaju."

Misaoni korijeni totalitarizma

Ipak, ono što je važno, napominje de Benoist, jest potreba da se crveni i crni totalitarizmi promatralju usporedno, što znači da ih treba uzeti zajedno, kako se izrazio **François Furet**, odnosno, Nolteovim riječima, da ih se prouči u njihovu vremenskom kontekstu. S tog se polazišta, smatra de Benoist, "nacizam može definirati kao antikomunizam koji je od protivnika preuzeo oblike i metode, počevši od načina terora", pri čemu je vrlo vjerojatno da nacizam ne bi imao određena obilježja da već nije postojao sovjetski komunizam.

U suvremenom se svijetu, međutim, iz političkih razloga postupa posve drugačije: "Komunizam je uništilo i više ljudskih života od nacizma, no i dalje prevladava misao kako je nacizam ipak bio mnogo gori od komunizma. Kako je to moguće? Od dva jednako destruktivna sustava kako možemo procijeniti manje strašnim onaj koji je učinio više štete? Kako to da se i

dalje odbacuje pomisao o njihovom uspoređivanju?" I dalje, "zapravo je nejasno zašto je manje strašno, ili pak zaslужuje manju osudu, ubijati one kojima se obećavala sreća, od ubijanja onih kojima se takvo što nije obećavalo", kad je "zlo teže oprostiti kad ga provode učitelji kreposti". U tom kontekstu de Benoist ne bježi od izazova, podsjećajući da mi danas "ne možemo polaziti od pretpostavke da naše mišljenje o nacizmu odgovara mišljenju koje je nacizam imao sam o sebi". Jer, "u biti, nacizam nije ništa manje od komunizma nastojao 'usrećiti' one kojima se obraćao. (...) Nacizam i komunizam zavodili su mase različitim idealima, koji su se, međutim, mogli činiti jednako privlačnima. No, problem je u tome što je ostvarenje tih idea u oba slučaja podrazumijevalo iskorjenjivanje jednog dijela čovječanstva".

Nakon oštroumne analize uzroka koji su doveli i dovode do različitog pristupa i vrjednovanja komunizma i nacionalsocijalizma (fašizam de Benoist oštro luči od nacionalsocijalizma, naglašavajući da je u suvremenoj politologiji prevladavajuće shvaćanje kako između fašizma i nacionalsocijalizma ima više razlika nego sličnosti!), pisac misaone koriđene totalitarizama XX. stoljeća traži u jakobinskom duhu Francuske revolucije. U to se doba, uostalom, zbio prvi pokušaj genocida u modernoj povijesti (pokolj Vandjaca koje je, prema riječima jednog od zagovornika Velikog terora, trebalo ne pokoriti, nego uništiti!), a na jakobinske su se zasade pozivali i **Lenjin** i nacionalsocijalisti: prvi izravno, drugi neizravno. Obje su te ideologije izišle "iz radikalne modernosti koja je, svojim povijesnim i antropološkim pretpostavkama, mogla završiti samo u užasu" (**François Rouvillois**).

No, iz istoga prosvjetiteljskog vrela proizšla je i liberalna ideologija. A kad su posrijedi demokratsko-liberalni poredci, de Benoist naglašava, da oni "po naravi nikako nisu otporni na totalitarizam". Dokaza za tu tezu doista ne manjka: Crveni su se Kmeri podigli iz pepela zahvaljujući Amerikan-

ubiju, već marginalizira i drži po strani, ili ih se ušutkava. Publicitet je zamijenio promidžbu, a konformizam dobiva oblik jednoumlja". Totalitarne tendencije u modernome liberalnom kapitalizmu rafiniranije su i radi toga možda opasnije od totalitarnih diktatura XX. stoljeća. One prijete dokidanjem same

Istočnonjemački partijski i državni vrh na otkrivanju Marxova spomenika u Karl-Marx-Stadtu (1971.)

cima, Englezi su sredinom XIX. stoljeća doveli do smrti svakoga petog Irca, a Francuska se "nalazi u vodećoj skupini krvničkih zemalja druge polovine ovoga stoljeća". No, proces time nije dovršen. U suvremeno doba doživljavamo možda najdramatičniji proces nastanka **dobrovoljnog ropstva**, stanja u kojem se čovjeka ne samo tjera na posluh, nego ga se vješto sili da obožava i onoga koji ga je sveo na položaj roba: "cenzura nametnuta trgovinom zamijenila je političku cenzuru. Disidente se više ne deportira i ne

čovjekove biti, a de Benoistova nas knjiga podsjeća da se ta bit ostvaruje i potvrđuje samo po slobodi i u slobodi.

*

Knjigu **Alaina de Benoista Komunizam i nacizam: 25 ogleda o totalitarizmu u XX. stoljeću (1917.-1989.)**, moguće je po prigodnoj cijeni od 50 kuna nabaviti kod nakladnika: Zlatko Hasanbegović, Frankopanska 20, 10 000 Zagreb, tel. 01/48 49 044 ili mob. 091 542 7400 ili e-mail hasanbegovic@net.hr

OBILJEŽENA 60. OBLJETNICA STRADANJA ŽRTAVA GROBIŠTA SEP KRAJ GORNJEGA HRAŠĆANA U MEĐIMURJU

Pet kolovoza ove godine misom zadužnicom i molitvom obilježena je 60. obljetnica stradanja žrtava grobišta Sep kraj Gornjega Hrašćana u Međimurju, te Dan pobjede i domovinske zahvalnosti Republike Hrvatske.

Danas Međimurska županija obuhvaća područje između rijeke Drave i Mure, a po nacionalnom sastavu u Međimurju živi 96 posto Hrvata. Međimurje je stoljećima bilo pod utjecajem susjedne Mađarske, a u pojedinim razdobljima i u sastavu mađarske države. Tako dr. Zvonimir Bartolić, hrvatski književnik i predsjednik Matice Hrvatske Čakovec u Hrvatskome kajkavskom kalendaru 2001. piše: "Kao što je poznato, Jelačićeva hrvatska vojska 1848. oslobođila je Međimurje i priključila ga matici zemlji Hrvatskoj. Na žalost, nakon dvanaestogodišnje hrvatske vladavine Hrvatska je Međimurje izgubila pa je mađarska uprava 12. ožujka 1861. ponovno ušla u Međimurje. Mađarska vlast u Međimurju trajala je sve do godine 1918., kada je hrvatska vojska, na sam Badnjak, 24. prosinca, ponovno Međimurje oslobođila."

Madžarska okupacija Međimurja 1941.

Na čelu te vojske bili su kasniji proglašitelj Nezavisne Države Hrvatske i vojskovođa Slavko Kvaternik i potpukovnik Dragutin Perko. No, zajednička država u koju su Hrvati ušli 1918. nije puno marila za interese međimurskih Hrvata. Popisom stanovništva koje je Kraljevina Jugoslavija obavila s nadnevkom 31. siječnja 1921., čiji rezultati su objavljeni tek 1932. pod naslovom „Kraljevina Jugoslavija opšta državna statistika od 31. januara 1921. godine“ govori se u posebnom poglavljiju o rezultatima popisa o stanovništvu „Hrvatske, Slavonije, Međimurja i otoka Krka sa općinom Kastav“. Rezultati popisa izraženi su po vjeroispovijesti i po materinskom jeziku, a nacionalnost stanovnika se ne spominje. Vjere koje je statistika priznavala bile su: pravoslavna, rimokatolička, grkokatolička, evangelička, muslimanska, židovska i druge, a stanovnice su se mogli izjasniti i kao nevjernici. Kod jezika država je priznala jezik Srba ili Hrvata, koji se unosio u jednu kolonu, zajedno, te jezici Slovenaca, "Čehoslovaka", Rusina, Poljaka, Rusa, Mađara, Nijemaca, Albanaca, Turaka, Rumunja, Talijana, Francuza i Engleza te ostalih. U tim okolnostima borba za očuvanje nacionalnih vrijednosti Hrvata bila je veoma teška.

Piše:

Franjo TALAN

Barbara Turk je žrtvama u Hrašćanu posvetila pjesmu "Mučenicima za Domovinu"

Propašću kraljevine Jugoslavije i stvaranjem Nezavisne Države Hrvatske, Međimurje kao dio NDH ulazi u sastav Velike župe Zagorje. No, uspostava nove vlasti na tim prostorima nije pravo ni zaživjela, a Međimurje ubrzo okupira mađarska vojska i priključuje ga svojoj državi. Hrvatske vlasti taj čin nisu nikada priznale, nego su Međimurje tijekom cijelog rata smatrali sastavnim dijelom NDH. Mađarski je okupator u škole uveo mađarski jezik, a mladići stasali za vojsku uključuju se u postrojbe mađarske vojske. Početkom travnja 1945. u Međimurje ulaze trupe bugarske vojske i sovjetske crvene armije, Nijemci se povlače, a posljednje bitke na području Međimurja vode se potkraj mjeseca u gornjem Međimurju. Vlast preuzima jugoslavenska partizanska vojska, a u učvršćivanju vlasti stradali su brojni žitelji Međimurja. Iako nije bio uključen u postrojbe NDH, Dragutin Perko je nakon "oslobodenja" Varaždina likvidiran, a u tim su danima „nestali“ brojni stanovnici

Molitva za stradale kod spomen-križa

Medimurja i Varaždina iako nisu sudjelovali u nikakvim vojnim formacijama.

Na području Slovenije, Hrvatske i Bosne i Hercegovine evidentirano je preko tisuću masovnih grobišta i stratišta ratnog i poratnog razdoblja Drugoga svjetskog rata, a samo je u Hrvatskoj navedeno preko 600 lokacija, jama i mjesta gdje su svoj spokoj našle brojne žrtve, uglavnom komunističkog terora. Sjeverozapadna Hrvatska nije bila izuzeta od ostatka države, a na ovom području nalazi se stotinjak grobišta u kojima počivaju posmrtni ostaci više tisuća poubijanih žrtava koje su pretežno likvidirale partizanska vojska i poratne jugoslavenske vlasti. Najveće je svakako na lokaciji Macelj, u Krapinsko-zagorskoj županiji, a prema izjavama svjedoka, u Varaždinskoj županiji prednjaci Dravska šuma kod Varaždina. Povlačenjem Nijemaca i odlaskom Mađara, pod naletom Rusa i Bugara dolazi do „oslobađanja“ i prestanka rata u Međimurju, te se stanovništvo između Mure i Drave ponadalo mirnijemu životu. No, "oslobodilačka" vojska i novouspostavljena vlast i tu uzima danak u krvi. Nastala su grobišta na Ksajpi u Šenkovcu, kraj Čakovca te u nasipu Sep kod Gornjeg Hrašćana. U to doba UDB-a se posebno okomila na imućnije stanovništvo i seljake, česte su konfiskacije, zatvori i ubojstva, a teror vladajuće garniture uspješno provode jataci novog poretka. Tako je nakon višednevnih mučenja narodne milicije i članova UDB-e poubijano tridesetak seljaka na jednom brdu iznad Štrigove, čije su kosti i danas zakopane u Repovoj jami u šumi kraj štrigovskoga groblja.

Nitko nema pravo narediti ubojstvo

Prije četiri godine, povodom Dana pobjede i domovinske zahvalnosti, Društvo za obilježavanje grobišta ratnih i poratnih žrtva postavilo je na grobištu Sep kod Gornjeg Hrašćana šest metara visok drveni spomen-križ, a na Dan zahvalnosti svake se godine na grobištu organiziraju komemoracije i molitva za stradale žrtve, koje su na ovo grobište potkraj lipnja 1945., u noćnim satima, dovožene kamionima iz smjera Varaždina i nakon ubijanja zakapane u preostale rovove iz rata.

Posebno dostojanstveno protekla je i ovogodišnja komemoracija i obilježavanje 60. obljetnice stradanja žrtava u Međimurju, koje je održano na sam blagdan u petak, 5. kolovoza 2005. Sjećanje na žrtve ratnih i poratnih progona i likvidacija započelo je koncelebriranjem misom zadužnicom, koju je u

Sudionici komemoracije

župnoj crkvi Pohođenja blažene djevice Marije s početkom u 17 sati služio, uz asistenciju domaćeg župnika **Stjepana Markušića**, msgr. **Josip Janković** iz župe Novo Selo na Dravi. Velečasni Janković održao je i veoma nadahnutu i dirljivu propovijed u kojoj je naglasio: "Nitko nema pravo narediti ubojstvo i nikome nije dozvoljeno počiniti ubojstvo i činiti zlo, a poštivati naredbe u činjenju zla nikoga ne oslobadaa osobne odgovornosti."

Nakon svete mise uslijedila je procesija do 2,5 kilometara udaljenog spomen-križa na grobištu Sep, a posebno svečan ton komemoraciji dali su pripadnici Zrinske garde iz Čakovca koji su nosili zastavu garde i Republike Hrvatske. Na misi u crkvi okupili su se članovi Društva za obilježavanje grobišta ratnih i poratnih žrtava iz sjeverozapadne Hrvatske i Slovenije, bivši politički zatvorenici iz Medimurja i Varaždina, članovi Matice Hrvatske ograna Bjelovar i Čakovec, predstavnici Odbora za podizanje spomen obilježja prešućivanim hrvatskim žrtvama Drugoga svjetskog rata i porača s područja Bjelovarsko-bilogorske županije i ostali vjernici. Dolaskom na državnu cestu imenovani redari zaustavili su promet cestom Nedelišće – Trnovec (slovenska granica). Na križanju ceste župljani župe Macinec podigli su 1925. kameni križ koji je blagoslovio **dr. Dominik Premuž**, zagrebački biskup, a u podnožju križa utisnut je natpis: "Bogu na slavu, prigodom 1000 godina hrvatskog kraljevstva, svete godine i svete Potvrde podigli župljani Macinca 1925." Križ je obnovila Matice Hrvatska i Općina Nedelišće 4. lipnja 1995. godine. Danas je prepušten zubu vremena i vapi za ponovnom obnovom.

Dolaskom do naselja Gornji Hrašćan, procesija je skrenula na makadamsku cestu prema jugu i dravskom nasipu u ko-

jem je smješteno grobište. Nakon 800 metara pješačenja po dobrom pošiljančanom putu stiglo se do grobišta i spomen-križa, gdje su sudionike procesije pričekali stariji mještani koji zbog zdravstvenih razloga nisu mogli pješice prevaliti put od macinske župne crkve do grobišta u polju, na nasipu.

Drugi dio komemoracije započeo je hrvatskom himnom, a nakon pozdravnog govora **Josipa Kolarica**, predsjednika podružnice Društva iz Čakovca, prisutni su minutom šutnje odali počast žrtvama grobišta Sep i žrtvama svih grobišta diljem Hrvatske i Slovenije te svim poginulim hrvatskim braniteljima.

Počast žrtvama grobišta u Hrašćanu iskazali brojni gosti

Misi zadušnici i jubilarnoj petoj komemoraciji obljetnice tragičnih likvidacija poratnog razdoblja na grobištu u Gornjem Hrašćanu kod spomen-križa prisustvovali su **Mladen Križaić**, dožupan Medimurske županije, **Franc Perme**, predsjednika Društva za ureditev zamolčanih grobova iz Ljubljane u Sloveniji, predstavnici općine Nedelišće i župljani macinske župe. Komemoraciji su prisustvovali i gosti iz Bjelovara: **Zdravko Ivković**, predsjednik Matice Hrvatske ograna Bjelovar i dopredsjednik Odbora za podizanje spomen obilježja prešućivanim hrvatskim žrtvama Drugoga svjetskog rata i porača s područja Bjelovarsko-bilogorske županije, a u bjelovarskom izaslanstvu bili su i dipl. ing. šumarstva **Milan Presečan Arvay**, dopredsjednik ogranka Matice hrvatske i predsjednik Povjerenstva za podizanje zajedničke kosturnice s kapelicom za 294 posmrtna ostatka hrvatskih žrtava iz grobišta šume Lug i Trnovka, te **prof. Anita Blažeković**, predsjednica Povjerenstva Bjelovarsko-bilogorske županije za

istraživanje i popisivanje žrtava te pronalaženje grobišta II svjetskog rata i porača te **prof. Željko Supančić**, član Odbora. Na komemoraciju iz Bjelovarsko-bilogorske županije pristigli su i **Franjo i Danijel Ištvanović**, **Ivan Cvrtila i Martin Blažeković**, mještani župe Donji Mosti koji podižu spomenik četničkim žrtvama, jedanaestorici seljaka iz župe koje su pripadnici Drugoga konjičkog puka Car Dušan silni, starojugoslavenske vojske poubijali na Veliki četvrtak, 10. travnja 1941. godine i 59 mještana koji su kao hrvatske žrtve do sada prešućivani, od kojih je jedna trećina poginula u ratu, a dvije trećine pogubljeni su nakon njegova završetka.

Gospodin Kolaric pozdravio je i predstavnike Čukovca Ludbreškog i hrvatske branitelje koji su nazočili komemoraciji, a pozdrav je uputio i predstvincima političkih stranaka te predstvincima Matice Hrvatske ogranka Čakovec. Komemoraciji su prisustvovali i članovi Zrinske garde iz Čakovca, a bili su prisutni i hrvatski branitelji čije izaslanstvo je predvodio **Darko Tišljar**, koji je za tu priliku došao kući iz Beča u Austriji. Komemoraciji za žrtve grobišta Sep nazočili su i predstavnici sela Čukovec Ludbreški koji su uz pomoć Društva i brojnih donatora podigli spomen križ poubijanim seljacima stradalim u ratnom i poratnom razdoblju Drugoga svjetskog rata od četničko – partizansko komunističke strane.

Okupljene vjernike i goste pozdravio je i predsjednik Društva **Franjo Talan**, koji je u svom govoru istaknuo: "Ove godine diljem svijeta proslavljenja je 60. obljetnica završetka Drugoga svjetskog rata. Ove godine sjetili smo se i tragičnih zbi-

Župljani Macinca obilježili su 1925. tisućitu obljetnicu hrvatskoga kraljevstva

vanja koja su obilježila 1945. godinu. Tako smo 14. svibnja obilježili 60. obljetnicu stradanja žrtava na Bleiburškom polju i križnim putovima nastalim nakon zarobljavanja hrvatskih vojnika i civila zatečenih u Austriji i Sloveniji, a misu zadušnicu je predvodio kardinal **Vinko Puljić**, nadbiskup vrhbosanski.. Dne 22. svibnja misom zadušnicom sjetili smo se žrtava križnog puta poubijanih kod Cvetkovca kod Koprivnice, 29. svibnja sjetili smo se žrtava grobišta Dravske šume u Varaždinu, a u nedjelju 5. lipnja, na gradilištu spomen-kapele u naselju Fruki kod Macelja kardinal **Josip Bozanić** služio je misu za žrtve grobišta Maceljske šume iz čijih su 26 otvorenih jama 1992. godine izvadeni posmrtni ostaci 1163 žrtve. Na području Maceljske gore još je ostalo istražiti oko 130 stratišta. Već iduće nedjelje, 12. lipnja na grobištu Kočevski Rog, gdje se procjenjuje da je u šumama i vрletima Kočevske gore poubijana više desetaka tisuća ljudi, zarobljenih vojnika i civila, misu zadušnicu predvodio je ljubljanski nadbiskup i metropolit **Alojz Uran**.

Svaki čovjek ima pravo na dostojan život i grob

U Hrvatskoj je inače evidentirano više od 600 grobišta ratnog i poratnog razdoblja, a na drugu nedjelju mjeseca lipnja sjetili smo se i žrtava poratnih likvidacija na grobištu Pancerica u Virje Otku. U lipnju se sjećamo i žrtava grobišta Lug kod Bjelovara, a na blagdan Petrovo na grobištu Drvarićeva šuma kraj naselja Tužno obilježili smo 60. obljetnicu ubijanja zatvorenika dovedenih na stratište u ranim jutarnjim satima iz varaždinskoga zatvora. U subotu 2. srpnja sjetili smo se žrtava grobišta Ksajpe u Šenkovicu, a evo danas na Dan pobjede i domovinske zahvalnosti Republike Hrvatske, sjećamo se pokopanih u ovom nasipu, koje su njihovi egzekutori kamionima u noćnim satima pokraj lipnja 1945. godine tu dovezli, tu ih poubijali i pokopali u zaostale rovove iz rata. Danas se sjećamo i sedamdesetak poginulih branitelja iz Medimurja, kao i svih poginulih i nestalih, ranjenih i obespravljenih branitelja Hrvatske koji su svojim životima ostvarili našu današnju slobodu.

Danas se sjećamo i svih ostalih naših gradana koji su svojim životima težili ostvarenju naše samostalnosti. Sjećamo se žrtava rata i paraća, a dužnost nam je sjetiti se i svih stradalih. Sjećamo se i brojnih sinova ove plemenite zemlje, a vjerujemo da će u skorašnjoj budućnosti doći do podizanja spomen-križa poginulim vojnicima, sinovima Medimurja koji su svoje kosti ostavili na brojnim stratištima, uglavnom istočnog bojišta Rumunjske, Ukrajine i Rusije, gdje su se morali boriti mobilizirani od madžarske vojske koja je zaposjela ovaj lijepi kraj omeđen Murom i Dravom.

Dragi prijatelji, u Društvu smatramo da svaki čovjek ima pravo na dostojan život, a samim tima i pravo na grob bez obzira na njegovu opredjeljenje. Smatramo da je to naša dužnost i naša obveza. Znamo da se to neće postići preko noći, ali vas molimo da nam u tome pomognete i da nas u tome podržite, kako bi i ti sinovi ovoga lijepog dijela Hrvatske imali dostojanstven spomen-znak svojeg postojanja.. Još jedanput zahvaljujem na prisustvu i svima čestitam Dan pobjede i domovinske zahvalnosti."

Dan pobjede i domovinske zahvalnosti, okupljenim sudionicima komemoracije čestitao je i **Franjo Hrešć** iz Gornjeg Hrašćana, a sudionike Komemoracije pozdravio je **Zdravko Ivković** iz Bjelovara, koji je istaknuo da je na području Bjelovarsko-bilogorske županije evidentirano preko pet tisuća žrtava ratnoga i poratnog razdoblja, a popisivanje nije gotovo. Prisutnima se u ime Matrice hrvatske ogranač Čakovec obratio prof. dr. Zvonimir Bartolić, hrvatski književnik i predsjednik čakovečkog ogranka, koji je između ostalog naglasio: "Danas ovdje, i ne samo mi ovdje nego i sva ona današnja pokoljenja, ne bi se smjela ni u kom slučaju oglušiti na ove vapaje, koje još uvijek slušamo, upravo u tim ljetnim danima i mjesecima koje posvećujemo tim velikim žrtvama. Matica hrvatska na svoj način daje obol odgajajući i pišući o tome što je hrvatski narod i kakva je njegova sudsbita bila, a isto tako držali smo potrebitim, poglavito danas, da se ovdje pojavimo i položimo vijenac tim nedužnim žrtvama hrvatskog naroda. Neka im je vječna slava i hvala."

Začuđuje nepoštivanje žrtava grobišta i u Hrvatskoj i Sloveniji

O odnosu prema grobištima u Hrvatskoj i Sloveniji govorio je Franc Perme, predsjednik Društva za ureditev zamolčanih grobova iz Ljubljane, koji je naglasio: "Već nekoliko godina okupljamo se na mjestima gdje je zemlja natopljena nedužnom ljudskom krvlju, na mjestima genocida gdje leže mučenički poubijana naša braća i sestre. Okupljamo se uz ponore i napuštene rudnike, u dubini tamnih šuma. Zasigurno da su po okončanju Drugoga svjetskog rata nastupili najtamniji trenutci kad ljudski život nije bio posebno na cijeni. Čovjek u komunizmu je bio samo brojka, a protivnik komunizma ni to. U tom razdoblju mrtvima nije ni priznato ljudsko dostojanstvo. Mrtva tijela bacali su u ponore, napuštene rudnike, protutenkovske jarke, rijeke, a one koje su pospremili u zemlju, plitko su zakopali da su ih zvijeri iskopale i izjele.

Komunizam je propao, a tragična ostavština je ostala, i vama Hrvatima, i nama Slovincima. U Sloveniji nam je ostalo preko četiristo prešućenih grobišta s preko 250 tisuća nepokopanih žrtava.

Među njima je zasigurno oko 170 – 180 tisuća vaših braće i sestara. Ni vaše 'naslijedstvo' nije malo. Oko 600 grobišta. Našemu je društvu do sada uspjelo urediti 28 grobišta i žrtve pokopati" – naglasio je predsjednik Društva čiji članovi su obilježili brojna Hrvatska stratišta u Sloveniji i nastavio - "Zbog nepoštivanja mrtvih slovenskih i Vaša vlast pala su na civilizacijskom ispitnu. Dok se jednima na središnjim trgovima u urbanim mjestima postavljaju

Brojna su izaslanstva položila vijence na grobištu Hrašćan

veličanstvene kosturnice s brončanim spomenicima, dotele žrtve leže pokopane kao psi. To normalnom čovječjem biću nije moguće razumjeti i shvatiti. Ostaviti čovjeka bez groba, bez imena i bez pokopa, zadnji je udarac, koji čovjeku može učiniti.

Prema mrtvima protivnicima revolucije ni danas se ne odnosimo s dužnim pijetetom i poštovanjem, jer ni u našem, a niti u vašem parlamentu još nije prihvaćeno ni riješeno kako dostojanstveno urediti grobišta i što na spomenicima napisati. Predloženim rješenjima se ne želi priznati da su to žrtve komunističke revolucije. Zato je sveta dužnost nas svih, i naših Društava, da učinimo sve što je u našim moćima kako bi se grobišta žrtava utvrdila i uredila. Upravo te žrtve, koje više od pola stoljeća leže usmrćene u prešućenim grobištima, bile su začetnici naše nacionalne samostojnosti. One su bile sol i kvas za našu narodnu samobitnost. S poštovanjem im postavljajmo obilježja i posjećujmo njihova zadnja počivališta, da bi mogle spokoјno čekati na uskrsnuće. Ta, umirale se i umrle za Domovinu. Neka počivaju u miru Božjem!"

Prigodom govorom prisutnima se obratio **Mladen Horvat**, predsjednik Vijeća općine Nedelišće, a na kraju govornog dijela programa sudionike skupa pozdravio je dožupan Međimurske županije **Mladen Križaić**. Molitvu za žrtve grobišta Sep kod spomen križa predvodio je mr. Josip Janković, a skladnim pjevanjem komemorativnu svečanost uzveličao je župski zbor kojim je rukovodila orguljašica **Ivana Krznař** iz Macinca.

(nastavak na 42 str.)

BLAŽENI ALOJZIJE STEPINAC I HRVATSKA DRŽAVA (XVIII.)

"JA BIH BIO NIŠTARIJA, KAD NE BIH OSJETIO BILO HRVATSKOG NARODA..."

U nizu osoba, koje su pokušale prikazati **Stepinca** kao jugoslavenski orijentiranoga hrvatskog crkvenog velikodostojanstvenika, spada i Slovenac **Stanislav Rapotec**, idejni sljedbenik **Draže Mihailovića**, "kojega je izbjeglička vlada početkom 1942. poslala u zemlju sa širokim spektrom obaveještajnih zadataka"(48). Na području bivše Jugoslavije boravio je, kako sam kaže, punih pet mjeseci, a od toga u samom Zagrebu od početka travnja do polovice lipnja, dakle puna dva i pol mjeseca. Za to vrijeme sastajao se je sa svojim političkim istomišljenicima, koji su mu davali obavijesti o prilikama u zemlji, na temelju čega je on početkom kolovoza 1942. podnio izvješće jugoslavenskoj izbjegličkoj vladni.

Nekritičko manipuliranje nevjerođostojnim izvješćima

Kao i sva slična izvješća, i ovo je prisrano, ideološki obojeno i više izraz želja nego stvarnosti. Rapotec tvrdi, da ga je Stepinac pet puta primio u audijenciju, znajući odakle dolazi, prikazaviš mu političke prilike u Nezavisnoj Državi Hrvatskoj kao krajnje nepovoljne, za što je okrivio i neke svoje svećenike, koje stoga "drži u biskupskim kućnim pritvorima", a on osobno stalno očekuje, da će biti uhićen(49). Tim izvješćem služio se je **Emil Kekich**, specijalni pomoćnik američkoga veleposlanika, pri sastavljanju memoranduma o "Katoličkoj crkvi u Jugoslaviji", što ga je privremeni odpravnik poslova toga poslanstva pri grčkoj vlasti **Harold Shantz** 5. kolovoza 1944. dostavio državnom tajniku Sjedinjenih Američkih Država(50), ali i **Ilija Jukić** u svome već kritici podvrgnutom članku "In memoriam kardinalu Stepincu". Na Rapotecovo izvješće poziva se **Stella Alexander**(51), a **Jure Krišto**(52), uz to, još i na Kekichev memorandum, kao na vjerodostojne izvore za prikazivanje političkih prilika u Nezavisnoj Državi Hrvatskoj i za odnos njegovih vlasti prema nadbiskupu Stepincu.

Pri tomu prešućuju bitnu Rapotecovu tvrdnju, da "biskup dr. Stepinac čvrsto veruje u vaskrsnuće Jugoslavije", pa mu je, navodno, rekao, da poruči "vani, neka kod budućeg uređivanja država

Piše:

Ivan GABELICA

svakako vode računa o federaciji"(53). S istinitošću ili neistinitošću ove tvrdnje ostaje ili pada cijelo Rapotecovo izvješće o razgovoru sa Stepincom i o prilikama u Nezavisnoj Državi Hrvatskoj, a time i Kekichev memorandum.

Oba su ta dokumenta u proturječnosti sa Stepinčevim izvješćima Svetoj Stolici, podnesenima u mjesecu travnju ili svibnju 1942. i 24. svibnja 1943., pa su zbog toga i neistinita i nevjerođostojna, a povijesni zaključci, koji se na njima temelje, u cjelini su pogrešni i neznanstveni. U proturječnosti su i sa svim njegovim izjavama, što ih je dao kako prije, tako i nakon toga. Stepinčevu lojalnost prema hrvatskoj državi pokazuje i njegov odnos s **dr. Nikom Moscatellom**, odpravnikom poslova jugoslavenskoga poslanstva u Vatikanu za vrijeme Drugoga svjetskog rata, inače svećenikom. Kako piše **Milan Marjanović**, dobar poznavatelj prilika u jugoslavenskim emigrantskim krugovima, kojima je i sam pripadao, "kad je nadbiskup Stepinac dolazio u Rim nekoliko puta, nije se javljaо Moskatelu, kao ranije, niti je Moskatelu njemu prilazio"(54).

No, postoji još jedan dokument, koji bi mogao navesti na zaključak, da je Stepinac ipak održavao sveze s krugovima, koji su surađivali s jugoslavenskom izbjegličkom vladom, što bi značilo, da je prizeljkivao obnovu Jugoslavije. Dana 2. studenoga 1943. **Stjepan Jakšekovac**, jugoslavenski obavještajac u Švicarskoj, poslao je predstavnicima Hrvatske seljačke stranke u Londonu poruku, da nadbiskup Stepinac javlja: "Prema obavijestima, koje mi stižu od župnih ureda jasno i nedvojbeno poroizlazi, da narod kompaktno stojiiza **dr. Mačeka**. Partizani su vrlo aktivni i to ne samo vojnički, nego i politički. Prema Crkvi ponašaju se vrlo korektno. Narodu je njihova borba simpatična i narod ih svojski i na sve moguće načine pomaže, ali politički su oči sviju uprte u Kupinec"(55). Autentičnost ove poruke je vrlo sporna. Partizani su do kraja 1943. u Nezavisnoj Državi Hrvatskoj ubili 64 svećenika i redovnika i dvije časne sestre. Samo s područja zagrebačke nadbiskupije ubili su šest dijecezanskih i jednoga redovničkoga svećenika(56). Glavnina žrtava poubijana je prije slanja Jakšekovčeve poruke u London, a sve žrtve iz zagrebačke nadbiskupije potječu prije toga nadnevka. Kao predsjednik Hrvatske biskupske konferencije i najugledniji hrvatski biskup, Stepinac

Nadbiskup Stepinac i vojskovođa S. Kvaternik s diplomatskim zborom

je sigurno znao za ubojstva svih tih svećenika, redovnika i časnih sestara, bez obzira iz koje su biskupije bili. Ni jedan razborit čovjek, a pogotovo Stepinac, ne bi mogao ubijanje tolikoga broja svećenika, redovnika i časnih sestara nazvati korektnim, a pogotovo vrlo korektnim ponašanjem prema Crkvi.

Partizani su prije listopada 1943. do temelja uništili hrvatsko selo Španovicu, kod Pakraca, i župu Zrinj, kod Dvora na Uni, oboje također na području zagrebačke nadbiskupije, a pučanstvo, koje nije uspjelo pobjeći, poubijali su, ne pitajući se, je li muško ili žensko, staro ili mlađe. Broj hrvatskih sela i župa, što su ih do temelja uništili, njihovo pučanstvo rastjerali i poubijali, a crkve razorili ili spalili, s područja drugih biskupija penje se na desetke. I izvan ovih slučajeva ubijali su ljudi i uništavali njihovu ili državnu imovinu. Stepincu, a i široj hrvatskoj javnosti, sve je to bilo poznato. Takvi partizanski postupci nisu mogli biti narodu simpatični, niti ih je narod zbog toga mogao svojski i na sve moguće načine pomagati, a niti je tako revan crkveni veledostojanstvenik, kakav je bio zagrebački nadbiskup, mogao o njima i njihovoj borbi u inozemstvo slati povoljno izvješće. Pa samo dva dana prije nego što je Jakšekovac poslao svoju poruku u London, dakle 31. listopada 1943., na blagdan Krista Kralja, Stepinac je u Zagrebu održao propovijed, u kojoj je oštros napao komunizam, za koji su se ti partizani borili. Sama Jakšekovčeva poruka je u sebi proturječna. Ako narod kompaktно stoji uz Mačeka, kako mu partizanska borba može biti simpatična, kad su partizani već tada u promidžbi napadali Mačeka? Nema, dakle, sumnje, da je ta poruka krivotvorina, kojom se je htjelo, pozivom na Stepinčevu ime, uvjeriti javnost, da u hrvatskom narodu nema podpore Ustaški pokret i njegova borba za hrvatsku državnu nezavisnost, nego njegovi protivnici, koji se bore za obnovu Jugoslavije. Ovo nisu bili jedini slučajevi, da se Stepinčevim imenom manipulira u protuhrvatske svrhe. Za to je za sada dovoljno navesti još samo jedan primjer.

Dana 24. srpnja 1942. Ilija Šumenović, jugoslavenski poslanik u Turskoj, poslao je brzojavno dr. Slobodanu Jovanoviću, predsjedniku jugoslavenske izbjegličke vlade u Londonu, pismo, što ga je, navodno, iz Zemuna 8. veljače 1942. dr. Prvislav Grisogono

uputio Stepincu. Grisogono je bio po rođenju Hrvat, jugoslavenski unitarist i član Jeftićeve Jugoslavenske narodne stranke. U pismu se najtežim optužbama optužuju Nezavisna Država Hrvatska i Katolička crkva u Hrvatskoj zbog zločina nad Srbima. Optužuju se ne samo obični svećenici nego i biskupi. To pismo je umnožavano i šireno po Beogradu i cijeloj Srbiji, a prema nekim podatcima, i među Srbima u Hrvatskoj. Njime se je htjelo izazvati Stepinca, da javno osudi Nezavisnu Državu Hrvatsku i njezinu vlast, te tako stvoriti još veći razdor među hrvatskim narodom. Sam Grisogono je kasnije u demantiju, poslanom Stepincu, porekao, da navedeno pismo potječe od njega, dakle izjavio je, da je ono krivotvorina. To je isto ustanovio i dr. Ljubo Boban(57).

Stoga treba biti vrlo oprezan s izjavama o Stepincu, pa i s onima koje potječu od **Marka Bilića, Marija Marićića, Ilije Jukića, Stanislava Rapoteca, Stjepana Jakšekovca, Jurja Krnjevića, Slavka Kvaternika i Dominika Mandića**, ali i sa svim tvrdnjama, koje bi ga dovodila u svezu s bilo kakvim nastojanjima ili težnjama za obnovom Jugoslavije. Te su tvrdnje i izjave neistinite ne samo zbog razloga, koji su navedeni, nego i zbog mnogih drugih. Sva Stepinčeva djelatnost od nastanka pa do sloma Nezavisne Države Hrvatske, a i nakon toga, dokazuje, da je čvrsto stajao uz hrvatsku državu i branio njezin opstanak. U tome svom stajalištu nije pokazivao ni najmanje kolebanja.

Stepinac odlučno za opstanak NDH

Želeći pomoći svim ugroženim osobama, bez obzira na njihovu rasnu, narodnosnu, vjersku ili političku propadnost, Stepinac se je često obraćao Paveliću i drugim visokim hrvatskim državnim dužnosnicima. U pismu upućenom 6. ožujka 1943. Paveliću založio se je za zaštitu nearijevaca. Uz ostalo, tu je naglasio, da "nitko više od Katoličke crkve u našoj domovini ne želi sreću i napredak našega naroda i naše mlade države"(58). Jasno je, da je pod našim narodom i našom mladom državom mislio na hrvatski narod i na Nezavisnu Državu Hrvatsku. Slične želje izrazio je Paveliću i 8. siječnja 1944., kada mu je došao čestitati Novu godinu. Tada mu je u ime katoličkih, muslimanskih, pravoslavnih i evan-

Nadbiskup Stepinac

geličkih vjernika, kako su objavile novine, zaželio "svako dobro u Novoj godini, moleći Svevišnjega, da hrvatskom narodu što prije dade mira, kako bi što bolje mogao izgraditi svoju vlastitu državu"(59).

Ali, nažalost, domaći i vanjski neprijatelji nisu dali hrvatskom narodu mira. Amerikanci i Englezi, koji su se pozivali na demokraciju i kao načelo isticali pravo naroda na samoodređenje, nisu to pravo priznavali hrvatskomu narodu niti su poštivali njegovu plebiscitarno izraženu demokratsku volju za državnom nezavisnošću. Da slome njegovu volju za slobodom, bombardirali su mu sela i gradove. Prosvjedujući protiv bombardiranja Zagreba 22. veljače 1944., u okružnici izdanoj 28. veljače iste godine Stepinac je izjavio, da nam u tim patnjama oslon i nesumnjivo uporište daje "ponajprije naravni i Božji zakon koji kao ostalim tako i hrvatskom narodu daje pravo na svoj zasebni život u sklopu ostalih europskih naroda". Pravo na zasebni život, koje se ističe u toj okružnici, samo su druge riječi za pravo na državnu nezavisnost. To pravo na zaseban narodni i državni život hrvatski je narod, prema Stepincu, "stekao i zaslužio svojom teškom i kravom borbom, stječeći kroz stoljeća na braniku istinskih idea prave čovječje slobode i kršćanske kulture, čime je zadužio čitavu Europu i sve njezine narode". Videći da je hrvatska državna nezavisnost ugrožena, pozvao je vjer-

nike, "da se u ovim sudbonosnim časovima hrvatskog naroda usrdno i toplo" mole "za njegovo čuvanje i slobodu"(60).

Što je vrijeme više odmicalo, položaj hrvatskoga naroda i njegove države postajao je sve teži i beznadniji, a Stepinac je sve odlučnije dizao svoj glas u njihovu obranu. Naročito odlučno je to učinio 9. srpnja 1944. iz Marije Bistrice, prigodom zavjetnoga hodočašća grada Zagreba u to središnje hrvatsko marijansko svetište, odakle se je i prijašnjih godina čula njegova odvažna riječ u obranu temeljnih ljudskih i nacionalnih prava hrvatskoga naroda. Sada se je obratio onima, koji razaraju hrvatska sela i gradove i ubijaju nevino hrvatsko stanovništvo, i zapitao ih: "Smatra li možda ratujuća stranka, dok ovakvim strahotama pogađa našu zemlju, zločinom, što hrvatski narod svom snagom svojega bića stoljećima teži za slobodom i brani danas svoju državnu samostalnost uz nečuvene žrtve?" A onda im je odmah na to odgovorio: "Onda bi bili zločinci i svi drugi narodi, koji nose u srcu isto tako nepokolebivu težnju za slobodom i samostalnošću". Time je svima jasno i glasno rekao, da je borba, što je vode hrvatski vojnici, ustaše i domobrani, obrana hrvatske državne nezavisnosti, pa, prema tome, i

umu. Te misli su sadržane i u prigodnoj čestitci, što ju je 6. prosinca 1943. poslao za imendan **dr. Nikoli Mandiću**, predsjedniku vlade Nezavisne Države Hrvatske, u kojoj doslovce kaže: "Prigodom Vašega cijenjenoga imendana izvolite, gospodine predsjedniče, primiti i moje srdačne čestitke sa željom, da bi sveti Nikola donio i hrvatskom narodu dar, za kojim toliko žudi: očuvanje njegovog državnog suvereniteta na čitavom narodnom području, da u miru kao ravnopravni član međunarodne zajednice može razvijati svoje od Boga dane sposobnosti kako na korist svoju, tako i čitavoga čovječanstva"(62). Pod darom, za kojim hrvatski narod žudi, Stepinac je mislio na očuvanje Nezavisne Države Hrvatske, jer su se samo na nju mogle odnositi riječi o državnom suverenitetu na čitavom narodnom području iz čestitke Nikoli Mandiću.

Reakcije na Jaltsku konferenciju

Godina 1945. donosila je nove muke i nevolje za hrvatski narod. Saveznička pobeda bila je na pomolu, ali joj se hrvatski narod nije imao razloga veseliti, jer je ona značila nestanak hrvatske državne nezavisnosti i nametanje hrvatskomu narodu Jugoslavije i komunizma. Hrvatski narod je strepio za svoju budućnost, tim više što na pobjedičkoj strani nije imao svojih istinskih predstavnika, koji bi branili njegovo pravo na državnu nezavisnost. U Jalti, na poluotoku Krimu, u tadašnjemu Sovjetskom Savezu, od 4. do 11. veljače 1945. **Roosevelt**, **Churchill** i **Stalin**, prvaci buduće pobjedničke koalicije, održavali su konferenciju, na kojoj su raspravljali o uređenju Europe nakon rata i o međusobnoj podjeli utjecajnih područja, a u pogledu Jugoslavije donijeli su deklaraciju, kojom se preporučuje **Šubašiću** i **Titu**, predsjednicima kraljevske i komunističke jugoslavenske vlade, da obrazuju zajedničku vladu. Deklaracija je bila jasan pokazatelj, da je pobjednička koalicija čvrsto odlučila ignorirati pravo i volju hrvatskoga naroda i nametnuti mu Jugoslaviju.

To je izazvalo reakciju među svim društvenim slojevima u Nezavisnoj Državi Hrvatskoj. Po svim njezinim slobodnim dijelovima zaredale su prosvjedne skupštine protiv obnove Jugoslavije i manifestacije podpore poglavlju i hrvatskoj državi. Od svih tih

skupština i manifestacija ovdje će se navesti samo neke.

Dne 8. ožujka 1945. hrvatska državna vlada donijela je deklaraciju o pravu hrvatskoga naroda na državnu nezavisnost. O tomu je istoga dana donijelo zaključak i Doglavnico vijeće Ustaškoga pokreta(63). Hrvatski sveučilištarci su 24. ožujka iste godine održali veliku skupštinu i na njoj osudili zaključke donesene u Jalti te dali punu podrpu hrvatskoj državnoj nezavisnosti, granici na Drini, hrvatskoj Istri i sl.(64). Velika skupština radnika i privatnih namještenika održana je 7. travnja i na njoj su se radnici i privatni namještenici nepokolebivo izjasnili, da ostaju vjerni poglavlju i Nezavisnoj Državi Hrvatskoj, za koju su spremni raditi i boriti se(65). Jedna od najznačajnijih takvih manifestacija zbila se je u Hrvatskoj sabornici 12. travnja 1945. Tada je rektor Hrvatskoga sveučilišta u Zagrebu **prof. ing. Stjepan Horvat** sa sveučilišnim senatom, noseći insignije rektorske i dekanatske časti, u naznačnosti najistaknutijih ličnosti političkoga, vojničkog, crkvenog, kulturnog i znanstvenog života, pročitao memorandum, upućen rektorima svih sveučilišta i visokih škola na svijetu, u kojem se traži moralna pomoć za hrvatski narod, osuda boljševizma i podrpa hrvatskoj državnoj nezavisnosti(66). Za opstanak Nezavisne Države Hrvatske založilo se je i Društvo hrvatskih srednjoškolskih profesora, predvođeno **Ivanom Peršićem**, **Petrom Grgecom**, **Dušanom Žankom** i **Enverom Pozderovićem**. Prosvjedujući "protiv svih zaključaka i podhvata koji bi krnjili vrhovništvo hrvatskog naroda odnosno Hrvatske Države", izražavajući vjernost "svojoj Nezavisnoj Državi Hrvatskoj i njezinom Vrhovniku Poglavlju", ono je 14. travnja 1945. donijelo rezoluciju, u kojoj ističe "sviju nepokolebivu volju, da se pod vodstvom Poglavnika bori za opstanak i napredak hrvatskog naroda, koji se ne može postići nikako drugčije, nego u podpuno slobodnoj hrvatskoj državi", bez koje "ne može biti mira na ovom dijelu zemlje"(67). Dva dana kasnije, dakle 16. travnja, Savez hrvatskih učiteljskih društava je svojom rezolucijom dao podrpu Nezavisnoj Državi Hrvatskoj, odnosno deklaraciji hrvatske državne vlade i zaključcima Doglavničkog vijeće(68). Za deset dana, točnije 25. travnja 1945., oglasila se je i Matica hrvatska. Toga dana održavala se je njezina godišnja

Dr. Nikola Mandić, predsjednik vlade NDH 1943.-1945.

moralno opravdana. Tu misao je završio upozorenjem, "da se Hrvati neće nikada odreći svoga prava" i da "neka nitko ne sumnja" u to(61).

Sloboda i državna nezavisnost hrvatskoga naroda Stepincu su stalno bile na

skupština, na kojoj je predsjednik **Filip Lukas** istaknuo, da se Matica bori za pravo naroda na samoodređenje, dakle za ista načela koja su sadržana i u Atlantskoj povelji, a zatim je na kraju, na njegov prijedlog, prihvaćeno, da se Paveliću pošalje ova brzojavka: "Matica Hrvatska s glavne godišnje skupštine na početku svoga rada u petoj godini Nezavisne Države Hrvatske šalje Vam, Poglavnice, izraz svoje duboke zahvalnosti s najboljim željama za sretan opstanak i procvat hrvatskog naroda i njegove države"(69).

U ovim sudbonosnim danima za budućnost hrvatskoga naroda ni zarebački nadbiskup Stepinac nije mogao šutjeti. Oglasio se je među prvima nakon deklaracije hrvatske državne vlade o zaključcima konferencije u Jalti, dajući tako svoj doprinos brobi hrvatskoga naroda za slobodu. Propovijedajući prigodom svršetka uskrsnih konferencija svučilištarcima i sveučilištarkama u bazilici Srca Isusova u Zagrebu 18. ožujka 1945., osvrnuo se je na razgovor o "slobodi pojedinih naroda na raznim konferencijama", što je očita aluzija na konferenciju u Jalti, pa se je pozvao na načelo, što ga je postavio papa Pio XII. još 1939., prije početka Drugoga svjetskog rata, prema kojemu je temeljni zahtjev pravednog i časnog mira "osiguranje prava na život i nezavisnost svih naroda, velikih i malih, jakih i slabih", jer "volja za životom jednoga ne smije biti smrtna osuda drugoga naroda". Zatim je to načelo primjenjeno na hrvatski slučaj i rekao: "Ako svi narodi imadu pravo na osiguranje života i nezavisnost, onda se ne može narivavati rješenje, kojega on svojom slobodnom voljom ne će, ni hrvatskom narodu, koji ipak sam najbolje znade što mu je na propast, a što mu je na korisit". Kako su komunisti u vrijeme, dok je on to govorio, već bili preuzezeli vlast nad znatnim dijelom hrvatskog naroda, kojemu su silom nemetali svoju ideologiju, upozorio ih je, "da će hrvatski narod a limine (odmah i podpuno - op. I. G.) odbiti svaki režim, bio on na krajnjoj ljevici ili desnici, koji ne bi računao i do krajnosti poštivao njegovu više nego tisućgodišnju katoličku tradiciju", jer takav "režim ne bi predstavljaо u hrvatskom narodu nikoga, ili neznatnu manjinu, koja bi mu se silom narinula", a sila pak "ne može biti podlogom mira", pa u "zdravom poretku pravo ide pred silom, a ne sila pred pravom"(70).

Budući da su ove njegove riječi oštra kritika Jaltske konferencije i komunističkoga nasilja, one nedvojbeno znače podporu opstanku Nezavisne Države Hrvatske i osudu nametanja hrvatskomu narodu komunističke Jugoslavije, koja zbog načina nastanka ne će biti, po njegovu mišljenju, dugog vijeka, kao ni poredak koji se u njoj uvodi.

Nezaobilazna Poslanica katoličkog episkopata iz ožujka 1945.

Slične misli sadržane su i u poslanici hrvatskoga katoličkog episkopata od 24. ožujka 1945., što ju je donio njegov poslovni odbor, u kojem su, uz Stepinca kao predsjednika, još bili i vrhbosanski nadbiskup **Šarić**, banjalučki biskup **Garić**, biskup i apostolski administrator đakovački **Akšamović** i vladika križevački **Šimrak**. Zbog ratnih neprilika biskupska se konferencija nije mogla održati u punome sastavu. Rasprialjavajući o gorućim problemima Crkve, biskupi su, kao odgovor na zaključke donešene u Jalti, istaknuli, da "povijest svjedoči, da hrvatski narod

upe, zato što poštivaju tu neodstupnu volju hrvatskoga naroda, kad on na to ima pravo i po Božjim i po ljudskim zakonima"(71). Ta država, koja je oživotvorena u Drugom svjetskom ratu, je Nezavisna Država Hrvatska. Bit je tih riječi iz biskupske poslanice, da je NDH nastala plebiscitarnom voljom hrvatskoga naroda, koji na nju ima pravo, pa mu nitko ne smije silom namećati drugčija rješenja. Zbog napadne sličnosti ovih misli s mislima izgovorenima u propovijedi 18. ožujka 1945. nameće se kao jedino ispravan zaključak, da je Stepinac idejni otac ove poslanice.

Kratko vrijeme nakon svih ovih manifestacija, prosvjednih skupština, deklaracija, rezolucija, memoranduma i biskupske poslanice, koje "civilizirani" zapadni svijet nije htio ni čuti, partizani su 8. svibnja 1945. ušli u Zagreb, Nezavisna Država Hrvatska je prestala postojati, a hrvatsko političko vodstvo, vojska i znatan dio građanstva povukli su se prema Austriji, nadajući se političkom i vojničkom preokretu, kad će se opet moći vratiti u domovinu, ili, neki od njih, želeći spasiti gole živote. Ali umjesto svega toga, snašla ih je smrt kod Bleiburga, na križnim putevima i na drugim stratištima, a samo manji dio njih uspio je preživjeti ili spasiti se bijegom, prodirući dalje prema Zapadu. Saveznici su ih, naime, izručili partizanima, iako su znali da ih šalju u sigurnu smrt. Partizani su uveli strahoviti sustav raznovrsnog tlačenja hrvatskoga naroda, obilježen ubojstvima, zatvorima i sabirnim logorima. Na njihovu udaru našao se je i nadbiskup Stepinac, koji je već 17. svibnja 1945. bio uhićen i zadržan u zatvoru do 3. lipnja te godine. Ali unatoč krajnje nepovoljnim političkim prilikama, on nikada nije zanijkao, bez obzira komu se je obraćao, OZN-i, jugoslavenskomu komunističkom sudu ili papinskoj nuncijaturi u Beogradu, da je Nezavisna Država Hrvatska bila izraz težnji hrvatskoga naroda za slobodom. Naravno, sada o njoj i njezinoj vlasti govori nešto suzdržanje nego prije, jer nastupa kao službeni predstavnik Katoličke crkve u cijeloj tadašnjoj Jugoslaviji, pa ne želi svojim izjavama previše zaoštravati odnose s novim vlastodrćima, o čijoj volji zavisi mogućnost djelovanja Crkve. S druge strane, on hoće namjesniku nuncijature, koji nije najbolje ni upućen u hrvatske prilike, na što prihvatljiviji način prikazati svoje postupke za

Pavelić s Georgesom Desbonsom i pukovnikom Prebegom, u pozadini general Servatzy i E. Bauer

kroz cijelu svoju tisućutristogodišnju prošlost nije nikada prestao plebiscitarno naglašavati, da se ne odriče svoga prava na slobodu i nezavisnost, koju on od srca želi i svakom drugom narodu". Međutim, "kad je u drugom svjetskom ratu ta misao još jače naglašena i oživotvorena u vlastitoj Državi, hrvatski su katolički biskupi poštivali volju hrvatskoga naroda". Stoga nitko "nema pravo optuživati bilo kojega građanina Hrvatske Države, pa ni hrvatske biskupije, zato što poštivaju tu neodstupnu volju hrvatskoga naroda, kad on na to ima pravo i po Božjim i po ljudskim zakonima"(71). Ta država, koja je oživotvorena u Drugom svjetskom ratu, je Nezavisna Država Hrvatska. Bit je tih riječi iz biskupske poslanice, da je NDH nastala plebiscitarnom voljom hrvatskoga naroda, koji na nju ima pravo, pa mu nitko ne smije silom namećati drugčija rješenja. Zbog napadne sličnosti ovih misli s mislima izgovorenima u propovijedi 18. ožujka 1945. nameće se kao jedino ispravan zaključak, da je Stepinac idejni otac ove poslanice.

vrijeme rata. S ovom zadrškom treba tumačiti sve njegove izjave, koje u buduće bude davao o hrvatskoj državi i prilikama u njoj.

Stepinac ne odstupa ni nakon sloma NDH

Stepinčev odnos prema Nezavisnoj Državi Hrvatskoj u novim političkim okolnostima vidi se iz izjava, što ih je, nalazeći se u zatvoru, dao na saslušanju pred OZN-om 21. svibnja 1945. Karakteristično je za te izjave, da je vrlo oprezan u njihovu davanju, često izbjegava striktno odgovoriti na postavljena pitanja, ali je uvijek nastojao, da ništa ne izjaviti, što bi bilo suprotno istini i što bi ugrozilo dignitet hrvatske države. Na pitanje, je li "Nezavisna Država Hrvatska postala voljom hrvatskog naroda", odgovorio je, da su Hrvati iskoristili raspad Jugoslavije i "prihvatali samostalnu hrvatsku državu, koja im se činila boljom solucijom nego da budu obična kolonije Njemačke". Ipak, izjavio je, hrvatski narod nije u punoj mjeri ostvario svoje težnje za slobodom i nezavisnošću, "jer nije imao vlasti ni u Dalmaciji ni u Međimurju, koji su svakako sastavni dio hrvatskoga teritorija", a i u unutarnjoj politici često je bio ograničen njemačkim i talijanskim utjecajem. Kao državne djelatnosti, u kojima je hrvatski državni suverenitet zaista bio ostvaren u punini, primjerice je naveo školstvo, tehniku, novčarstvo i sl., ali mu to, unatoč nastojanjima hrvatskih državnih vlasti, nije uspjelo u istoj mjeri postići na gospodarskom i vojnom području.

Tu je potrebno napomenuti da je njegova tvrdnjna o Dalmaciji pogrešna, jer je njezin samo manji dio 1941. bio priopćen Italiji, a nakon 10. rujna 1943. u sastavu hrvatske države našlo se je cijelo područje od Sušaka do Boke Kotorske, a deklarativno čak i Istra s Rijekom. Međimurje je bila okupirala Mađarska, ali to hrvatske vlasti nikada nisu priznale.

A zašto onda Katolička crkva prije 1945., na primjer u kraljevskoj Jugoslaviji, nije isticala "svoju misao da hrvatski narod ima pravo na svoju nezavisnost", bilo je jedno od daljih pitanja. Odgovorio je, da su se u međuvremenu prilike promijenile, jer je sada "država kakva takva bila ostvarena", pa se nije htjelo, da opet netko rekne, "da crkva ne želi ostvarenje pravednih aspiracija hrvatskog naroda". Takvim

odgovorom ispitivač očito nije bio zadovoljan, pa mu je postavio slično, ali sa svoga stajališta još konkretnije pitanje, zašto je baš 1945. bilo potrebno isticati pravo hrvatskoga naroda na njegovu nezavisnost, kada su "bile poznate odluke AVNOJ-a koje garantuju samostalnost hrvatskoga naroda u okviru Federativne Jugoslavije". Stepinac mu je na to vrlo decidirano odgovorio: "Učinili smo zato da još jedanputa naglasimo da se ne može kriviti katoličku crkvu da nije željela hrvatskom narodu njegovu istinsku slobodu i nezavisnost, da nije poštivala njegove volje za samostalnu državu" (72). Smisao je svih ovih Stepinčevih odgovora, da je Nezavisna Država Hrvatska nastala voljom hrvatskoga naroda, da je

traga protiv Stepinca", stoji u eleboratu, "nije urodila onim rezultatima koji bi ga mogli kompromitirati u onoj mjeri da bi ga se moglo eliminirati kao izrazito ustaškog saradnika", jer se u "početku istrage nije raspolagalo sa materijalom koji bi se odnosio na njegovu prikrivenu saradnju sa ustašama". Unatoč svemu tomu, "on ipak nije mogao pritajiti svoje simpatije za ustaše i svoj neprijateljski stav prema NOP-u i Srbima", mišljenje je njegovih istražitelja iz OZNE, koji će ga pomno pratiti i čekati pogodan trenutak, da ga osude (73). Iz ovoga eleborata se vidi, da uzrok njegovoj kasnijoj osudi nije samo njegovo protivljenje, da se Katolička crkva u Hrvatskoj odvoji od Svetе Stolice. On je Titu i Komunističkoj partiji Jugoslavije jednako

Prva konjička brigada Jugoslavenske armije ulazi u Zagreb

ona unatoč svim svojim slabostima bila prava država i da se u Jugoslaviji, pa ni odlukama AVNOJ-a, nije mogla osigurati istinska sloboda i nezavisnost hrvatskoga naroda. Uostalom, koja država na svijetu nema svojih slabosti, pa i faktičnoga ograničenja suvereniteta, pogotovo mala država i u ratno vrijeme?

OZN-a je Stepincu, između ostalog, i zbog ovakvoga hrvatskog držanja u zatvoru nalijepila ustašku etiketu, kako bi ga što lakše mogla osuditi i odstraniti iz javnoga života. Puštajući ga iz zatvora, sastavila je o njemu poseban eleborat, prema kojem "njegovo ponašanje prilikom puštanja iz zatvora bilo je vrlo drsko", a "prilikom preslušavanja bio je vrlo oprezan". "Is-

metao i kao hrvatski rodoljub koji podupire težnje svoga naroda za državnom nezavisnošću i kao crkveni velikodostojanstvenik koji je čvrsto odan Svetom Ocu i jedinstvu Katoličke crkve.

Po izlasku iz zatvora Stepinac se je i dalje odlučno zauzimao za zaštitu pogaženih ljudskih prava i dostojanstva i za prava Katoličke crkve i hrvatskoga naroda. Na postupke jugoslavenskih komunističkih vlasti Biskupska konferencija Jugoslavije sa svoga plenarnog sastanka u Zagrebu 22. rujna 1945. odgovorila je pastirskim pismom, u kojemu je iznijela raznovrsna nasilja i nepravde, što ih te vlasti čine Katoličkoj crkvi i vjernicima. Sada su uslijedili još

žešći napadaji na Crkvu i Stepinca. U pismu upućenom 2. ožujka 1946. mons. **J. Hurleyu**, namjesniku Apostolske nuncijature u Beogradu, Stepinac je nastojao iznijeti uzroke i dati genezu tako napetih odnosa između Crkve i jugoslavenske države, pa je naveo, "da je čitavo držanje zagrebačkog nadbiskupa prema NDH podvrgnuto oštrot kritici vlastodržaca samo radi toga, što je on priznao vlast NDH, smatrajući da ona kao samostalna državna tvorevina odgovoara željama hrvatskoga naroda". Iznoseći razloge za takvu svoju procjenu, napisao je, da se "može kazati, da je čitav hrvatski narod priznao NDH i da je ona stvorena sa naknadnim priznanjem hrvatskoga naroda, osim male uprave neznatne komunističke partije", koja joj je "od prvoga časa navijestila otvorenu borbu do uništenja"(74). U tom pismu on se je ogradio od pojedinih ustaških postupaka, što će naknadno biti posebno analizirano.

"Hrvatski se narod plebiscitarno izjasnio za hrvatsku državu...!"

Stepinac je 18. rujna 1946. opet bio uhićen, a 11. listopada iste godine izrečena mu je u montiranome kaznenom postupku kazna lišenja slobode s prisilnim radom u trajanju od 16 godina i gubitak političkih i građanskih prava u trajanju od 5 godina. Osuđen je i zbog svoga pozitivnog držanja prema Nezavisnoj Državi Hrvatskoj prije njezina sloma. Ali na sudu on je u svojim stajalištima, pa i u odnosu na hrvatsku državu, bio nepopustljiv i nepokolebljiv, bez obzira koliko su ga vrijedali i mučili dugotrajnim, ponižavajućim i iscrpljujućim ispitivanjima. Nakon čestog postavljanja u biti jednih te istih pitanja, ali u kojima je već sadržan i odgovor, žečeći od njega dobiti negativnu izjavu o Nezavisnoj Državi Hrvatskoj i njezinu vlasti, na primjedbu da je hrvatski narod dokazao "u borbi da ne želi takvu tvorevinu i takvu vlast", odgovorio im je, da će o tome "povijest reći svoje"(75).

Međutim, cijelovitije svoje stajalište o pravu i težnjama hrvatskoga naroda za državnom nezavisnošću izreći će u obrambenomgovoru pred sudom, što ga je održao 3. listopada 1946.

Budući da taj govor nije bio unaprijed doslovce napisan, pojavile su se još u emigraciji polemike o njegovu pravom sadržaju. Dvije verzije govora postoje i

u sudskom spisu. Među dokaznim gradivom nalazi se verzija, u kojoj su sadržane ove riječi: "Hrvatski se je narod plebiscitarno izjasnio za Hrvatsku Državu i ja bi bio ništarija, kad ne bi osjetio bilo hrvatskog naroda, koji je bio rob u bivšoj Jugoslaviji"(76). Ali u zapisniku s glavne rasprave umjesto te postoji ova rečenica: "Ne, ja bih bio gospodo obična ništarija, kad ja kao katolički nadbiskup, Hrvat, ne bi služio svojem narodu u vrijeme kad je bio jedno bespravno roblje u bivšoj Jugoslaviji"(77). Krugovima oko Mačeka i Hrvatske seljačke stranke nikada nije odgovaralo Stepinčevu pozitivno stajalište prema Nezavisnoj Državi Hrvatskoj i ideji hrvatske državne nezavisnosti uopće, pa su tvrdili, da Stepinac nije izgovorio navedenu rečenicu, koja se nalazi u prvoj verziji njegova govora.

Koja je onda prava verzija?

Iako se obje verzije misaono podudaraju, prva je daleko kraća, konciznija i tehnički dotjeranija, dok je drugo dosta razvučena. U svakoj od tih verzija postoje rečenice, koje manjkaju u onoj drugoj. U Stepinčevu dosjeu nalazi se dokument pod naslovom "Tekst vlastoručnog prvotnog sastavka nadbiskupovog govora, što ga je uz stanovite promjene izrekao pred sudom", a na kraju je napomena, da nadbiskup "ipak nije doslovno ovako pred sudom govorio, nego neke stvari daleko dotjeranije"(78). Ovaj tekst je, u stvari, samo podsjetnik za govor i bitno se razlikuje i od prve i od druge verzije Stepinčeva govora. Ipak, obzirom na napomenu, da je nadbiskup govorio "neke stvari daleko dotjeranije", dalo bi se zaključiti, da je prva verzija pravi Stepinčev govor. Prva verzija govora istinita je i prema dr. **Lavu Znidarčiću**, koji je kao bivši predsjednik Velikoga križarskog bratstva bio nazočan na suđenju. (80) No, Stepincu je uzvratio **Jakov Blažević**, predbacujući mu, da tvrdi, "da je NDH narodna država, da je narod plebiscitarno prihvatio takvu državu i t.d." Takav Blaževićev odgovor ima smisla, samo ako je istinita prva verzija Stepinčeva govora, jer se samo u njoj nalaze riječi hrvatska država i plebiscitaran. Ta verzija govora stigla je i na Zapad već 1946. ili početkom 1947.(81).

Zbog svega ovoga sa sigurnošću se može tvrditi, da je Stepinac na suđenju izgovorio riječi: "Hrvatski se je narod plebiscitarno izjasnio za Hrvatsku Državu i ja bi bio ništarija, kad ne bi os-

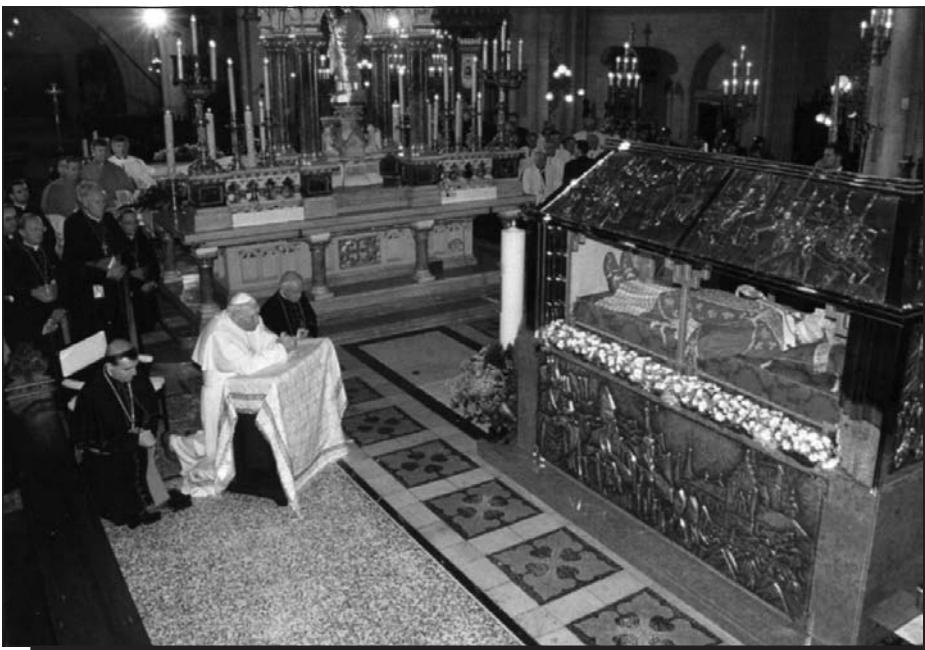
jetio bilo hrvatskog naroda, koji je bio rob u bivšoj Jugoslaviji". Na njih se logično nadovezuju dalje misli, koje susrećemo u obje verzije, ali različito formulirane. Naime, u nastavku govora izjavio je: "Što sam govorio o pravu hrvatskoga naroda na slobodu i nezavisnost, sve je u skladu s osnovnim principima saveznika istaknutim na sastanku u Jalti i u Atlantskoj povelji. Ako prema ovim zaključcima svaki narod ima pravo na svoju nezavisnost, zašto bi se to samo branilo hrvatskom narodu? Sveta Stolica je toliko nalaščavala, da i mali narodi i narodne

*Stepinčeva novogodišnja čestitka
Paveliću 1945.*

manjine imaju pravo na slobodu. Zar katolički biskup i metropolita ne bi smio o tome ni pisnuti? Ako treba pasti, past ćemo, jer smo vršili svoju dužnost"(82). Ove riječi samo s prvom verzijom govora čine misaonu i logičnu cjelinu, dok su s drugom verzijom podpuno nepovezane.

Ovaj Stepinčev govor značajan je i s državnopravnoga stajališta. I obrana i optužba, i Stepinčev branitelj dr. **Ivo Politeo** i Jakov Blažević, polazili su od iste tvrdnje, da Nezavisna Država Hrvatska nije bila država u pravnom smislu, nego protupravna okupacijska tvorevina, ali su te tvrdnje različito obrazlagali. Je li Politeo u ono vrijeme mogao i smio drugčije postaviti obranu, za sada se ostavlja po strani. Ali Stepinac se je suprotstavio jednomu i drugom stajalištu. Riječima u svomu govoru "Vi ste za mene vlast od 8. svibnja 1945." i

Ivan Pavao II. na grobu A. Stepinca

"Nismo mogli ovdje vlast ignorirati, makar bila ustaška, ona je bila ovdje. Vi mene imate pravo pitati i zvati na odgovornost od 8. svibnja 1945.", kao što je već navedeno, on je zastupao mišljenje, da je Nezavisna Država Hrvatska bila država u pravnom smislu i da je njezina vlast bila legitimna, pa joj se je on bio dužan i pokoravati.

Vidi se, da Stepinac nije pozdravio uspostavu Nezavisne Države Hrvatske i davao izjave u njezin prilog samo za vrijeme njezina postojanja, dakle iz nekoga političkog oportunizma. On ju je branio i nakon njezina sloma, kada se je nalazio u životnoj pogibelji, u zatvoru, i kada je to moglo škoditi i njemu i ovozemaljskim probitcima Crkve, kojoj je on u Hrvatskoj bio najugledniji predstavnik. I tada je tvrdio, da je ta država nastala plebiscitarnom voljom hrvatskoga naroda, koji ima apsolutno pravo

na državnu nezavisnost. To je golemi moralni kapital, što ga je ostavio hrvatskomu narodu.

Bilješke:

48. Ljubo Boban: Kontroverze iz povijesti Jugoslavije, sv. 2., Zagreb, 1989., str. 323.
49. Ljubo Boban: Hrvatska u diplomatskim izvještajima izbjegličke vlade 1941.-1943., knj. 2., Zagreb, 1988., str. 62.-67.
50. Jure Krišto, nav.dj., str. 358.-360.
51. Stella Alexander: Trostruki mit. Život zagrebačkoga nadbiskupa Alojzija Stepinca, Zagreb, 1990., str. 71.-74.
52. Jure Krišto: Katolička crkva i Nezavisna Država Hrvatska 1941.-1945., knj.I., str. 138.-139. i Sukob simbila, str. 111.-113.
53. Ljubo Boban: nav.dj., str. 67.
54. Ljubo Boban: Hrvatska u arhivima izbjegličke vlade 1941.-1943., str. 408.
55. Isto, str. 140.
56. Podaci uzeti iz knjige don Ante Bakovića: Stradanje Crkve u Hrvata u Drugom svjetskom ratu, Zagreb, 1994.
- 57.

Ljubo Boban, nav.dj., str. 284.-292. i 300.-303., te Kontroverze iz povijesti Jugoslavije, sv. 2., str. 301.-306.

58. Margareta Matijević: Stepinčev "dossier" Svetoj Stolici (31. 5. 1943.), "Croatica christiana periodica" br. 40., Zagreb, 1997., str. 129.
59. Članak "Novogodišnje čestitke Poglavniku", "Hrvatski narod", Zagreb, 11. 1. 1944.
60. Katolički list br. 9., Zagreb, 2. 3. 1944., str. 196.
61. Alojzije Stepinac: Propovijedi, govori, poruke 1941.-1946., str. 219.-220.
62. Sudski spis Vrhovnog suda NR Hrvatske, Stup 6/46. - Proces Lisaku, Stepincu i dr., str. 832.
63. Nova Hrvatska, Zagreb, 9. 3. 1945.
64. Nova Hrvatska, 25. 3. 1945.
65. Nova Hrvatska, 8. 4. 1945.
66. Nova Hrvatska, 13. 4. 1945.
67. Nova Hrvatska, 15. 4. 1945.
68. Nova Hrvatska, 17. 4. 1945.
69. Nova Hrvatska, 26. 4. 1945.
70. Alojzije Stepinac, nav.dj., str. 260.
71. Katolički list br. 12.-13. od 29. 3. 1945., str. 94.-95.
72. HDA, MUP DOS 301681, kutija 1, omotnica 1, str. 60.-63.
73. Isto, str. 68.-70.
74. Juraj Batelja, nav.dj., Dodatak II., str. 312.
75. Sudski spis Vrhovnog suda NR Hrvatske, Stup 6/46. - Proces Lisaku, Stepincu i dr., str. 2282.
76. Isto, str. 998.-1001.
77. Isto, str. 2511.-2525. (odnosno 2513).
78. HDA, MUP DOS 301681, kutija 1, omotnica 6, str. 11.-14.
79. Sudski spis Vrhovnog suda NR Hrvatske, Stup 6/46. - Proces Lisaku, Stepincu i dr., str. 3019.-3020.
80. Lav Znidarčić: Alojzije Stepinac. O stotoj godišnjici rođenja, Zagreb, 1998., str. 84., 86.-92.
81. Zbornik "Stepinac mi je ime", knj.I., str. 22., bilj. 17.
82. Sudski spis Vrhovnog suda NR Hrvatske, Stup 6/46. - Proces Lisaku, Stepincu i dr., str. 998.-1001.

(nastaviti će se)

ISPRAVAK

U članku Ivana Gabelice «Stepinac u Nezavisnoj Državi hrvatskoj», objavljenom u br. 159, na str. 14., tehničkom je pogreškom krivo otisнутa rečenica: «U Stepinčevu 'Dnevniku', što su ga tada, doduše, vodili S. Lacković i I. Šalić...». Taj dio treba glasiti: «U Stepinčevu 'Dnevniku', što ga je tada, doduše, vodio njegov tajnik, kasniji zagrebački nadbiskup i kardinal Franjo Šeper...». Ispričavamo se auktoru i čitateljima.

(Ur.)

POMOZIMO IZGRADNJU SPOMEN-CRKVE I KOSTURNICE U MACLJU!

Pomozimo izgradnju spomen-crkve i kosturnice u Maclju. Svoje priloge za dostoјno obilježavanje najvećega grobišta poratnih žrtava u Hrvatskoj, na području Maclja, možete uplatiti na sljedeći naslov:

ŽUPNI URED 49225 ĐURMANEC
žiro račun broj: 2381009-1113009679
kod Gospodarsko-kreditne banke,
s naznakom »za Spomen-crkvu»

Molimo Vas da svoje podatke čitko ispišete na uplatnici. Zahvaljujemo na prilozima.

PRILOZI ZA BIOGRAFSKI LEKSIKON HRVATSKIH POLITIČKIH UZNIKA (XXIX.)

2671. PRPIĆ, Anica (Juraj) - rod. 02.02.1929. u Varaždinu. Osuđ. 1947. presudom Vojnog suda Bjelovar po ZPND čl. 3. t. 8. čl. 9. t. 2. na 3 god. zatvora.

2672. PRPIĆ, Anka (Marija) - rod. 01.03.1904. u Slavonskome Brodu. Osuđ. 1945. presudom Suda za zaštitu nacionalne časti Hrvata i Srba po ŽNČHS u Hrvatskoj čl. 2. t. 9. na 7 god. zatvora.

2673. PRPIĆ, Kata (Dane) - rod. 01.01.1890. u Lovincu. Osuđ. 1947. presudom Okružnog suda Gospic po ZPND čl. 3. t. 14. na 9 mjes. zatvora.

2674. PRPIĆ, Manda (Nikola) - rod. 11.12.1899. u Cerju. Osuđ. 1947. presudom Okružnog suda Gospic po ZPND čl. 3. t. 14. na 1 god. zatvora.

2675. PRPIĆ, Marija (Pavle) - rod. 06.07.1893. u Senju. Osuđ. 1945. presudom Suda za zaštitu nacionalne časti Hrvata i Srba Sušak po ZPND čl. 2. t. 7. na 2 god. zatvora.

2676. PRPIĆ, Marija (Pavle) - rod. 06.07.1893. u Vratniku, Otočac. Osuđena 1945. presudom Suda za zaštitu nacionalne časti Hrvata i Srba Sušak, po čl. 2. t. 4. na 2 god. zatvora.

2677. PRŠA, Marija (Pavle) - rod. 01.01.1923. u Starom Petrovom Selu. Osuđ. 1947. presudom Okružnoga suda Osijek po ZPND čl. 3. t. 3. na 2 god. i 6 mjes. zatvora.

2678. PRUGOVEČKI, Draga (Juraj) - rod. 03.03.1881. u Bosiljevu, Bjelovar. Osuđ. 1947. presudom Okružnoga suda Bjelovar po ZPND čl. 3. t. 14. i čl. 8. na 1 god. zatvora.

2679. PRUGOVEČKI, Mara (Mirko) - rod. 01.01.1906. u Prnjavoru. Osuđ. 1947. presudom Vojnog suda Bjelovar po ZPND čl. 3. t. 14. na 1 god. zatvora.

2680. PRUGOVEČKI, Vilma (Gabro) - rod. 01.01.1924. u Bosiljevu, Čazma. Osuđ. 1947. presudom Okružnoga suda Bjelovar po ZPND čl. 3. t. 14. na 8 god. zatvora.

2681. PRUS, Stevo (Josip) - rod. 16.12.1894. u Topuskom. Osuđ. 1945. presudom Vojnog suda Karlovac po UVS čl. 13. na 20 god. zatvora.

2682. PRUSINA, Anka (Stipo) - rod. 01.01.1922. u Zagreb. Osuđ. 1945. presudom Div. vojnog suda Zagreb po ZPND čl. 9. t. 1. i 2. na 4 god. zatvora.

2683. PRUTKI, Katica (Ivan) - rod. 13.05.1910. u Đurđenovcu. Osuđ. 1946. presudom Div. vojnog suda Osijek po ZPND čl. 3. t. 14. na 20 god. zatvora.

2684. PRVAN, Ljubica () - rod. 17.12.1930. u Splitu. Osuđ. 1959. presudom Okružnoga suda Split po KZ čl. 303. u svezi čl. 20. na 10 mjes. zatvora.

2685. PTIČEK, Elizabeta (Marija) - rod. 28.10.1895. u Držimurcu. Osuđ. 1945. presudom Vojnog suda Zagreb po UVS čl. 13. i 14. na 5 god. zatvora.

2686. PUCHI, Mira (Gustav) - rod. 01.01.1917. u Rijeki. Osuđ. 1951. presudom Kotarskoga suda Murska Sobotica po čl. 303. na 14 mjes. zatvora.

2687. PUČKO, Kata (Anton) - rod. 25.11.1910. u Zlegoraču. Osuđ. 1947. presudom Okružnog suda Bjelovar po ZPND čl. 3. t. 14. na 20 god. zatvora.

2688. PUFEK, Sabina (Franjo) - rod. 01.01.1920. u Jalševcu. Osuđ. 1947. presudom Okružnog suda Varaždin po ZPND čl. 3. t. 14. na 3 god. zatvora.

Priredio:

Jure KNEZOVIĆ

2689. PUHAČ, Andelka (Stjepan) - rod. 01.01.1920. u Paulinu, Kloštar, Bjelovar. Osuđ. 1948. presudom po ZPND čl. 3. t. 14. na 1 god. zatvora.

2690. PUHEK, Julijana (Lemart) -

rod. 01.01.1900. u Pregradu. Osuđ. 1947. presudom Div. vojnog suda Bjelovar po ZPND čl. 3. t. 14. na 6 mjes. zatvora.

2691. PUHTIKA, Barica (Mijo) - rod. 29.01.1918. u Osijeku. Osuđ. 1947. presudom Div. vojnog suda Bjelovar po ZPND čl. 3. na 2 god. zatvora.

2692. PUKLIN, Milica (Gabor) - rod. 14.04.1923. u Donjoj Lanjički, Varaždin. Osuđ. 1947. presudom Vojnog suda Bjelovar po ZPND čl. 3. t. 14. na 1 god i 6 mjes. zatvora.

2693. PUKLOVEC, Zlata (Aleks) - rod. 16.11.1923. u Sraćincu, Varaždin. Osuđ. 1947. presudom Okružnog suda Varaždin po ZPND čl. 3. t. 14. na 1 god. 6 mjes. zatvora.

2694. PUPILO, Ruža (Martin) - rod. 12.09.1916. u Roždanki, Novska. Osuđ. 1948. presudom Okružnog suda Zagreb po ZPND čl. 14. i čl. 8, na 3 god. zatvora.

2695. PURGAR, Terezija (Antun) - rod. 14.09.1923. u Rametincu. Osuđ. 1947. presudom Div. vojnog suda Bjelovar po UVS čl. 7. na 6 god. zatvora.

2696. PUSTANEĆ, Margareta (Luka) - rod. 01.10.1910. u Zagrebu. Osuđ. 1946. presudom Vojnog suda Zagreb po ZPND čl. 11. na 2 god. zatvora.

2697. PUŠEC, Katica (Ladislav) - rod. 06.02.1919. u Grabrovom Potoku. Osuđ. 1947. presudom Div. vojnog suda Bjelovar po čl. 3. t. 14. na 10 mjes. zatvora.

2698. PUŠELJIĆ, Anka (Ilija) - rod. 01.01.1927. u Domaljevcu, Bos. Šamac. Osuđ. 1974. presudom Općinskog suda Bos. Šamac po čl. 119/3 na 5 mjes. zatvora.

2699. PUŠKAR, Kata (Imbro) - rod. 05.11.1896. u Cirkveni. Osuđ. 1947. presudom Okružnog suda Bjelovar po ZPND čl. 3. t. 14. na 5 god. zatvora.

2700. PUŠKARIĆ, Jelka (Ilija) - rod. 17.01.1923. u Dubici, Kostajnica. Osuđ. 1945. presudom Vojnog suda IV. vojne oblasti po UVS čl. 13. i 14. na 10 god. zatvora.

2701. PUŠKARIĆ, Ljubica (Đuro) - rod. 01.01.1927. u Sl. Brodu. Osuđ. 1945. presudom Okružnoga narodnog suda Slavonski Brod. po ZPND čl. 8. i 9. na 1 god. zatvora.

2702. PUŠKARIĆ, Rolandina (Franjo) - rod. 07.06.1911. u Zagorju, Ogulin. Osuđ. 1947. presudom Okružnoga suda Karlovac po ZPND čl. 3. t. 14. na 1 god. zatvora.

2703. PUŠKEC, Slavica (Martin) - rod. 01.11.1911. u Jasenovcu. Osuđ. 1947. presudom Okružnoga suda Zagreb po čl. 3. t. 7. i 14 čl. 9. st. 1. na 1 god. zatvora.

2704. PUTARIĆ, Katarina (Đuro) - rod. 13.10.1919. u Topuskom. Osuđ. 1946. presudom Vojnog suda Zagreb po ZPND čl. 3. t. 3, 6. na 6 god. zatvora.

2705. PUTIĆA, Josipa (Rozalija) - rod. 16.02.1922. u Zagrebu. 1947. presudom Okr. suda Zagreb po ZPND čl. 3. t. 14. na 2 god. zatvora.

2706. PUZAK, Milka (Pavao) - rod. 01.03.1919. u Kašini, Zagreb. Osuđ. 1947. presudom Okružnoga suda Gospic po ZPND čl. 9. t. 1. na 2 god. zatvora.

2707. PUŽ, Mara (Mijo) - rod. 26.02.1920. u Orle. Osuđ. 1951. presudom Okružnog suda Zagreb po ZPND čl. 11. na 3 god. i 6 mjes. zatvora.

(nastavit će se)

ŠIME KLAIĆ - DVAPUT SVJEDOK O JASENOVCU

Šime Klaić, rođen 1923. u Starim Perkovcima kao sin **Adama Klaića** i **Stane r. Lovrić**, činovnik, nastanjen u Zagrebu, bio je dvaput svjedok. Prvi put 15. srpnja 1948. u dokaznom postupku protiv **Ljube Miloša, Ante Vrbana, Nikole Pehara, Adama Miličevića, Mate Vasilja i Jakoba Martinovića**, a drugi put 23. ožujka 1999. na suđenju **Dinku Šakiću**.

Prvi put

Nakon uvodnih «ceremonija», predsjednik suda **Žarko Vimpulšek** upitao je Šimu Klaića: «Što znate o slučaju kada je Miloš zaklao jednog zatočenika u Jasenovcu kada je uzeo komad kukuruza?»

Ne znam niti mi može itko odgovoriti na pitanje: Što je to komad kukuruza? No, prijeđimo preko toga i začudimo se. Sudac upita za ono što visi u zraku, dok ne završi sudski postupak. Ono što bi trebalo utvrditi ili odbaciti, za nj je stvarna istina. Jer, sudska rasprava je tu ne samo da rezultate istrage potvrди, nego da ih provjeri i čak pobije. No, lakše je prejudicirati negoli činjenicu utvrditi. Žalosno! Ne znam o čemu se radi; ili o nestručnosti ili o nemoći?!

Na postavljeno pitanje svjedok odgovara: «Mi smo došli u Jasenovac 14. siječnja (1942., op. M. P.) u noći. Nas su zatvorili, našu grupu od 13 ljudi, u neki prostor odakle se nismo mogli kretati. i mi smo kroz prozor gledali napolje. Vidio sam jednog zatočenika, bila je zima i snijeg, kretao se cestom. Za njim je išao Ljubo Miloš, a taj je zatočenik našao zrno kukuruza na cesti. Zatim ga je Ljubo Miloš zaustavio i pitao što je uzeo. On je rekao da je našao zrno kukuruza, a Miloš mu je naredio da ispljune zrno napolje. Kada je ispljunuo zrno, Miloš je trgnuo kamu i zabio u lijevu stranu srca, zatim je izvadio srce i prerezao ga na dlanu na četiri komada.»

Budući da svjedok ne predstavlja nijednu ustanovu s osobnom zamjenicom «mi» nije mislio na se. Još je netko bio s njim. S

Piše:

fra Martin PLANINIĆ

kim je Klaić stigao u Jasenovac? Morao je to sud utvrditi i ne zadovoljiti se ukupnim brojem trinaest, nego je morao imati sve podatke i o dvanaestorici Klaićevih supatnika. Sud je morao je (do)znati: Ili su njegovi supatnici ubijeni u Jasenovcu ili su izašli živi? U slučaju da su ubijeni, imao bi sud popis od dvanaest žrtava. A onako? Ostao je bez toga dragocjenog podatka. Budući da sud nije ustanovio njihovu smrt u Jasenovcu, držim za činjenicu da su i Šime Klaić i njegovih dvanaest supatnika izašli živi iz Jasenovca.

Zatočenici, njih trinaest, brojeći i nazočnog svjedoka «u noći» su «kroz prozor gledali napolje». Od njih trinaest nazočnih, samo je Šime Klaić video zatočenika pred Ljubom Milošom, Miloša iza njega i zrno kukuruza. U snijegu!? Na prtini!? Nije precizno kazano. Samo je on čuo Miloševu naredbu i samo je on video kad mu je Miloš «zabio kamu u lijevu stranu srca» i kad mu «je izvadio srce i prerezao ga na dlanu na četiri komada.»

Zato pitam: Koliko je to "Klaićovo" zrno kukuruza? Iz kolike je daljine zrno kukuruza primjetljivo? "U noći" u kojoj "bila je zima i snijeg". Je li moguće u tim okolnostima, bez dalekozora ili kakva sličnog pomagala vidjeti zrno kukuruza? Zato opet pitam: Iz koje i kakve je zatvorene prostorije uočljivo zrno kukuruza po noći, na bijelu snijegu?

Koliko metara je visoko i koliko "kilograma" je teško to Klaićovo zrno kukuruza? Kad već nitko od preživjelih njegovih supatnika nije video što je Klaić ispričao, iako su svi gledali vani kroz isti prozor, opet pitam: Zašto sud nije doveo i ostalu dvanaestoricu kao svjedoke toga gnusnog događaja? Je li između Miloša i tog zatočenika bio mikrofon? Je li Klaić čuo razgovor preko sobnog zvučnika ili preko radio-prijamnika? Sud je to morao utvrditi, ispitavši i ostalu dvanaestoricu? Možemo li kazati da je istina ono što je Klaić ispričao, bez iskaza još dvanaestorice preživjelih svjedoka? Vidjet ćemo nakon njegova dijaloga s

DOKUMENTI O ZLOČINIMA OKUPATORA
INJIHOVIH USTAŠKIH I ČETNIČKIH POMAGAČA

Jasenovački logor

Iskazi zatočenika koji su pobegli iz logora

1942

IZDANJE PROPAGANDNOG OTSEKA
ANTIFAŠISTIČKOG VIJEĆA NARODNOG OSLOBOĐENJA
JUGOSLAVIJE

Partizansko-komunistički pokret o Jasenovcu

predsjednikom suda, Miloševa prosvjeda i svjedokova razgovora s Miloševim odvjetnikom, koji je pred sudom samo tužitelj, a nikakav branitelj.

«Da li ste to vidjeli svojim očima?», upita predsjednik, a svjedok odgovori: «Jest, to je istina.» Kakav je to odgovor? Klaić je morao odgovoriti: Jest, to sam video, a ne «jest, to je istina». Izgovorene svjedokove riječi ne bi bile adekvatni odgovor na predsjednikovo pitanje. ni kad bi doista bilo istinito što je on rekao o "svom" zrnu kukuruza.

Na svjedokovu priču Miloš: «Protestira i kaže da to ne stoji.» A svjedok?! Obraćajući se Milošu reče: «Lažeš, razbojniče jedan i koljaču.»

Žalosno je da u ime ljudske časti nitko nije prosvjedovao na uvrjedljive riječi, kao da optuženi nema pravo na svoju čast i dobar glas. Sve mu se to gazi. Ni odvjetnik ne prosjeduje. Žalosno!

Predsjednik ipak upita Klaića: «Da li niste Miloša zamijenili s drugim?», a on odgovara: «Sto postotno sam siguran. To je prvi slučaj kojeg sam video kad sam došao u Jasenovac i to je na mene učinilo gadan učinak i bilo je to za mene nešto nepojmljivo. To sam upamtilo više nego išta drugo.» Svjedok treba (iz)reći istinu na uvjerljiv, a ne na nepojmljiv način. A koliko je svjedok siguran u svoj iskaz vidjet ćemo kad mu odvjetnik postavi po Miloša tužiteljsko pitanje: «Vi ste kazali da ste došli u Jasenovac 14. siječnja 1942. Kad se dogodilo ono s Milošem?», svjedok odgovara: «Bilo je to nakon dva dana, 16. siječnja.» «Jeste li onda poznavali Miloša?», pita branitelj, a on odgovara: «Nisam ga onda poznavao, jer sam ga prvi put video. Dobre sam ga zapamtil i kad je dolazio u Gradišku zatočenici su rekli: Eto, to je Ljubo Miloš.» Na kraju je predsjednik zahvalio: «Hvala lijepa.» A je li imao na čemu zahvaliti? Neka se istraži.

Koliko je vrijedio njegov iskaz, vidjeli smo. A još ćemo jasnije vidjeti kad se on pojavi pred sudom Šakiću, gdje je puno drobio, a da Šakića nije ni spomenuo, iako je pozvan da ga tereti. Tko bude pomnijivo čitao, vidjet će jasnije o kakvu se čovjeku radi.

Drugi put

Ističem činjenicu, naprijed već istaknuto, da je Šime Klaić bio svjedok samo protiv Ljube Miloša 15. srpnja 1948. i protiv nikoga više. Pojavio se isti taj Šime Klaić i na suđenju Dinku Šakiću u utorak 23. ožujka 1999. Teško je, na temelju škrtih novinskih izvješća i kratkog izvatka iz središnjeg dnevnika HTV-a, ustanoviti što je sve rekao pred sudom. Sve su prilike, premda je u logoru dugo bio, da ništa nije video, malo čuo, a nadrobio puno. Budući da ne pišem znanstvenu studiju, ne ću se osvrtati na sve liste. Ograničavam se na TV-dnevnik, prema kojem ga je odvjetnik upitao: Ili ih je za deset dana ubijeno 2.000 ili 3.000?, i na "Večernji list" (god. LXIII., broj 12.750, od srijede 24. ožujka 1999., str. 2.): **"Klaić je kao 16-godišnjak dopremljen u logor Stara Gradiška"**, dok je posve drukčija

slika na temelju Stenografskoga zapisnika od 15. srpnja 1948.: **"Kada ste rođeni?"**, pita ga predsjednik suda. **"1923"**, odgovara Klaić. **"Vi ste bili u logoru?"**, predsjednik pita, a on odgovara: **"U Jasenovcu, zatim u Gradiški i onda u Lepoglavi."** I dodaje: **"Mi smo došli u Jasenovac 14. siječnja u noći. Nas su zatvorili, našu grupu od 13 ljudi, u neki prostor odakle se nismo mogli kretati."**, kaže Klaić pred sudom. **"Bilo je to nakon dva dana, 16. siječnja. Miloš mu je naredio da ispljune zrno napolje"**, odgovori Klaić odvjetniku.

U raskoraku su, dakle, njegova životna dob i njegov dolazak, ne u Staru Gradišku, nego u Jasenovac. Zato je trebalo dostaviti sudu njegov **"Izvadak iz matične knjige rođenih"**, kako bi se utvrdila ili opovrgnula njegova malodobnost te utvrditi točan nadnevak njegova dolaska u logor. No, ništa od svega što je u **"Večernjaku"** napisano, nije ni proslovio dok je prije pedesetak godina Miloš teretio. Nema ni "trice" ni "smrti od gladi i žeđi" ni "Majstorovića" ni spomena nazočnoga Vrbana, a pogotovo ciklona i ubojstva zbog zrna kukuruza, zločina pripisana nekoć nespomenutom, a pred Vrhovnim sudom NR Hrvatske godine 1948. nazočnom Vrbanu.

Sve što je sada pred sudom ispričao, nekoć nije ni spomenuo. Prvi put čujem da plin pravi razliku između žena s djecom i vozača koji ih vozi s namjerom da ih usmrti: **"U kolovozu 1942. godine, kad je bio likvidiran ženski logor u Đakovu, žene i djecu trpali bi u kombi, ispričao je Klaić, a iz ispušne cijevi je bilo provedeno gumeno crijevo u kola. Napravili su nekoliko krugova dok žene i djeca ne bi umrli."** Klaić nije bio u Đakovu. Odakle mu taj podatak? Neka razjasni kako su umrle žene s djecom, a vozači i pomoćnici ostali živi? Kako je to moguće? Molim objašnjenje! Sve što je toga dana (iz)rekao, nije njegovo. Neka, molim, navede izvore. Bilo usmene, bilo pisane. U tom slučaju mogao je sud pribaviti pisane izvore i ne dovoditi ga za svjedoka. Zločin je 15. srpnja 1948. pripisan Milošu, 23. ožujka 1999. pripisan je Vrbanu, u ono vrijeme nespomenutom, premda na sudu toga dana 15. ožujka 1948. nazočnom.

Zašto mu je sud omogućio ulazak u sudnicu, kad od njega nije bilo nikakve koristi. Što je drobio, bilo prema **Dnevniku**, bilo prema **Večernjem listu**, ništa se nije odnosilo na Šakića. Ni protiv njega ni za njega. Otkud pravo sudu na dangubu?!

Slika svjedoka Klaića dobila je svoje obrise i još će oni biti jasniji kad usputno spomenemo još nešto. Da njegovo svjedočenje u **"Latinici"** i u **"Otvorenome"**, dvjema gledanim emisijama Hrvatske televizije, zločin ne pripisuje ni Milošu ni Vrbani, niti ga smješta u noć, nego sada tvrdi da se zbio po danu, kad su se zatočenici vraćali sa šetnje. Lijepo molim, neka bude omogućeno Šimi Klaiću da već jednom točno odgovori: Što je istina glede zrna kukuruza? Tko je ubio zatočenika? Miloš? Vrban? Neimenovani ustaša? Neka se izjasni ili se pokaje za laž. Nismo mi svoje ustaše našli na putu.

JOŠ NEKOLIKO RIJEČI O ZAČETNICIMA I IZVRŠITELJIMA UBOJSTAVA U MJESTU LEPOGLAVA

Već u dva navrata iznosio sam, pa i analizirao, ubojstvo petorice Lepoglavljanica u travnju i svibnju 1946., te sam nastojao utvrditi tko je bio inicijator i počinitelj toga teškog zločina nad uglednim i nevinim ljudima. Vjerujem da sam znatno u tome uspio, ali je ipak ostalo otvoreno nekoliko pojedinosti. Srećom, nedavno je u Slavonskome Brodu objavljena knjiga "Partizanska i komunistička represija i zločini u Hrvatskoj 1944.-1946. – Dokumenti" koju je napisala skupina autora. To vrijedno djelo sastoji se od 118 dokumenata te omogućuje da se u mnogim pitanjima iz ove tematike spozna istina i utvrde zločinci, pa tako i zločin u Lepoglavi o kojem je riječ (str. 320.-321.).

Krivica svaljena na ustaše

Dakle, u noći 4. travnja 1946. ubijeni su pred kućom ili u kući: **Petar Bencek** Gašparov, **Matija Druško Lukin**, **Ljudevit Kramarić Jakobov** i **Marko Kramarić Martinov**. Prema obavijesti **Mate Repića**, dugogodišnjeg župnika u Lepoglavi, spomenuti su bili ugledni ljudi, nekadašnji radićevci. Prema maticama umrlih bili su u životnoj dobi od 45 do 55 godina. Nakon tog događaja u Lepoglavi je zavladao strah i nesigurnost. Stanovnici su bili upozorenici da o tome nije dobro govoriti.

Što kaže nedavno objavljeni dokument u vezi s ubojstvom spomenute četvorice?

U izvješću Okružnoga komiteta KPH Varaždin od 27. travnja 1946. o likvidaciji četvorice mještana Lepoglave od strane članova Kotarskog komiteta KPH Ivanec, a koje izvješće je upućeno Centralnom komitetu KPH, stoji da je ustrojena komisija za ispitivanje **Josipa Špiranca**, upravitelja KPD Lepoglava, Augusta

Piše:

Dr. Augustin FRANIĆ

Šoštareka i **Andrije Uršanića** u svezi s ubijanjem četvorice mještana Lepoglave. Komisiju su činili **Josip Galić**, tajnik Kotarskoga komiteta Ivanec, te **Josip Kolar** (koji se na više mesta javlja kao javni tužitelj) i **Josip Tučman** kao članovi Okružnoga

stvar ostala konspirativna. Temeljem toga Josip Špiranec je načinio plan sa spomenutim Šoštarekom i Uršanićem, a proveo je to u djelu putem KNOJ-a. Na kraju se kaže da su drugovi iz Kotarskoga komiteta uvidjeli svoj pogrešan stav itd.

Kako bi zavarao narod, Okružni komitet izjavljuje:

„Za ubijenu četvoricu po dogovoru sa sekretarom našeg Komiteta drugom **Ivicom Gretić** drugovi iz

KPD Lepoglava (snimio Slavko Radičević)

komiteta. Utvrdili su da inicijativa za ubojstvo nije potekla samo od drugova iz Lepoglave, već je to zaključak Kotarskoga komiteta koji primjenjuje proširenu uputu da se mogu ubiti ljudi koji se zateknus oružjem u šumi ili pri odlasku u šumu. To su proširenje primjenili na spomenutu četvoricu, jer da imaju veze s križarima ili rovare protiv pokreta. Jasno je da je ovo samo pretpostavka, jer tko može to reći bez istrage i suda? Kotarski je komitet bio mišljenja da to mogu izvršiti samo dobri članovi Partije, kako bi

K.[otarskoga] K.[omiteta] Ivanec preko Fronte objasnili su narodu u Lepoglavi da su to ubijanje izvršili ustaše, koji su isti dan pobegli iz Lepoglave i razoružali jednog milicionera, a da je to priznao jedan od pobegle četvorice ustaša, koji je uhvaćen u Novom Marofu. Narod u Lepoglavi uopće, više ne postavlja pitanje za ubijenu Četvoricu, po čemu izgleda da vjeruje objašnjenju.“

Navode da osim Špiranca ostalu dvojicu nisu ispitivali, jer je to bila **direktiva** njihova Komiteta. Osim toga, kažu da moraju podvući kako se kod

1 Augustin Franić: *KPD Lepoglava mučilište i gubilište hrvatskih političkih zatvorenika*, Zagreb, 2000. g., nakl. HDPZ-središnjica, str. 22.-24. i 170.; A. Franić: S onu stranu kaznioničkog zida, časopis *Politički zatvorenik*, Zagreb, HDPZ, br. 124/125, str. 49.

2 Skupina autora: *Partizanska i komunistička represija i zločini u Hrvatskoj 1944.-1946. – Dokumenti*, Slavonski Brod, 2005., Hrvatski institut za povijest – Podružnica za povijest Slavonije, Srijema i Baranje, Slavonski Brod.

Zloglasni upravitelj KPD Lepoglava, Josip Špiranec (treći s lijeva)

istog Komiteta nije osjećala neka samovolja, pa vjeruju da se takav slučaj ne će ponoviti. Mole mišljenje kako bi mogli prići konačnom rješenju navedenoga slučaja.

Naručitelji ubojstva provode "istragu"

Vjerojatno se Centralni komitet s njima solidarizirao. Pored navedenih perfidnih laži i obmana, ništa ih nije smetalo da u noći između 6. i 7. svibnja ubiju petu žrtvu, **Franju Kolenku** Vinkova, iz lepoglavskoga zaselka Vulišinca. Ubijen je na isti način kao i spomenuta četvorica. Ubiла ga je ophodnja Komande 11. čete 7. bataljona 4. brigade 9. divizije KNOJ-a, u kojoj su bili **Josip Radić**, **Tomo Filak** i **Marko Štimac**, a nalazili su se na službi u KPD Lepoglava. Iz doku-

mentacije je vidljivo da ga je ubio Marko Štimac. Komisija u kojoj su bili: Josip Špiranec, upravitelj KPD-a, poručnik **Pajo K. Radočić**, politički komesar, **Dragutin Broz**, pripadnik Opunomoćstva UDB-e za Kotar Ivanec, **Josip Galić**, tajnik KNF-e i **Viktor Jurina**, voditelj ekonomije KPD Lepoglava kao zapisničar, saslušala je **Mariju Kolenko**, ženu pokojnika i susjeda **Stjepana Škorka** kao svjedoka. Pokojnikova je žena ispričala u tančine kako se sve zbilo.

Prema postojećoj dokumentaciji vidi se da su izvršitelji ubojstva poslani u štab brigade na saslušanje i odgovornost gdje će navodno biti predani sudu!?! Upravo je ironija da zapisnik prave glavni režiseri ubojstva, što se jasno vidi.

Počinitelji su maknuti iz Lepoglave i vjerojatno nagrađeni.

Špiranec je nastavio s likvidacijama skupina osuđenika i pojedinaca, čineći to u dogovoru sa svojim naredbodavcima iz Zagreba punih devet godina. Nakon toga postaje narodni zastupnik za kotar Ivanec, te na kraju predsjednik Komisije za odnose s vjerskim zajednicama SRH u Zagrebu. Kao specijalist za likvidacije, utro je put svojim nasljednicima, da bi nastankom Republike Hrvatske uživao do kraja života debelu mirovinu. To mu je bila nagrada za zločinačke postupke nad onima koji su stvorili tu slobodnu Republiku Hrvatsku.

Je li to velikodušnost vladajućih ili sramotno djelo, da se pod plaštom tzv. pomirbe nagrađuju notorni zločinci. U to isto vrijeme mnogi je bivši politički zatvorenik, nad kojim je on vršio grubo nasilje i sijao smrt, bio na granici gladi i tražio milost i pomoć koja je stizala na kapaljku od tih istih koji su Špirancu dopustili da uživa i umre sit u slobodi!?

Izvori:

Augustin Franić: KPD Lepoglava mučilište i gubilište hrvatskih političkih zatvorenika, Zagreb, 2000. g., nakl. HDPZ Središnjica Zagreb

Augustin Franić: S onu stranu kaznioničkog zida, članak u časopisu "Politički zatvorenik", nakl. HDPZ, Zagreb, 2002. g., br.124/125, str.46.

Z. Dizdar, V. Geiger,

M. Pojić, M. Rupić: Partizanska i komunistička represija i zločini u Hrvatskoj 1944.-1946. –Dokumenti, Slavonski Brod., 2005. g., nakl. Hrvatski institut za povijest – Podružnica za povijest Slavonije, Srijema i Baranjske str. 320 i 321.

DAROVATELJI KOJI SU SVOJIM PRILOZIMA POMOGLI POSTAVLJANJE SPOMENIKA (II.)

Poduzeće
RADEŽ d.d.
PRANJIĆ d.o.o.
3. MAJ TIBO d.d.
ŽARKOVO d.o.o.
MOSLAVINA d.o.o.
WERKOS d.o.o.
ZRAČNA LUKA DUBROVNIK d.o.o.
LIPOVICICA d.o.o.
HDPZ Podružnica Dubrovnik

VARKOM d.d.

Mjesto	Ime	Prezime	Funkcija	Iznos Kn
BLATO	Jerko	Andrijić	član Uprave	300,00
KUTINA	Vinko	Pranjić	član Uprave	500,00
MATULJI	Božo	Milković	direktor	1.000,00
GAREŠNICA	Mladen	Havranek	direktor	500,00
KUTINA	Mijo	Šepak	direktor	300,00
OSIJEK	Petar	Velicki	direktor	500,00
ČILIPI	Tonči	Peović	član Uprave	3.000,00
POPOVAČA	Marko	Žučak	predsjednik Uprave	1.000,00
DUBROVNIK	Stjepan	Šestanović	član HDPZ Podr. Dubrovnik	2.000,00
	Stjepan	Mušić	član HDPZ Podr. Dubrovnik	200,00
	Ivo	Katić	član HDPZ Podr. Dubrovnik	200,00
	Tomislav	Kezelj	direktor	300,00
				2.000,00

FRA FERDO VLAŠIĆ - VIZIONAR I PATNIK

Prije par mjeseci, u izdanju *Naših ognjišta* iz Tomislavgrada, u nizu *Knjiznica Naših ognjišta*, kao knjiga 162, pod gornjim je naslovom objavljena knjigaspomenica velikom čovjeku, domoljubu, vizionaru i Hrvatu, **fra Ferdi Vlašiću**, u povodu desete obljetnice njegove smrti. Knjigu su priredili **fra Robert Jolić, fra Gabrijel Mioč i Marija Vukadin**. Kao nakladnik navedeni su Naša ognjišta Tomislavgrad i Provincijalat hercegovačkih franjevaca - Mostar. Spomenica je veoma lijepo opremljena, s tvrdim koricama na ukupno 432 stranice, obogaćena mnogim fotografijama iz života i rada fra Ferde Vlašića.

Knjiga se sastoji od predgovora kojeg je napisao fra Gabrijel Mioč i proslava kojeg je napisao **fra Slavko Soldo**, te je koncipirana u nekoliko poglavlja. Prvi dio: *Život i djelo*, s prilozima niza auktora; Roberta Jolića, **Josipa Jurčevića, Ivice Šarca, Ive Lučića, Jure Krište, Žarka Ilića** te opet Roberta Jolića. Drugi dio (*Sjećanja*) obuhvaća priloge **don Ante Bakovića, fra Jozu Zovku, fra Gabrijela Mioča, Andrije Vučemila, Zdravka Kuliša, fra Jakova Bubala, prof. Bruna Zorića, fra Ive Bagarića i Andelka Mijatovića**. Treći dio zove se *Naša ognjišta*, a u njemu su objavljeni prilozi Roberta Jolića, **Dubravka Horvatića, Živka Kustića, fra Jakova Bubala, Julija Derossija, Tomislava Ladana, Marijana Jurčevića, Željka Valentinića i Marije Vukadin**. Četvrti se dio zove: **Fra Ferdo piše**, peti je naslovlan *Razgovori s fra Ferdom*, a u njemu sudjeluju **Jozo Mašić, Ivo Baćak, Marija Letica, Ljubo Đikić te Dubravko Horvatić**. Šesti dio ima naslov: **Smrt**.

Kao što se vidi knjiga-spomenica o fra Ferdi Vlašiću okuplja niz značajnih imena, poznatih književnika, znanstvenika, javnih i kulturnih radnika, publicista i drugih, a prilozi su isto tako različite književne, znanstvene ili čisto spomeničke vrijednosti poglavito o čovjeku, prijatelju, domoljubu, vizionaru i nadasve Hrvatu, velikom hrvatskom čovjeku fra Ferdi Vlašiću. Knjiga je i zamišljena isključivo tako da se govori o liku i djelu fra Ferde Vlašića u vrijeme njegova života, a posebno u vremenu u kojem je on živio i djelovao, a to je vrijeme jugoslavenskih kazamata, kada se fra Ferdo nije mirio s takvim stanjem u kojem je živio njegov hrvatski narod, život u okovima, tamnicama i emigraciji. Kako svjedoče mnogi auktori raznih priloga u ovoj spomenici, pokušao je

Piše:

prof. Bruno ZORIĆ

oduprijeti se tomu krvoločnom sustavu, pojedinačno, ali i stvarajući istomišlenike, te aktivno sudjelovati u protukomunističkoj i protujugoslavenskoj djelatnosti.

Fra Ferdo je osjetio što je to biti Hrvat u vrijeme **Titove** diktature, osjetio je Titove tamnica kao mjesta zatiranja svake

zlo nije dovjeka i da mora pasti, činile su ovog čovjeka neuništivim i besmrtnim. U čestim razgovorima s auktorom ovog osvrta, znao je reći: "Hrvatski narod ne mogu uništiti nikakvi komunistički izrodi. Nama će zasjati sunce, nakon Titove smrti, jer ova vlast na temelju zločinačkih zakona i sila represije uništava biće hrvatskog naroda, koje stradava i pati, ali će ustati iz pepela i pobijediti sile zla!"

Takav je bio naš Ferdo, čovjek neuništivog duha, snažnog uma i blagog srca, ali nadasve pravi vizionar koji je osjetio da hrvatski narod ima svoju budućnost i da će teško breme zločina, krvi i smrti koje mu je nametnuo zločinački sustav komunističkih krvopija, biti poražen i da će konačno slobodno živjeti. Takvo svoje nadanje i svoje optimističko ozračje, uza sve to što je osjetio patnju, glad, bol i muke svoje vlastite, širo je među svoje istomišlenike, domoljube, koji su isto tako razmišljali o budućnosti svoga naroda. U ovoj knjizi pojavljuju se i određeni prilozi koji imaju i znanstvenih pretenzija, kao prilog dr. Josipa Jurčevića, koji govori o represivnosti jugoslavenskog komunističkog sustava, zatim Ivice Šarca, koji se bavi odnosom Katoličke crkve u Hrvata prema komunizmu i komunističkoj vlasti. Ivo Lučić piše o progonima komunističke vlasti, Jure Krišto govori o progonima Crkve u vrijeme komunizma, Žarko Ilić o hercegovačkim franjevcima, Mate Kovačevića o Duvnu i franjevcima, te Robert Jolića, koji je tako snažno opisao život i djelo fra Ferde Vlašića, od njegova rođenja do smrti.

Mnogi prilozi u ovoj knjizi govore o životu fra Ferde Vlašića i o ljudima s kojima je on prijateljevao, družio se, dogovarao se za pojedine akcije kojima se trebalo suprotstaviti mrskom komunističkom sustavu i pokazati da hrvatski čovjek nije mrtav i da se nije pomirio sa životom u tamnicama, u okovima, već da želi bolji i sretniji život u svojoj samostalnoj domovini Hrvatskoj. Srećom, ovaj je veliki Hrvat dosanjao samostalnu i slobodnu Hrvatsku, koja je bila cilj njegova života. Zato smo i zahvalni priredivačima knjige, osobito fra Gabrijelu Mioču, fra Robertu Joliću i Mariji Vukadin, koji su dali toliko truda da prirede ovu knjigu, koja je grafički i sadržajno vrijedan znak zahvalnosti velikom vizionaru, patniku, hrvatskom domoljubu fra Ferdi Vlašiću. Majka Domovina koja ima takve sinove kao što je bio fra Ferdo Vlašić, ima budućnost i nikakvo je zlo ne može uništiti.

nade o slobodi hrvatskog naroda u tvorbeni kao što je bila Titova Jugoslavija, ali nikakvi okovi, samice, fizička tortura, vrijedanje, prisile bilo kakve vrste, nisu mogle uništiti duh i vjeru u fra Ferde Vlašića, a vjera u Boga i svoj hrvatski narod bile su najveće svetinje fra Ferde. **Samo onaj tko je bio u Titovim mučilištima zna što znači sloboda.** A fra Ferdo je u svim svojim krvavim tamnicama osjetio i iskusio i glad, studen, fizičko zlostavljanje, duševne muke, koje nisu dostojeće čovjeka, a koje je provodio mrski komunistički sustav na nedužnim hrvatskim ljudima, samo zato što su sanjali i željeli slobodnu hrvatsku državu u kojoj će živjeti u miru, sreći i blagostanju, među svojima na svome.

Postavlja se pitanje kako je fra Ferdo mogao izdržati tolake godine robijanja, zlostavljanja, progona, uništavanja njegova bića i odmah, mi koji smo ga osobno poznavali i prijateljevali s njim možemo odgovoriti. Fra Ferdin duh, njegova misao o slobodi njegova hrvatskog naroda, nada u bolje sutra i vjera da komunističko

POPIS UZNIKA HERCEGOVAČKE FRANJEVAČKE PROVINCIJE

*"Bog se čovjeku očituje poput putnika koji traži gostoprimstvo,
Onome koji ga prima, uzvraća iznad svakog očekivanja."*

(Poruka jednog uznika u zeničkoj staklari iz 1950.)

Hercegovačka franjevačka provincija imala je 28. listopada 1949. u Hercegovini 59 svećenika na više od 40 župa, a 26 frataru je u to vrijeme bilo u zatvoru. Znači da ih je u zatvoru bilo oko 30%. Prema razmještaju osoblja od 26. travnja 1950. Provincija je imala 86 svećenika, a od njih su 23 bila u zatvoru. U kasnjem vremenskom razdoblju broj frataru se povećavao, ali i SUP-ovci nisu mirovali, nego su s vremenom na vrijeme izdvajali pojedince, montirali procese, osuđivali ih na drastične kazne (**fra Miju Čuića, fra Ferdu Vlašića...**, te posljednjih godina - na izdisaju komunističke strahovlade, **fra Jozu Križića, fra Franju Vidovića i fra Jozu Zovku**).

1. **Fra Lovro Babić** osuđen na 15 godina s prisilnim radom i 10 godina gubitka građanskih i političkih prava. Izdržao 7 godina, 7 mjeseci i 7 dana. Nakon izdržane kazne na pitanje u Širokom Brijegu zašto sam bio toliko godina u zatvoru, dobio je odgovor: *Trebao si biti zatvoren.*

2. **Dr. fra Ivo Bagarić** osuđen i izdržao 3 godine + mjesec u istražnom zatvoru. Tada je uvjetno pušten.

3. **Fra Bonifacije Barbarić**, u tri navrata, osuđen i izdržao 95 dana, uz uvjetnu kaznu u trajanju 5 godina ograničenih građanskih sloboda.

4. **Dr. fra Mladen Barbarić** u istrazi 3 mjeseca i 24 dana; osuđen na 3 + 6 godina. Izdržao sve. Usprkos svemu bio je snažan i čvrst. Zato je imponirao dacima. Kao kateheta tkao je u mladariji mudrost života, pomagao im uokviriti vjeru. Njegovi učenici su zapamtili fra Mladenove savjete: *"Živite tako i kad se blatom budu na vas nabacivali, da budete poput zlata s kojeg se blato lako spre".*

5. **Fra Ante Bašić** osuđen i izdržao 45 dana.

6. **Fra Ivan Boras** u istrazi 40 dana i u zatvoru 2 mjeseca.

7. **Fra Blago Brkić** kao vojnik izdržao 7 mjeseci i 5 dana u strogom bataljonskom zatvoru.

8. **Fra Darinko Brkić** osuđen na 8 godina i 3 godine ograničenih građanskih prava, a izdržao 3 godine.

9. **Fra Božo Bubalo** u istrazi dva mjeseca. Dva puta izvoden na strijeljanje. Kada su fra Boži slomili živce, nije im

Piše:

dr. fra Andrija NIKIĆ

više bio potreban pa su ga pustili izvan zatvorskih zidina.

10. **Fra Janko Bubalo** u istrazi 2 mjeseca. Tripit izvoden na strijeljanje, pa je zbog toga od 1947. do smrti trpio teške duševne posljedice.

11. **Fra Vlado Buntić** osuđen i izdržao 2 mjeseca.

12. **Dr. fra Didak Burić** osuđen na 10 godina zatvora i 2 godine gubitka građanskih prava, izdržao 5 godina.

smrti. Bolove je podnosio strpljivo kao Job. Nikoga nije okrivljavao.

15. **Fra Božidar Čorić** osuđen na 2 godine. Izdržao godinu, 11 mjeseci i 22 dana, otpušten uvjetno s ograničenim kretanjem u franjevačkom samostanu na Humcu do 8. siječnja 1950. godine.

16. **Prof. fra Didak Čorić**, u istrazi 3 mjeseca i 20 dana, te 4 mjeseca i 20 dana, osuđen na 7 godina i 20 dana. Izdržao 7 godina, 1 mjesec i 12 dana.

17. **Fra Mutimir Čorić**, osuđen na 6 mjeseci, izdržao 3 mjeseca prisilnog rada u Mostaru 1949.

18. **Prof. fra Mirko Čosić**, osuđen na 10 godina i 5 godina lišenja građanskih prava. Izdržao 6 godina.

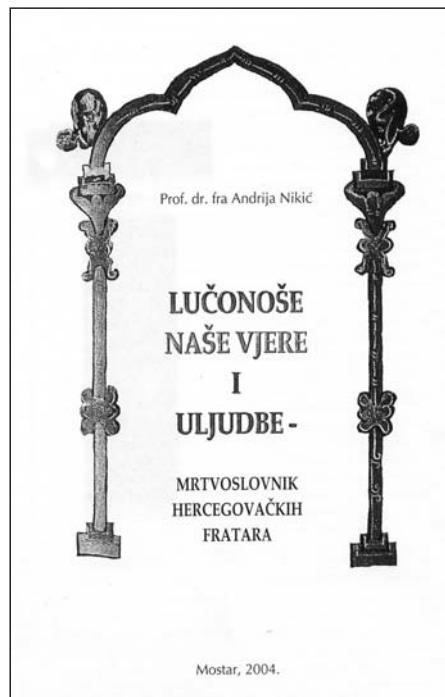
19. **Fra Vinko Dragičević**, u istrazi 3 mjeseca i 25 dana. Nakon šestomjesečne strage osuđen na 3 godine i 6 mjeseci. Izdržao 3 godine.

20. **Fra Srećko Granić** u istrazi 3 mjeseca, osuđen na 3 godine "zbog nedolaska nekog svjedoka". Izdržao 2 godine, 10 mjeseci i 15 dana.

21. **Fra Karlo Grbavac** osuđen na 15 godina zatvora i 7 godina gubitka građanskih prava, kazna preinačena u 8 godina zatvora i 3 godine gubitka građanskih prava. Izdržao 3 godine, 10 mjeseci i 10 dana. Otpušten uvjetno s ograničenim kretanjem na području duvanjske općine.

22. **Dr. fra Gaudencije Ivančić**, osuđen na 10 godina. Izdržao 6 godina.

23. **Fra Nikola Ivanković**, u istrazi 3 + 9 mjeseci, osuđen na 7 godina i 5 godina lišenja političkih prava, izdržao 5 godina, 7 mjeseci i 20 dana, ponovno zatvoren u travnju 1952. i tučen do izdahnuća 21. svibnja 1952. Njega su **udbaši** odvezli iz samostana na Humcu prema Mostaru. Na putu su ga mlatili. U zatvoru su mu dokrajili život. Fra Nikolino mrtvo tijelo smjestili su u mrtvačnicu. Potom su javili tajniku Provincije fra Ferdi Vlašiću da ga može obići. Fra Ferdo je otišao u bolnicu. Ondje su ga odveli u mrtvačnicu i rekli da je preminuo od srčane klijeti. Zapovjedili su mu da lijes s pokojnikovim tijelom poslije podne prezeve u crkvu. Tako je i bilo. U noći je **fra Mirko Magzan** otvorio mrtvački sanduk i tada su nazočni fratri i daci vidjeli kako je fra Nikoli smrskana

13. **Fra Honorije Čilić** osuđen i izdržao 3 godine zatvora i 2 godine gubitka građanskih prava. Mučenja su mu skratio život.

14. **Fra Mijo Čuić** 2. veljače 1946. u Travniku osuđen na smrt strijeljanjem, zatim mu je u Sarajevu 8. travnja 1946. kazna preinačena u 20 godina zatvora. Nakon sedam godina proživljenih u paklenim mukama fra Mijo je preživio moždani udar. Zbog uzetosti nakon moždane kapi otpušten je iz zatvora u 8. godini izdržavanja kazne. Ostao je nepokretan još deset godina - sve do

glava. Tako je i fra Nikola Ivanković franjevački uznik i *mučenik*.

24. **Fra Alfonzo Jukić**, u istrazi 2 mjeseca i 25 dana.

25. **Fra Krešo Jukić**, u istrazi 2 mjeseca.

26. **Dr. fra Ignacije Jurković**, osuđen na 6 mjeseci prisilnog rada i na gubitak narodne časti u trajanju od 2 godine. Nije izdržao zbog prethodnog odlaska u inozemstvo.

27. **Fra Blago Karačić**, u istrazi 3 mjeseca, osuđen na 15 dana u Mostaru, opet osuđen na 2 mjeseca, izdržao 1 mjesec i 15 dana.

28. **Fra Bosiljko Kordić** 2 mjeseca 1945.

29. **Fra Ratimir Kordić**, osuđen na 6 godina i 3 godine lišenja građanskih prava. Izdržao 2 godine i 3 mjeseca. Nakon višekratne zamolbe da napiše svoje doživljaje, fra Ratimir me je poslušao i napisao rukopis koji je objavljen posthumno pod naslovom, *Fratar - narodni neprijatelj*.

30. **Dr. fra Vencel Kosir**, u istrazi 2 mjeseca u Mostaru 1946. godine.

31. **Fra Teofil Leko**, u istrazi proveo 1 godinu dana.

32. **Fra Umberto Lončar**, u istrazi 3 mjeseca.

33. **Fra Jakov Lovrić**, osuđen na 8 godina, izdržao 8 godina.

34. **Fra Mirko Magzan**, osuđen na 12 godina i 6 mjeseci lišen građanskih prava. Izdržao 5 godina. Uvjetno otpušten s ograničenjem boravka.

35. **Fra Ferdo Majić**, osuđen i izdržao 33 dana u Mostaru (1971.) i opet 22 dana (1972.).

36. **Dr. fra Živko Martić**, osuđen na 2 godine, izdržao 1 godinu i 1 mjesec.

37. **Dr. fra Jerko Mihaljević**, osuđen na 12 godina i 5 godina gubitka građanskih i političkih prava. Zatvorska mu je kazna smanjena na 10 godina, izdržao 6 u Staroj Gradišci i u Lepoglavi. Služio je sv. misu zatočenom zagrabackom nadbiskupu **dr. Alojziju Stepincu**. Za nj se zauzimao nadbiskup dr. Alojzije Stepinac da ga oslobole iz zatvora. Stepinac je proglašen blaženim, a hercegovački franjevački mučenici i uzvanici su priznati sveci samo u Hercegovini i među hrvatskim narodom.

38. **Fra Berislav Mikulić**, u istrazi 2 mjeseca i 15 dana (1945.); opet u istrazi 5 mjeseci i 25 dana (1945.-1946.) i treći put u istrazi 22 dana (1947.).

39. **Prof. fra Vojislav Mikulić**, osuđen i izdržao 1 godinu i 6 mjeseci - od toga 70 dana u samici.

40. **Fra Kamilo Milas**, u istrazi 3 dana u Čitluku 1946.

41. **Ing. arh. fra Pio Nuić**, u istrazi oko 10 mjeseci.

42. **Fra Vinko Nuić**, osuđen i izdržao 7 godina.

43. **Dr. fra Kruso Pandžić**, u istrazi 3 mjeseca.

44. **Fra Placid Pandžić**, osuđen na 5 godina, izdržao 4 godine i 5 mjeseci.

45. **Fra Inocent Penavić**, interniran u Stocu šest mjeseci, osuđen na 8 godina, izdržao 1 godinu i 2 mjeseca.

**Pročelje širokobriješke bazilike nakon partizanskog bombardiranja - 286
štećenih kamenih ploča**

46. **Fra Ante Perković**, osuđen i izdržao 2 mjeseca u Mostaru srpanj-kolovož 1984.

47. **Dr. fra Svetozar Petrić**, osuđen i izdržao 4 godine.

48. **Fra Martin Planinić**, 1982. osuđen na dva mjeseca, izdržao 50 dana.

49. **Prof. fra Rajko Radišić**, osuđen na 3 godine, izdržao 2 godine i 10 mjeseci.

50. **Fra Jozo Radoš**, za vrijeme služenja vojnog roka osuđen i izdržao 3 mjeseca i 15 dana na Visu 1991.

51. **Dr. fra Bruno Raspudić**, u istrazi dva i pol mjeseca u Zagrebu 1945.

52. **Fra Krsto Ravlić**, osuđen i izdržao 2 godine, ponovno osuđen na četiri godine.

53. **Fra Damjan Rozić**, osuđen na 5 godina i 2 godine lišen građanskih prava, izdržao 1 godinu i 1 mjesec.

54. **Dr. fra Boniće Rupčić**, osuđen na 8 godina i 2 godine gubitka građanskih prava. Izdržao 7 godina.

55. **Dr. fra Ljudevit Rupčić**, u istrazi 2 mjeseca i trinaest dana (1945.), osuđen na 1 godinu, izdržao 8 mjeseci; ponovno osuđen i izdržao 4 godine (1956.).

56. **Fra Filip Sivrić**, u istrazi oko 3 mjeseca.

57. **Fra Hadrijan Sivrić**, u istrazi izdržao oko 3 mjeseca.

58. **Fra Zlatko Sivrić**, u istrazi 3 mjeseca (1948.).

59. **Fra Miroslav Skoko**, u istrazi 3 mjeseca i 15 dana.

60. **Fra Drago Stojić**, osuđen na 2 godine, izdržao 10 mjeseci (1949.). Opet osuđen na 5 godina i 2 godine bez građanskih prava, izdržao 2 godine i 2 mjeseca.

61. **Fra Luka Sušac**, u istrazi 2 mjeseca i 13 dana.

62. **Dr. fra Rufin Šilić**, u istrazi 3 mjeseca i 11 dana 1945.; opet u istrazi 1 godinu i 8 mjeseci (1948.-1949.).

63. **Prof. fra Čedomil Škrobo**, u istrazi tri mjeseca i 6 dana, osuđen i izdržao 1 godinu zatvora.

64. **Fra Drago Škrobo**, osuđen na 2 mjeseca, izdržao 50 dana.

65. **Fra Andrija Šoljić**, partizani su ga 1944., bez istrage i suda, držali u zatvoru 6 mjeseci. Kasnije je bio u istrazi 6 mjeseci, a osuđen i izdržao 3 mjeseci. Iz Rakitna je odveden u zatvor. Pod istragom je bio devet mjeseci. U zatvoru su ga tukli i zaprijetili mu da se **ne smije braniti na sudu**. Naime, fra Andrija je imao dokaze sebi u prilog. Oni su to znali i zato su ga tukli i prijetili mu, jer su htjeli da svakako ostane u zatvoru. Isljedivali su ga neki **Pudar** i **Krešo Šimić**. Svezali su mu ruke i noge te ga tukli rukama i nogama, prisiljavajući ga da se na predstojećem суду ne brani. Fra Andrija je kriknuo: **Ubiše fratra!** Onda su dotrčali neki milicajci i prestali su ga tući. Kako se unaprijed nudio napisanoj osudi, on je mirno zaspao za vrijeme čitanja prijepora. To su zapazili "suci" i protestirali. Osuđen je na 1 godinu i 10 mjeseci, izdržao 1 godinu i 8 mjeseci.

66. **Fra Eugen Tomic**, u istrazi 2 mjeseca i 25 dana.

67. **Fra Stanko Vasilj**, u istrazi 45 dana (1945.); za vrijeme vojničke službe izdržao 9 mjeseci i 6 dana u bataljonskom zatvoru 1947. Tu su ga izavizili. Nakon oporavka osuđen na 10 godina strogog zatvora i gubitkom građanskih prava, izdržao 7 godina.

68. **Dr. fra Vendelin Vasilj**, osuđen na 2 godine i 4 godine gubitka građanskih prava.

69. **Dr. fra Franjo Vidović**, osuđen je na 5 godina i 6 mjeseci, izdržao 4 godine u Zenici.

70. **Fra Ferdo Vlašić**, u istrazi 2 mjeseca i 13 dana 1945.; godine 1952. uhićen je i na montiranom procesu osuđen na 16 godina strogog zatvora i 5 godina

ograđenih građanskih sloboda, poslije mu je prvotna kazna snijena na 12, pa na 10 godina, izdržao je 8 godina i 20 dana. Godine 1960. uvjetno pušten. Dvije godine kasnije, ponovno je osuđen na 15 dana, a u studenom iste 1962. osuđen i izdržao mjesec dana; zatim je 1981., nakon Gospinih ukazanja u Medugorju o kojima je pisao u *Našim ognjištima*, osuden na pet i pol godina zatvora. Kaznu je izdržavao u Mostaru i Foči od 17. kolovoza 1981. do 17. veljače 1987. Shvatio je zle posljedice komunističkog sustava za hrvatski narod i Crkvu. U presudi stoji da "je radio protiv naroda i države". Protiv njihove države je bio a sav se istrošio za svoj hrvatski narod. Zadovoljština mu je bila kad je dočekao zoru slobode hrvatskog naroda u samostalnoj i slobodnoj Republici Hrvatskoj, a kod frata kad je postao njihov provincijal. Provincijal je bio samo dvanaest radosnih dana. Nažalost, nakon dvanaest dana, komunističke vlasti su uspjele preko Vatikana fra Ferdu detronizirati. Nadalje, i na fra Ferdu se okomila agresija srpskog naroda. U djelu *Bijeli put*, pomoć Hrvatima u Novoj Biloj, koji su 1993. bili u potpunom muslimanskom obruću, fra Ferdo se uključio s takvim zanosom, da je svim sudionicima bio poticaj i ohrabrenje. Jednom riječju fra Ferdo Vlašić bio je istinski velikan, ljubitelj svoga naroda i patnik. Njegova uloga ne može se zaobići u povijesti Hrvata, Katoličke crkve i franjevačke provincije u Hercegovini u drugoj polovici dvadesetoga stoljeća. I on je mučenik.

71. **Fra Vlado Vlašić**, osuđen na 2 godine, izdržao 1 godinu, 1 mjesec i 9 dana.

72. **Fra Bosiljko Vuković**, osuđen na 5 godina zatvora i 1 godinu lišen građanskih prava, izdržao 3 godine.

73. **Fra Željko Zadro** osuđen na 5 godina i 1 godinu lišen gradanskih prava, izdržao 4 godine i 9 mjeseci. Uvjetno otpušten s ograničenim kretanjem u Duvnu.

74. **Fra Zdravko Zadro**, u istrazi tri mjeseca i 22 dana.

75. **Fra Jozo Zovko** je nakon Gospinih ukazanja u Medugorju, osuđen na tri godine i 6 mjeseci, izdržao godinu i 6 mjeseci u Mostaru i Foči.

76. **Dr. fra Marijan Zubac**, osuđen i izdržao godinu i pol dana zatvora.

77. **Dr. fra Smiljan Zvonar**, osuđen 11. 7. 1956. godine u Mostaru na 15 godina i 5 godina ograničenih prava. Izdržao osam i pol godina. Pustili ga da ne umre u zatvoru.

78. Gimnazijalac **Ivo Turudić**, osuđen na 8 godina, izdržao 5 godina i 10 mjeseci u Zenici.

Preživjeli partizansko ubijanje hercegovački fratri su 1945. i sve do 1990. osuđeni na preko 357 godina kazne. Ni u jednoj drugoj civiliziranoj državi ne bi se fratrima tako drastično sudilo. Od toga su odrobjali 249 godina, dva (2) mjeseca i deset (10) dana. Čudnovato, ali je istina koju su mi svi s kojima sam razgovarao pričali o istražiteljima, sudsima i mučiteljima bez imalo ogorčene opterećenosti. Vjerujem da bi njihovi istražitelji, sudci i mučitelji bili zadovoljniji, kad bi mogli biti poput njih radosni. Oni su bili davno prije drugih ogorčeni na sustav, koji je, moguće i njihovom zaslugom, propao. Međutim, činjenica je da ni u jednoj drugoj civiliziranoj državi ne bi fratri toliko čamili u zatvoru kao u komunističkoj Jugoslaviji.

**DVJESTO ĆETRDESET I DEVET
LJETA
DOMOVINO NAŠA
MI SLOBODE SVOJE
TEBI DAROVASMO!**

Navedeni hercegovački franjevački uzničari prekaljeni u komunističkim mučionicama potvrđili su i oblikovali svoje bogoljublje, čovjekoljublje i rodoljublje. Kod njih nije bilo ni kapljice mržnje ili želje za osvetom. Kao branitelji vjere, nacije slobode i mira ništa nisu ni pomišljali protiv ljudske spodobe, bilo da je izvježbana da svjedoči protiv njih, bilo da ih sa sotonskom mržnjom muči u komunističkim kazamatima. Svojim svjedočanstvima su potvrđili da je njihovo rodoljublje i kršćansko i franjevačko. Oni su imali dušu čistu kao suzu. Oni su se zauzimali za slobodu i dostojanstvo svakog čovjeka i svakog Hrvata. Kad sam većinu njih pitao da opišu svoj život, doživio sam kako su se na svom životnom putu osjećali sigurni da su već ostvarili svoj smisao i ne bi ništa bitnoga mijenjali. Pokazali su se, nadalje, uspravni i uzorni svjedoci, sveti i veliki ponavljajući da nisu dostojni bili onoliko patiti zbog Isusa.

Posljedice zatvora

Posljednjih tridesetak godina, tamo od 1970. godine, pitao sam starije fratre o njihovom životu 1945., o stradanjima frata i o stanju u zatvoru. Njihove izjave sam snimio i zapisivao. Njihova svjedočanstva su neizbjegna vrela za povijest Katoličke crkve u Hercegovini posljednjih šezdesetak godina. Na pitanje kako im je bilo u zatvoru, gotovo nitko nije htio dulje odgovarati, nadodajući: *Bog nije zapamtio ovakvih mučenja. Ne daj Bože, da se ponovi, sotonski ljudi su nas mučili...*

Evo nekoliko posljedica koje nam pokušavaju predstaviti kako su *oznaši* i

Župna crkva sv. Ivana Krstitelja u Ružićima

mučitelji po zatvorima postupali prema uhićenim fratrima: Jedan je franjevac (fra Nikola Ivanković) preminuo od udarca (isljeđivanja) označa u zatvoru u Mostaru. Drugi je franjevac (fra Mijo Čuić) osuđen na smrt, potom mu je presuda zamijenjena s 20 godina zatvora. U zatvoru je šlagiran i otpušten na njegu u samostanu. Treći je uznik (fra Božo Bubalo) dva puta izveden na strijeljanje i doživio slom živaca, te cijeli život nije mogao ništa raditi. Četvrti (fra Smiljan Zvonar), nakon osam godina tamovanja, obolio od raka pa su ga pustili da umre u samostanu (12. kolovoza 1960.). Peti (Ivo Turudić) bio je vrlo mlađ - gimnazijalac u Visokom i 1980. osuđen je na 8 godina zatvora...

Franjevačka gimnazija u Širokome Brijegu, oteta nakon rata

Fra Damjanu Roziću je nakon nekoliko dana isljeđivanja opala kosa. Za vrijeme isljeđivanja svezali su ga za mrtvaca i ostavili tako dva dana u mrtvačnici. Kad ni nakon toga nije popustio, vozili su ga s mrtvaczem u mrtvačkim kolima. Fra Krsti Ravlić je u istrazi nakon tjedan dana kosa pobijelila. Fra Jakov Lovrić se pozvao na pravo - a istražitelj je otvorio ormar, uzeo štap od drinovine i odgovorio: *ovo je tvoje pravo*. Fra Mladena Barbarića su mučili k'o Isusa. Nije mi htio puno govoriti o mukama koje je podnosio, nego je rekao, *ostao sam živ*.

U zeničkom zatvoru zatvorenici su bili iz dana u dan, iz mjeseca u mjesec, iz godine u godinu uzastopno mučeni i na razne načine maltretirani. Svjedoci govore da su vidjeli jedne razapete svećenike na prekrivenim daskama, druge koji su svezanih ruku na ledima

Franjevački samostan u Konjicu

visjeli na otvorenim vratima, treće koji su za noge i ruke bili obešeni na zid... Visjeli su i umirali tako, a utroba im je na usta izlazila. U uskim prostorijama, poput srdela, ležalo je po 30 osoba. Tako opremljeni i isklesani patnjom, mudro i inteligentno po izlasku iz zatvora svjedočili su svoje franjevaštvo i svećeništvo. Dr. fra Mladen Barbarić o mučenjima se izjasnio da bi i vrag, za koga se kaže da je sveznajući, *morao proći školu komunističkih islijednika i mučitelja da nauči kako treba ljudi mučiti*. Tim je meni rekao da mu ne povrđujem rane, uvjeren, da mi je time sve rekao! A go tovo cijelu knjigu o svojim patnjama napisao je i objelodanio fra Janko Bubalo.

Presude šačice preživjelih hercegovačkih frata bilo je suđenje njihovu pozivu. Nakon drastičnih presuda, koje su proglašavane uglavnom u Mostaru, brzo su se našli u Zenici među robijašima. To je bio život mučenika, život neprestanih poniženja, oskudice i stradanja. Navedeni fratri nisu prolili krv kao mučenici, ali su kroz 249 godina svoje izolacije, života ravna življenu u grobu, svjedočili Isusovo mučeništvo. To je, prema svjedočanstvu preživjelih, bio pasji život, a ne život dostojan čovjeka. Nitko od zatvorenih svećenika nije tituliran ni *velečasni*, ni *prečasni*, a ni *presvjetlji* - svi su bili *banda*.

Njima predodređeno odjeljenje bila je zenička *staklara*. To je bila teška i dugotrajna izolacija. U tom odjeljenju ljeti je bilo neizdrživo vruće, a zimi hladno da su jedva preživjeli. Zatvorenicima su prava bila vrlo ograničena, a u staklari nisu ni

postojala. Zatvorenici nisu smjeli ni govoriti, ali su pronašli načina da se "razgovaraju" pokretom usana, stiskom šake i pogledom. To je bila njihova bezglasna podrška. U zloglasnoj *staklari* su provodili život najgori narodni neprijatelji. I rijetki su, kako se vidi iz popisa, dobivali pomilovanje i skraćenje odrezane kazne. Ipak, približavali su se dani odrobijavanja, odnosno puštanja na slobodu. Toga dana nitko od robijaša nije smio hodati ni kretati se na relaciji *staklara - uprava*, kuda će prolaziti odsluženi robijaši. Režim se bojao njih i nakon što su ih godinama "prevaspitavali". Bojali su se njihova pogleda, bojali su se njihovih riječi. Odsluženici su hrabriji robijaše, a nisu ih podizali na pobunu! Opasnije je bilo hrabriti ih da izdrže robiju, nego pozvati na bunu ili na bijeg. Takvi su im fratri smetali. Teška su se vrata zatvarala za najnedužnjim robijašima u komunističkom progonstvu frata.

Navedeni hercegovački fratri su suđeni i osuđeni, ali u njihovim osuđdama suđen je i osuđivan njihov narod i njihova subraća koja su čamila po hercegovačkim župama. Fra Jerko Karačić mi je pričao kako su u poslijeratnom razdoblju bili sigurniji zatvorenici nego župnici. On je, da bi noć provodio mirnije, u Ružićima nekoliko mjeseci spavao na stablu - brijestu. U zatvoru i na "slobodi" kušalo se iskorijeniti ljude što pred svojim imenom imaju tri slova dodatak - *fra* (kratica za *fratar = brat*). Tu su sa svojim pukom živjeli i preživjeli više od 750 godina; čuvali mu opstojnost i dušu i u višestoljetnom robovanju azijatsko-osmanlijske zulumčarske vlasti. Što nisu učinili Osmalije, pokušat će izvršiti i dovršiti još okrutniji - komunisti: istrijebiti "*fra*". Njih treba ukloniti, mislili su zli ljudi krvavih ruku, pa na prostorima Hercegovine ne će biti otpora srpsko-jugoslavenskom osvajačkom bezboštvo, ušutkat će glas savjesti, zamuknut će glas hrvatskog puka. Da se postigne taj zločinački plan, skrpane su lažne optužnice, na lažima čuvara Jugoslavije, školovanih svjedoka - lažova, te izabranih sudaca bez duše i savjesti. Tražila se franjevačka osuda, a ponekad i smrt - i Hercegovina će, planirali su i očekivali, zašutjeti, bit će duhovno i nacionalno mrtva.

Naprotiv, potekavši iz opora kraja što rada tvrde karaktere i mučne sudbine nepresušnoga potencijala, hercegovački franjevački uzniči su nadahnuće za svoju vjeru i za svoje domoljublje trajno crpili iz zavičajne sredine, iz etničko-etničkoga kompleksa hercegovačkog kamenjara. Živjeli su, trpjeli i radili tiho i samozatajno, isto tako i robiali za "hrvatsku stvar". Osuđivani su samo zato što su mis-

lili, govorili i pisali istinu i samo istinu. Njihovim tužiteljima nedostaje ta druga strana! Tada bi procesi bili potpuni - jer ih zapravo tada i ne bi bilo - bili bi izlišni i nestali bi razlozi progonstva i optužbe! No, fratri su optuživani i suđeni, a da se ne zna niti za koje im se grijehe sudi! Proces otpočinje! Tek u arenici sudnice gladijatori 'ljudskih duša' će im dati progodu da se brane a da ne znaju od čega! Krivotvorili su 'istinu'! Jedino danu istinu boljševizma! A fratri su im dokazivali da je istina ne dokazuje nego svjedoči.

Zloglasne partijske organizacije Knoj, Ozna i Udba odvodili su fratre. Provincija je kršila ruke, a fratri su učili da život opako udara po glavi i bili svjedoci da nema čovjeka kojega ne mogu dovesti na sud i osudit. Svjedočeći svoje svećeništvo i franjevaštvo, gotovo svakome od njih život je skraćen. Zatim su jednostavno nestajali s lica zemlje, uvenuli, usahli, bezlični, duševno osakačeni, apatični, nikakvi. S ljudima su se oprezno susretali i razgovarali. I tko je kriv? Nitko. Sve je bilo po zakonu. Kriv je samo naziv "*fra*", svećenik i ispunjava, što je po nečijem zakonu trebalo zabraniti, ne shvaćajući zašto. Međutim, što se krije iza toga hercegovačkog fratra, što je mistično i opasno u tom "*fra*", ostanje će za mnoge vječna tajna. Reklo bi se, da je to vrijeme daleka prošlost. Ne! Stoga je potrebno s poštovanjem susretati onoga uznika koji nam je svojim patnjama toliko radosti i toliko snage podario kao što su ona sedamdeset osmorica hercegovačkih frata. Nadam se da nijednoga mog subrta ne će zadesiti sudbina uznika, ali velika je patnja na pomolu.

Rehabilitacija zatvorenika

Prisjetimo se riječi bl. Alojzije Stepinca što ih je izgovorio na sudu 1946. godine: *u nijednoj drugoj civiliziranoj državi ne bi se tako sudilo*, kao što se sudilo hercegovačkim fratrima. Komunisti su *učinili pogreške fatalne*, što im *narod neće nikada zaboraviti*. I, ni u jednoj drugoj civiliziranoj državi ne bi fratri toliko čamili u zatvoru kao što se to dogodilo hercegovačkim fratrma u Čelovini, Zenici i Foči. Drastične osobu i ustrajno činjenje torture nad njima odlazi u zaborav. Većini hercegovačkih uznika zatvorske torture su skratile život, a njihovi spisi ostali u zatvorskim pismohranama. U ime prije vremena preminulih naših uznika pokrećem proces za njihovu rehabilitaciju. Na prvom mjestu potrebno je kroz postupak rehabilitacije osuđenih frata od strane komunističkog režima ocijeniti što je to bilo toliko zastrašujuće kod frata da su onako drastično suđeni.

Politička suđenja i zatvori samo su jedan vid progona podstaknutog i determiniranog političkim razlozima, premda je progon bio nastavljen i poslije osude i izdržavane kazne, a nerijetko već i nego više i primjenjivan prije suđenja. Taj progon, nažalost, nije bio uperen samo prema osuđenim osobama za političke delikte, već je bio proširen i na cijelu Hercegovačku franjevačku provinciju i rodbinu progonjenih. Nije moguće, razumije se, precizno odrediti dokle su bile granice tog policijskog i sudskega progona, kao i svakog drugog, pa se ova inicijativa usmjerava isključivo na građane kojima je suđeno zbog političkog uvjerenja i, eventualno, djelovanja.

Rehabilitacija bivših političkih zatočenika ne bi smjela biti selektivna zato što se nije radilo samo o disidentima, već se radilo i o policijsko-sudskega progona fratara koji su izražavali drukčije političke opcije od komunističkih. Razumije se da je riječ prvenstveno o "političkim krvicima" koje nazivamo zatočenici savjesti. Bez ovog zakonodavnog otklanjanja bar nekih posljedica ne može se, uvjeren sam, izvršiti tranzicija toliko neophodna koja je uvjet povratka (ili ulaska, kako vam je drago) Bosne i Hercegovine u europsku zajednicu naroda, kojoj pripadaju geografski, geopolitički, kulturno-istički, civilizacijski i vjerski.

Mnogi osuđenici nisu među živima, ali je u životu franjevačka provincija, bliski rođaci i prijatelji, u životu je i sjećanje na njih. Da bi se otklonila ova očigledna i povjesno neopravdana greška, nužno je potrebno s tom rehabilitacijom započeti odmah i predlažem da ona bude sveobuhvatna. Ona ne bi smjela prihvatići političke, etničke, vjerske ili bilo koje druge kriterije selekcije. Ona bi se odnosila također na žive, ali i pokojne, političke osuđenike.

Na pravosuđe spada kako to ostvariti. Ipak, rehabilitacija političkih osuđenika bi mogla obuhvatiti:

- Presude na osnovi kojih su politički neistomišljenici komunističkog režima bili osuđeni, trebalo bi poništiti.

- Bivšim političkim osuđenicima trebalo bi kompenzirati duhovnu, ali i materijalnu naknadu u zavisnosti od dužine izdržane kazne. Provincija osuđenih političkih zatvorenika koji nisu više među živima, imala bi pravo na ovu materijalnu štetu po mjerilima zakona o naslijedivanju.

- Također bi sjećanje na ove žrtve komunističkog režima valjalo obilježiti i na druge načine: imenom neke ulice u Mostaru i drugim velikim gradovima

Bosne i Hercegovine, podizanjem spomenika, jer je to također način da se obnovi sjećanje na ovu ružnu i zlu prošlost komunističkog režima.

Ovo sam iznio pred našu javnost da čujem što o tome misle hercegovački fratri, naši vjernici, sugradani, a i citatelji.

Cjelokupni procesi hercegovačkim fratrima imaju nekoliko razina, odnosno moguće je i potrebno promatrati ih i prosudjivati s različitih motrišta. Donekle se pokušavalo sačuvati izvanjsku formu pravog procesa, ali je svakom jasno da je to bila samo vješto rabljena krinka i farsa. Svojim držanjem i jasnim očitovanjem to su optuženi fratri znali i dosljedno time se ponašali. Znali su da oni nisu izvedeni pred sud zbog počinjenih djela

Crkva sv. Ante u Šujici

koja bi zahtijevala sudske procese, nego je ishodište svemu politička pozadina komunističkog režima. Sastavljači optužnice dobili su zadatak da optužnicu sastave i upute kako da je sroče. Odluke o tome su donesene u Sarajevu, a možda i u Beogradu (ili u kojoj Titovoj vili). Njihovi odvjetnici po službenoj dužnosti stavljeni su pred dilemu: kako ih braniti kada se u optužnici navodi uglavnom ono što su činili drugi, a ne oni!

Svjedoci istine dr. fra Leo Petrović, dr. fra Mladen Barbarić, dr. fra Vendelin Vasilj, dr. fra Svetozar Petrić, dr. fra Gaudencije Ivančić, dr. fra Rufin Šilić i dr. fra Boniće Rupčić, te ostali fratri u svojim stavovima, koje su jasno i glasno iznosili u propovijedima, bili su ljudi s izrazitim crkvenim, tj. katoličkim načelima, kako u dogmatskim (teološkim), tako isto i etičkim (moralnim) i političkim (nacionalnim) pitanjima. Slijedili su i provodili nauk i stavove Crkve. Bili su neumoljivi protivnici fašizma, nacizma i boljševizma (komunizma). Na tragu povijesnog i idejnog konteksta u kojem je cijela Crkva, naročito u Europi, živjela u prijelomnim zbijanjima i košmaru ideologija, politika i svjetonazora, fratri su vrlo naglašeno uočili kolika i kakva opasnost i protimba Crkvi i njenom djelovanju i poslanju prijeti i dolazi iz krugova masonerije.

Prenoseći te stavove u konkretno hercegovačko-bosansko i hrvatsko okruženje uočili su "ideološku" spregu koja postoji između "boljševizma i masonerije". Fratri su proživljivali i vrlo dobro poznavali cijeli tijek neuspjelog pokušaja da se dode do Konkordata. Znali su i vidjeli kako su jake i moćne te "nevidljive" masonske snage, s kim su u sprezi i komu služe. O tome su otvoreno govorili i pisali u *Krčanskoj obitelji* i knjigama (djela dr. fra Vendelina Vasilja o komunizmu). Stoga su i postali "narodni neprijatelji broj jedan" podjednako jugoslavenskim masonima i komunistima (boljševicima). I znali su da se ove dvije ideologije međusobno nalaze, surađuju, i rade na zajedničkom programu uništenja Rimokatoličke crkve.

Činjenica je, da je već danas većina hercegovačkih uznika i zbog skraćene dobi u komunističkim kazamatima, preminula. Rijetki su se usudili ostaviti pisano svjedočanstvo o svojim patnjama. Malo više ih je u uskom krugu ostavilo svoje svjedočanstvo. Razlozi za to su različiti. Kod nekih se osjećao strah da ne bi opet imali neugodnosti s vlastima. Kod nekih je bila skromnost. Zašto se, naime, hvaliti svojim junaštvom. I treći razlog: govoriti o zatvoru znači govoriti o ljudima koji su krivo svjedočili, koji su neljudski postupali... Zato se jednostavno o zatvoru šutjelo i danas šuti. Osobno, u ime svih čitatelja, ali i svih članova Crkve i hrvatskog naroda, hvala svjedocima na njihovom jedinstvenom svjedočanstvu! Fra Ivu Bagarića, fra Eugena Tomića, fra Blagu Brkića, fra Bonifaciju Barbarića, fra Jozu Zovku, fra Franju Vidovića..., a i ostale žive uznike, zamolio bih u ime sadašnjosti i budućnosti da, ako ikako mogu, svoja svjedočanstva zapišu, sačuvaju i, ako hoće, objelodane.

Odlaskom starijih fratarskih uznika suvremena je hercegovačka hrvatska baština zakinuta za još koju propovjedački moćnu i jezično sočnu stranicu. O njima će biti ispisivane brojne stranice, podjednako o povijesnim istraživačima kao i o uznicima, ali već danas je neprijeporno da su iza sebe ostavili trajan, dubok i svijetao trag. Poznavajući neke od njih i promatrajući njihove živote u cjelini, na posljeku, na račun prekobrojnih gubitaka hrvatskog naroda u hrvatskoj književnosti, može se reći hrvatska, ali i fratarska smrt ima više ukusa nego hrvatsko, odnosno fratarsko općinstvo.

(Iz knjige dr. fra Andrije Nikića, *Lučonoše naše vjere i uljudbe. Mrvoslovnik hercegovačkih fratarâ*, Mostar, 2004., str. 82.-93.)

JOŠ O JAVNOME VJEŠANJU I STRIJELJANJU 1945. U GOSPIĆU

Kada sam u računalo prepisivao članak gospođe Ljerke Koren Čorak, koji je objavljen u glasilu *Politički zatvorenik br. 159*, kako bih ga elektroničkom poštom poslao uredništvu, podkrala mi se pogreška, te je ispravljam uz ispriku gospodj Ljerki: u povorci koju su vodili na stratište nije bilo četrdesetak uznika, kako sam ja prepisao, već oko četrnaest, kako je to gospođa Ljerka napisala. Nažalost, broj pogubljenih toga tragičnog 22. srpnja 1945., na blagdan Svetе Marije Magdalene, bio je više-truko veći.

Partizanski dokument *KNJIGA - SPISAK ZATVORENIKA VOJNOG SUDA KOMANDE LIČKOG PODRUČJA g. 1945.*, koja je ostala sačuvana u gospočkome sudu, zatrpana hrptom sudskih spisa, a sada se čuva u Županijskome državnom odvjetništvu u Gospočtu, svjedoči da je toga dana ubijeno 67 Hrvata i 3 Srbin, iza kojih je ostalo 126 hrvatske i 6 srpske siročadi. Omjer ubijenih svjedoči o smisljenoj i sustavno provođenoj partizansko komunističkoj odmazdi nad Hrvatima. Evo popisa pobijenih:

POPIS**UBIJENIH HRVATA U GOSPIĆU NA BLAGDAN SVETE MARIJE MAGDALENE 22. SRPNJA 1945.**

1. Mile Ban, rođen 1889. u Žabici, Hrvat, oženjen, djece 4
2. Jelka Babić, rođena 1926. u Karlobagu, Hrvatica, neudata
3. Ivan Borić, rođen 1926. u Kamenici, Hrvat, neoženjen
4. Mile Borić, rođen 1893. u Kamenici, Hrvat, oženjen, djece 5
5. Ivan Božičević, rođen 1919. u Otičcu, Hrvat, neoženjen
6. Pave Brajković, rođen 1923. u Sincu, Hrvat, oženjen
7. Ilija Cvitković, rođen 1907. u Mutiliću, Hrvat, oženjen, djece 6
8. Milan Cvitković, rođen 1921. u Švici, Hrvat, neoženjen
9. Stipe Cvitković, rođen 1915. u Švici, Hrvat, neoženjen
10. Ivan Čorak, rođen 1898. u Pišaću, Hrvat, oženjen, djece 5
11. Josip Ćubelić, rođen 1900. u Gospočtu, Hrvat, oženjen djece 5
12. Jandre Dadić, rođen 1921. u Udbini, Hrvat
13. Mijo Devčić, rođen 1899 u Lipovlju, Hrvat, oženjen
14. Karlo Domines, rođen 1884. u Karlobagu, Hrvat, oženjen, djeteta 2
15. Mile Došen, rođen 1908. u Dabru, Hrvat, oženjen, djeteta 3
16. Nikola Došen, rođen 1894. u Smiljanskom polju, Hrvat, oženjen
17. Nikola Došen, rođen 1924. u Došen Dabru, Hrvat
18. Mile Dukovac, rođen 1919. u Ribniku, Hrvat
19. Petar Erega, rođen 1896. u Lipama, Hrvat, oženjen, djeteta 2
20. Nikola Galac, rođen 1904. u Žabici, Hrvat, oženjen, djeteta 4
21. Joso Golig, rođen 1894. u Donjem Kosinju, Hrvat, oženjen, djece 8
22. Mate Grbac, rođen 1901. u Čanku, Hrvat, oženjen, djece 5
23. Luka Holjevac, rođen 1922. u Mušaluku, Hrvat
24. Mile Jelić, rođen 1917. u Jezerane, Hrvat, oženjen, djeteta 2
25. Ivan Kalanji, rođen 1912. u Kalinovači, Hrvat, oženjen, djeteta 2
26. Ivan Lončar, rođen 1921. u Gospočtu, Hrvat, oženjen
27. Ivan Lulić, rođen 1912. u Aleksinici, Hrvat, oženjen, djece 1
28. Nikola Lulić, rođen 1912. u Konjskom Brdu, Hrvat, oženjen, djece 2
29. Mate Marinić, rođen 1893. u Šušnju, Kosinju, Hrvat, oženjen
30. Nikola Matajija, rođen 1912. u Podoštri, Hrvat, oženjen, djece 2
31. Ivan Mesić, rođen 1918. u Lipicama, Hrvat

Piše:**Ivan VUKIĆ**

32. Ante Mihić, rođen 1913. u Gospočtu, Hrvat, oženjen, dijete 1
33. Šime Milinković, rođen 1917. u Pazarištu, Hrvat, oženjen
34. Mile Milković, rođen 1920. u Studencima, Hrvat, oženjen, djece 2
35. Ivan Movrić, rođen 1892. u Stajnici, Hrvat, oženjen djece 3
36. Mile Movrić, rođen 1895. u Stajnici, Hrvat, oženjen
37. Mate Nikšić, rođen 1918. u Širokoj Kuli, Hrvat, oženjen, djece 1
38. Mirko Odorčić, rođen 1921. u Krivom Putu, Hrvat
39. Jure Orešković, rođen 1904. u Prozoru, Hrvat, oženjen, djece 5
40. Joso Pavičić, rođen 1916. u Rastokama, Hrvat, oženjen
41. Pavao Pavičić, rođen 1914. u Lukovo Šugarju, Hrvat, oženjen, djeteta 2
42. Stjepan Pavičić, rođen 1884. u Bužimu, Hrvat, oženjen, djece 6
43. Ante Pavičić, rođen 1922. u Bužimu, Hrvat
44. Nikola Pavlović, rođen 1924. u Jezerane, Hrvat
45. Ivan Pleša, rođen 1911. u Ramljanima, Hrvat, oženjen, djeteta 2
46. Stipe Pleša, rođen 1915. u Šušnju, Kosinju, Hrvat, oženjen
47. Ivan Pocrnić, rođen 1907. u Bukovcu, Hrvat, oženjen, djece 7
48. Petar Rajković, rođen 1892. u Udbini, Hrvat, oženjen, djece 5
49. Dane Rebić, rođen 1893. u Kapeli, Hrvat, oženjen djece 5
50. Rupčić Mate, rođen 1899. u Lešcu, Hrvat, oženjen, djeteta 3
51. Josip Starčević, rođen 1920. u Klenovači, Hrvat, neoženjen
52. Mićo Svetić, rođen 1923. u Ličkom Novom, Hrvat
53. Tome Šarić, rođen 1894. u Rudopolju, Hrvat, oženjen
54. Mate Šebalj, rođen 1922. u Dabru, Otočac, Hrvat
55. Gabre Šikić, rođen 1882. u Konjskom, Hrvat, oženjen, djeteta 3
56. Marko Štimac, rođen 1921. u Smiljanskom Polju, Hrvat
57. Ivan Tičak, rođen 1920. u Čajluku, Udbina, Hrvat
58. Ivan Tomic, rođen 1925. u Malo polje, Hrvat
59. Marko Tomljenović " 1919. u Trnovcu, Hrvat
60. Ivan Tonković, rođen 1889. u Sincu, Hrvat, oženjen, djece 1
61. Mile Ugarković, rođen 1918. u Malo polje, Hrvat
62. Mika Vičić, rođen 1925. u Letincu, Hrvat
63. Petar Vidaković, rođen 1919. u Malom lugu, Hrvat, oženjen
64. Marko Vrban, rođen 1909. u Lovincu, Hrvat, oženjen, djece 5
65. Ilija Vrkljan, rođen 1883. u Pazarištu, Hrvat, oženjen, djece 8
66. Mile Vukelić, rođen 1920. u Donjem Kosinju, Hrvat, neoženjen
67. Toma Zdunić, rođen 1913. u Žabici, Hrvat, oženjen, djeteta 3

Ukupno: 126

POPIS**UBIJENIH SRBA U GOSPIĆU NA BLAGDAN SVETE MARIJE MAGDALENE 22. SRPNJA 1945.**

1. Đuro Hinić, rođen 1918. u Založnici, Srbin, oženjen
2. Rade Tišma, rođen 1908. u Binovači, Srbin, oženjen, djeteta 4
3. Nikola Stojanović, rođen 1893. u Plani, Srbin, oženjen djeteta 2

Ukupno: 6

Naši državni predvodnici, nažalost, nisu ništa naučili iz naše krvave povijesti. Bože, zašto hrvatski narod iz sebe stalno mora iznjedriti nove Supile. Srpski predvodnici vođeni Srpskom svetosavskom crkvom i Srpskom akademijom nauka i umetnosti, složno i sustavno rade na oživotvorenu Velike

Srbije. Prividne razlike i odglumljene svade između **Pupovca** i **Đukića** samo su varka. Njihovi politički putovi u konačnici se spajaju s putovima **Miloševića**, **Šešelja**, **Košturnice** i drugih srpskih duhovnih i političkih čelnika k zajedničkom cilju uspostave Velike Srbije.

Tek što smo se nakon stoljetne borbe oslobodili i oslobodili se unija u kojima smo živjeli, slijamo u novu uniju, u kojoj ćemo ovako smisljeno moralno i gospodarski rastrojeni, nestati kao narod. Zar nije razorno poniženje kada naš predsjednik vlade **Ivo Sanader** šalje pismo EU da prihvata njezin, tek predložen i neizglasani ustav, bez odobrenja svoga naroda, a taj ustav sada članice EU ne prihvaćaju.

Zar opet nije razorno poniženje kada u Zagrebu, a potom u Gospicu politički čelnici postaviše barjak EU, unije čijom članicom nismo i koja nas ne prihvata, već nas neprekidno ucjenjuje. Unije, koja nije htjela kršćanstvo kao europsku tekvinu unijeti u svoj ustav, jer bi tada morala svoje zakone uskladiti s kršćanskim naukom, s kršćanskim etikom, koja se protivi pobačaju, istospolnom braku, nemoralnom bogaćenju, vladanju jačih nad slabijima i koja promiće jednaka prava za sve, bez obzira na boju kože i narodnost.

Partizanska zakletva

Barjak nije krpa za dekoraciju, barjak je simbol državnosti i suvereniteta. Slobodni narodi postavljaju svoj barjak, a pokorenim narodima svoj barjak postavljaju osvajači ili njihove sluge iz pokorenog naroda. Šešelj drsko u Haagu svjedoči da mi nismo Hrvati već Srbi, jer su po njemu Hrvati bili mali narod koji je u ratu s Turcima istrijebljen. A naši predvodnici? U Haag bi poslali svakoga hrvatskog domoljuba kojega sud zatraži, neka na sudu dokaže svoju nedužnost. Bestidno i bezdušno, kao da čovjek ima tisuću godina provedenih u zatvoru pod istragom nije neki gubitak. Jesu li naši politički predvodnici krivi za ovako bolesno stanje, ili pak mi, kao narod, iz kojeg su iznjedreni? Odgovorni smo mi jer nemamo razvijenu građansku hrabrost! Koja bi država, koji bi narod trpio političare koji ih vode u propast? Kakav smo mi to narod koji nema gradanske hrabrosti, koji im ne može reći: "Lagali ste nam, dosta je, nesposobni ste morate odstupiti".

Država nije laboratorij a puk pokusni kunići na kojima se nesposobni i neodgovorni uče. Domu i Narodu treba služiti, a ne njime vladati!!

TRAŽE SE

Molim čitatelje **Političkog zatvorenika** da mi jave, ako im je išta poznato o mojim ujacima i momu stricu, koji su nestali tijekom Drugoga svjetskog rata odnosno neposredno nakon njega.

Jedan od mojih ujaka zvao se **Anton Draženović zv. Anta**, sin Andrije i Jele rođ. Draženović, rođen u Dabru

1915. Imao je brata Miću. Anton je 26. kolovoza 1941. primljen u Hrvatsko domobranstvo kao djelatni dočasnik (pješački narednik). Kao domobran je bio stacioniran u Zagrebu sve do kraja rata, a 1945. su ga ubili partizani, neki tvrde u Zagrebu, drugi govore u Požegi. Antunov brat **Milan Draženović**

Antun Draženović

Marko Draženović

nović zv. Mića, rođen je 1912. Kao ustaša je 1941./42. bio stacioniran u Gospicu. Navedno je poginuo 1942. u Banovoj Jarugi, u vlaku punom ustaša, kojega su partizani zaustavili i sve putnike izveli, nakon čega im se gubi svaki trag.

Moj stric **Marko Draženović** rođen je 1. prosinca

Milan Draženović

1912. u Velikome Kutu kao sin Andrije i Jele. Tijekom rata je bio redarstveni izvidnik u zagrebačkome Gospodarskom redarstvu. Stanovao je u Trnju, Ukrinska 57. Nakon okupacije Zagreba, odveden je na saslušanje. Pamte da je bio doveden u logor Kanal, a onda je prebačen u logor Prečko. Nakon tamošnjega sedmodnevног boravka, nestao je bez traga. Pokušaji da se od OZN-e nešto dozna, ostali su bez uspjeha.

Molim sve one koji o mojim ujacima i stricu nešto znaju, da se jave na adresu: Marica Nolting, Frankfurter-Str. 15, 35037 Marburg, Deutschland, tel. 06421-979-590, telefaks 06421-979-591, e-pošta: Oktober50@t-online.de

MOJE SJEĆANJE NA SVIBANJ I LIPANJ 1945. (III.)

Na tom dijelu puta jedva da se vidio koji partizan. Pokraj nas je projašio jedan, koji je na sebi imao oznake oficira ili nešto slično. Ja sam ga prepoznao: bio je to **Veljko Lukež**, bratić mojih, dobroih prijatelja **Radeka** i **Željka**. Pozvao sam ga. On se zaustavio, nije silazio s konja. Pitao je, jesu li i njegovi bratići negdje u koloni. Kad je čuo od mene da su oni ostali u Zagrebu, bez puno riječi je odjašio dalje. On je bio student agronomije. Ja nisam ni znao da je pobjegao u partizane.

Piše:

Antun ŽIVKOVIĆ

su svoje hlače po šavovima i tako su ih mogli zadržati.

Kad je kolona izašla iz Dravograda, na cestu prema Mariboru, partizani su rascjekali kolonu na skupine od po dvjesto do tristo ljudi. Pokraj takve skupine jašilo je nekoliko partizana na konjima. Mislim da su to bili Srbi, po

Uz cestu su ležali mnogi mrtvaci. Kad su zaustavljeni kolonu, da je natjeraju na trčanje natrag, ona bi zastala nekoliko minuta. U jednom trenutku, kad me nijedan partizan nije gledao, pokušao sam sjesti da se malo odmorim. Tek onda sam primijetio da sam skoro sjeo na jednoga ubijenog čovjeka, koji je ležao uz cestu. Naravno da nisam sjeo, nego sam brzo produžio, dalje. Osim ubijenih ljudi, naokolo je bilo dosta uginulih konja, koji su uslijed plinova što se razvijaju u tijelu uginulih, bili napuhnuti kao baloni.

Do noći nije bilo ni malo odmora. Tek kad se smračilo, zaustavljene su kolone, vjerojatno zbog toga što nas po mraku nisu mogli kontrolirati i tjerati. Narod je ležao kraj ceste, a nas četvorica smo odlučili da se zavučemo u dvorište jedne napuštene kuće i da tamo malo odspavamo. Dvorište je bilo puno ljudi, koji su imali istu namjeru. Do prvoga kata kuće vodile su drvene stube, a ispred ulaza bila je mala drvena platforma. Nas četvorica popeli smo se na tu platformu na kojoj smo se stisnuli jedan do drugoga i pokušali spavati. Naš odmor nije dugo trajao. U dvorište su iznenada upali partizani, opalili su u zrak nekoliko svijetlećih raketa, koje su osvijetlile čitav kraj. Uz strahovite psovke počeli su pucati po ljudima. Vikali su da svi moraju na cestu, a preživjeli su to i učinili. Nas četvorica smo se pritajili na onoj platformi, ja sam u sebi molio Boga, da partizani ne pogledaju gore, na platformu. Čim su se ugasile rakete, i mi smo krenuli na cestu. Uz cestu smo mogli spavati, jer nas partizani te noći na cesti nisu dirali. Cijelu noć čula se pucnjava iz automata i strojnica. Bilo je jasno da partizani ubijaju ljudi iz kolona ispred nas i grupe vojnika koje su odvodili s ceste na sporedne puteve.

17. svibanj - četvrtak

Nastavilo se napredovanje prema Mariboru. Ponavljao se prethodni dan: rano ujutro došli su konjanici, nastavljajući svoj posao od jučer. Trčali smo naprijed i natrag i borili se da ostanemo na nogama. Ne sjećam se, je li to bilo u četvrtak prije podne ili popodne, ali taj dan vidjeli smo jednu kolonu vojnika, među kojima je bio i **Šimo**. Koliko se

Šajkače na zagrebačkim ulicama u svibnju 1945.

Nešto iza podne, dio kolone u kojem smo se mi nalazili, stigao je do Dravograda. Tu smo prešli preko mosta na lijevu stranu Drave. Ovdje je počelo! Engleza više nije bilo ni blizu. Oni su svoje napravili: raju za klanje uredno su isporučili i potom se nečujno pokupili.

Već na mostu dočekalo nas je dosta partizana. Bili su bijedno obučeni. Počeli su se raspitivati koliko je sati? Naivci, koji su imali sat, uslužno su izvadili sat, a kad su partizanu rekli koliko je sati, ovaj im je sat oduzeo riječima: "Meni će taj sat trebati, a tebi je i tako nepotreban!" Partizani i partizanke, koji su stajali kraj puta, promatrali su kolonu, pa ako su na nekome primjetili bolje cipele, hlače ili koji drugi odjevni predmet, odmah su mu to oduzeli. Ja sam svoje cipele dobro zamazao blatom, tako da su izgledale staro, a odijelo mi i nije bilo u zavidnom stanju. **Milivoj** i **Danče** rasparali

izgledu, ali nisam siguran, Sunce je bilo jako i bila je već prava ljetna vrućina. Partizani su nas tjerali da trčimo. Kad smo tako pretrčali nekoliko kilometara, tjerali su nas da trčimo natrag. Partizani na konjima su držali pištolje, pa tko nije izdržao trčanje ili je posruuo, bio je odmah ubijen. Bilo me je prilično strah! Cijelim putem sam u sebi molio Majku Božju da mi pomogne, da mi da snagu da izdržim, te da me osloboди straha. Molitva je sigurno pomogla! Bio sam jako umoran, ali nisam posustao, iako mi je na trenutke dolazila želja da se bacim na pod, što bi bio kraj. Milivoj, koji je trčao iza mene, bocnuo me je pod rebra, kad je video da gubim snagu. To mi je također pomoglo da dodem k sebi. Partizani su nas taj dan tjerali sve do noći, strogo su pazili kad smo trčali preko nekog potoka, da se ne bi tko sagnuo da dohvati malo vode.

sjećam, oni su se nalazili na jednom odvojku od glavne ceste. Kasnije sam doznao, da su partizani takve skupine odvodili malo dalje od ceste i da su ih tamo kolektivno likvidirali. Zbog toga pretpostavljam da je Šimo najvjerojatnije ubijen 17. svibnja, u četvrtak.

Naše putovanje do Maribora trajalo je sve do petka navečer.

18. svibnja - petak

Kao i prethodnih dana, trčanje je trajalo cijeli petak. Zbog raspadanja mrtvaca i uginulih životinja, cijeli kraj kroz koji smo prolazili imao je jedan ogavan vonj, kojeg sam kasnije osjećao mjesecima. Mnogi ljudi, koji nisu više mogli izdržati ovo tjeranje, skakali su u Dravu. Možda su mislili da će se tako nekako spasiti, ali Drava je tih dana bila nabujala i ljudi su se utapali.

Naša kolona je u petak kasno navečer stigla do Maribora. Mariborske ulice bile su pune ljudi, koji su uspjeli preživjeti putovanje od Dravograda. Kasnije sam saznao, da je u Mariboru bio formiran koncentracijski logor, ali je bilo toliko naroda, da partizani nisu mogli sve strpati u logor, pa je narod spavao po ulicama i kućnim vežama. Partizani, uglavnom Srbi i Bugari, obilazili su zarobljenike, i kao lešinari pljačkali i otimali sve što nije bilo opljačkano na putu od Dravograda. Mene su prepipali neki Bugari i u jednom su džepu našli mali džepni nožić, koji su mi oduzeli. Nisu primijetili da imam nove cipele, jer sam ih, kao što je spomenuto, premazao blatom. Stanovnici Maribora pokazali su se prilično susretljivo: mi smo naišli u jednu kuću, gdje su Milivoju i Antu dopustili da se obriju, a neke žene su u loncima kuhalo čaj, koji su dijelili narodu. Imam dojam da su shvaćale, da većini ovih zarobljenika nisu muke završile dolaskom u Maribor. Nismo ni mi slutili, da će se za mnoge nastaviti još strašniji križni putevi...

19. svibnja - subota

Danče i ja smo ipak odlučili da izmaknemo partizanskoj kontroli, da pobegnemo iz Maribora i najkraćim putem odemo u Zagreb. Tako smo se Danče i ja u Mariboru rastali od Milivoja i Ante i ujutro 19. svibnja krenuli prema Ptiju. Prije Ptiju skrenuli smo s glavne ceste i kretali se po sporednim putevima. Nismo bili sami, istim pravcima kretala su se manje skupine

ljudi. Svi smo izbjegavali glavne puteve, jer su tamo bili partizani.

Ja sam još iz Bleiburga nosio sa sobom jedan zavežljaj u kojem sam imao jednu pidžamu, jednu košulju, vrećicu s malo bijelog brašna, malo soli, komadić špeka i malo masti umotane u nepropusni papir. Putem smo se zaustavili i u jednoj limenki od konzerve skuhali malo žganaca od bijelog brašna. To smo začinili s malo masti i špeka i to nam je bio prvi topli doručak nakon nekoliko dana. Nismo imali ni žlice ni vilice, pa smo se poslužili sa štapićima od drva.

Uputili smo se prema Krapini i tokom dana stigli do Hrvatske. Ušli smo na područje Hrvatskog Zagorja negdje kod Maclja. Skupine umornih i gladnih povratnika kretale su se prema Krapini, a uz put su stajali seljaci, Zagorci, Hrvati, koji su jadnicima -prodavali hranu. Stajali su sa sirom, kruhom, gibanicama i sličnim đakonijama, ali su davali samo onima, od kojih su mogli dobiti novac, zlato ili koji odjevni predmet. Danče i ja smo za pidžamu i košulju dobili svaki čašu kiselog mljeka i jedan mjed s nekakvom pitom od sira. Još se i danas s malo gorčine sjećam postupka naših zemljaka...

Ne sjećam se gdje i kako smo prenoćili noć od 19. na 20. svibnja. Vjerojatno smo spavali negdje u jarku kraj ceste.

20. svibnja - nedjelja

U nedjelju smo stigli u Krapinu. U gradu su se već udomačili partizani i komunisti. Stanovnicima je vjerojatno objavljeno da je rat gotov, pa je na ulicama bilo dosta ljudi. Primjetio sam da se po mjestu kreću partizanske ophodnje. Kako smo bili umorni, odlučili smo otići na kolodvor, da vidimo postoji li kakav teretni vlak koji će krenuti prema Zagrebu. Tu je bilo dosta ljudi, ali ni traga nekom vlaku. I na kolodvoru su bile nekakve ophodnje sastavljene od domaćih partizana. Mislim, da su to bili ljudi, koji zapravo nisu bili u partizanima, ali nakon što su partizani ušli u Krapinu, pristupili su partizanima i počeli osnivati lokalnu vlast. Jedna takva ophodnja zaustavila nas je i zatražila isprave. Ja sam im pokazao svoju đačku iskaznicu, ali Danče nije imao nikakove isprave. Danču su zadрžali i nekamo ga odveli, a mene su pustili, jer sam bio premlad. Tako sam u Krapini ostao sam.

(nastavit će se)

(nastavak sa str. 20)

Pohvalan odnos župljana župe Macinec

Kod spomen-križa položeni su vijenci i zapaljene svijeće. U ime Društva za obilježavanje grobišta vijenac su položili **Barbara Turk, Pavao Kancijan i Željko Strek**, u ime slovenskog Društva vijenac je položio Franc Perme, a u ispred Matice hrvatske Čakovec vijenac su položili prof. Zvonimir Bartolić, predsjednik MHČ i **Tomo Blažeka**, tajnik ogranka. U ime općine Nedelišće vijenac su položili Mladen Horvat, predsjednik Vijeća i **antomir Kirić**, donačelnik općine Nedelišće, a za Međimursku županiju vijenac su položili **Zlatko Bacinger**, pročelnik Odjela za odnose s javnošću Međimurske županije i međimurski dožupan Mladen Križaić. U spomen na žrtve poratnih likvidacija u općini Nedelišće vijenac su položili i pripadnici HDZ-a iz Nedelišća, a Barbara Turk iz Peklenice recitacijom „Mučenicima za domovinu“ upotpunila je komemorativni skup najvećeg grobišta u Međimurju, upriličen po peti put na ovom stratištu.

Na kraju komemoracije domaći župnik, vlc. Stjepan Markušić podsjetio je da se župljeni župe Macinec s pijetetom i poštovanjem odnose prema žrtvama stratišta u Hrašćanu, iako nisu mogli utjecati ni na ratna ni na poratna događanja u svojem kraju. Program obilježavanja stradanja na grobištu Sep u Hrašćanu se odužio, a posljednja molitva izrečena tog predvečerja polako se stajala sa zalazećim zrakama sunca koje je obasjavalo okupljeni narod u sjeni križa s mislima na stradale nevine žrtve totalitarnoga državnog terora.

Obilježavanje 60. obljetnice stradanja na grobištu u Gornjem Hrašćanu održano je u suradnji sa župom Macinec, općinom Nedelišće i Međimurskom županijom, a povodom Dana pobjede i domovinske zahvalnosti i desete obljetnice vojnoredarstvene akcije Oluja, u petak 5. kolovoza u Međimurju je u 10 sati u župnoj crkvi Sv. Nikole u Čakovcu služena je misa zadušnica za sve poginule hrvatske branitelje. Nakon mise, u Perivoju Zrinskih u Čakovcu položeni su vijenci na spomenik poginulim hrvatskim braniteljima iz Međimurja. Središnju svečanost i obilježavanje desete obljetnice „Oluje“ u Županiji međimurskoj organizirao je Ogranak udruge hrvatskih veterana domovinskog rata iz Svetog Martina, a desetogodišnjica proslave vojnoredarstvene akcije „Oluja“ i Dan pobjede i domovinske zahvalnosti obilježen je i u ostalim općinama i gradovima kako Županije tako i diljem Hrvatske i inozemstva gdje žive Hrvati.

**Hrvatska katolička misija + BL. ALOJZIJE STEPINAC + Hrvatska katolička misija
Ljubljanska 13
SI - 2000 MARIBOR
Telefon: (osobni mobitel) 098 205 894**

Datum 13. 07. 2005.

Broj

**HRVATSKI DOMOBran
BAUEROVA 21
10000 ZAGREB**

Obavještavam poštovanu Udrugu ratnih veterana Hrvatski domobran da ćemo i ove godine u Mariboru održati Molitveni spomen-dan za sve Hrvate pobijene u tome gradu i okolici poslije rata 1945. I opet ističemo da to nije politički nego vjerski program koji već po sedmi put upriličujemo uz blagdan Svih svetih i Dušni dan kad posjećujemo grobove onih s kojima nas je život nerazdruživo povezao, da tako zasvijedočimo da ih i nakon smrti poštujemo. A uvijek moramo poštivati one koji su tako okrutno pobijeni samo zato što su htjeli svoju slobodnu domovinu Hrvatsku. Uz dane sjećanja na mrtve njihov grob nesmije ostati neposjećen, neokićen, neosvijetljen. Zato dodjite i ove godine u nedjelju 23. listopada. Obavijestite o tom što prije i ostale vaše podružnice da se nademo u što većem broju na grobu "Mariborskih mučenika".

PROGRAM

Sv. Misa je u 10,00 u crkvi sv. Alojzija na Koroškoj 1 - uz Glavni trg. Pristup autobusa je u dolasku i povratku blizu crkve.

Poslije Mise ulazimo u svoje autobuse i vraćamo se prema Zagrebu. Groblje Dobrava je u pravcu povratka, a parkiralište je kod ulaza u groblje. Na groblju se program nastavlja oko 12,00 recitacijama, pjesmama, prigodnom propovijedi i molitvom.

Mjesto, program i smisao okupljanja ne dopušta nošenje vojnih uniformi ni iskazivanje političke ili stranačke pripadnosti. Okitite se samo poštovanjem prema žrtvama i ljubavlju prema domovini.

Iz praktičnih razloga napominjem da se pri dolasku poslužite toaletnim prostorima na benzinskim crpkama jer uz crkvu nema takvih prostora.

S osobitim poštovanjem
P. Valentini Miklošec
P. Valentin Miklošec
ravnatelj HKM u Mariboru

O PAVU, MARIJU I HAMDIJI

Pamtim ga iz prolaza Gradom. Crne kožne rukavice, oko ruke zamotana uzica za koju je vodio velikoga prijateljski nastrojenog dalmatinera. Imao je dugi korak, punih usana i žive duboke oči. Volio je nositi "dolčevitu" majicu i bio je onaj pravi skladni, ušesni Dubrovčanin. Znatiželjan. Od onih poradi kojih je Dubrovnik uvijek bio Gradom, Europom. Često bi se motao oko kraja Široke ulice i malih kamenih stupića, vjerojatno omiljenih ciljeva njegova psa.

Misljam da su naši psi i bili prvi razlog poznanstva, iako u Gradu ne trebate imati psa da biste upoznali nekoga. Jednostavno kad se zadovolji broj čestih susreta, a to je uglavnom brzo, imate novog poznanika. I ako se kojim slučajem sretnete u nekome drugom gradu, pozdravit ćete se i prijateljski popričati nekoliko riječi. Uvijek toplije i s više razumijevanja nego na Stradunu. U Gradu u kojem su i kuće trebale sličiti što više jedna na drugu, da ne bi izazivale zavist, postalo je važno **bombičavati** i ne dizati se od projekta. Barem danas. Jer nekad je sigurno bilo drukčije. Ne bi taj Grad ostavio iza sebe takvu ljepotu. Ponekad sam se osjećao zarobljen u zlatnome kavezu svoga grada.

Pavo je uvijek bio srdačan. U rijetkim susretima govorio bi o glazbi, umjetnosti, uvijek okružen **sinjorinama** koje su se borele za njegov pogled. A njegov pogled bio je upućen jednoj lijepoj plavoj djevojci.

Boninovo je bilo u suncu. Bio je to jedan od onih lijepih dana kasne jeseni. Na morskoj pučini nazirale su se topovnjače. Nikad mi nije bilo jasno kako te male sive brodice mogu sijati toliko užasa. Pavo mi se približavao dugim korakom u društvu nekoga svog prijatelja i kao uvijek i prema svakome, nasmijao se velikim osmjehom: "Htio bih s vama poći oklopnjakom u Mokošicu, smijem li?" Nekolicina liječnika, među kojima i ja, prije dolaska jugo-voske izmjenjivala se u ambulantni u Mokošici.

Pavo sam rekao da ga teško mogu povesti sa sobom. Za to su bile potrebne dozvole. A bojao sam se da mu dam i najmanju podršku, od odgovornosti prema nekome drugome. Shvatio sam da je u ratu lakše dovoditi u opasnost svoj život nego tudi. Pohvalio sam ga za fotografije koje su nastale prvih dana rata.

Rekao sam "Pavo, imaš jako dobre fotografije i mogli bi ih poslati jednomu mom poznaniku u New York. (Samo nekoliko mjeseci ranije, u New Yorku upoznao sam poznanika moje kolegice **Ines**, tada novinara **Vladimira Drobnjaka** kojemu sam htio poslati fotografije). No-

Piše:

dr. Antun CAR

vinar je i bilo bi to svjedočanstvo stradanja Grada!". "Ne, rekao je, ja nisam fotografijama zadovoljan. Ja hoću snimiti fotografiju u trenutku nastajanja, a moje takve nisu!". "Znaš, rekao sam, snimio sam nekoliko fotografija kada sam bio po terenu ali ne mogu sada nastaviti dalje snimati, naime u Gradu više nema filmova za kupiti. Znaš li gdje bih mogao naći kakv film?". Samo je otkopčao preko ramena prebačenu torbicu s kamerom i rekao: "Uzmite ovaj film, ja ih imam dovoljno i uspijevam ih nabaviti. Vaš je...". Nekoliko dana kasnije snimio je svoju posljednju fotografiju, u trenutku dok je granata razarala Stradun.

Jednog dana u ambulantni se pojавio **Hamđija**. Znao sam ga iz Slanoga, gdje je u godinama prije rata bio konobar u hotelu "Osmine". Bio je naglašenih kostiju lica, svijetle puti, visok, kao i većina naših muslimana koji su to postali u godinama višestoljetne turske okupacije Bosne. Bio je radišan čovjek. Ženama je bio zanimljiv i tijekom ljeta je imao uvijek zgodne pratalje. Prošlo je nekoliko godina od našega posljednjeg susreta, tako da sam se iznenadio kad sam ga sreo. Promijenio se, smršavio, pogleda čvrstog i odlučnog, ali nešto iskrivljenog držanja zbog jakih bolova koje je trpio u ledima. Bio je aktivni pripadnik policijskih postrojbi i iza sebe je već imao Korenicu. Pričao mi je o užasu kroz koji je prošao. Kako se ratna strahota prebacila na naše područje i Hamđija je došao pomoći. Pogledao sam ga i našao da ima izrazito teški oblik lumboishijalgije. Teško je hodao i bol mu se iz leđa spuštala niz nogu. Moralo ga je gadno boljeti. Preporučio sam mu terapiju i strogo mirovanje. "Možete od mene sve tražiti, ali ne i da mirujem. Ja ne mogu mirovati. Moram sudjelovati u obrani Grada, zato sam tu!".

Upozorio sam ga da može imati ozbiljnih posljedica, jer ne znamo pravo stanje kralješnice, ali on nije ni čuti htio o daljnjoj obradi. Iskreno govoreći, tada i

nismo ulazili u kompletну obradu jer smo stedjeli na rtg filmovima i na struji. Bilo mu je draga da je mene našao u ambulantni i da smo se mogli popričati. Odbio je bilo kakav dugotrajni tretman ili bolovanje. Rekao je: "Izgurat ću ja nekako s tim.". Idućih dana smetnuo sam Hamđiju s uma. U ambulantni je stalno bilo puno bolesnika. Među njima i oni koji su odlučili otići iz Grada, iako to nisu smjeli. Dolazili su s potvrdama specijalista koje sam morao uvažiti, iako su priče o njihovim novonastalim neurološkim ili psihiatrijskim bolestima bile neuvjerljive. Znali su ispričati meni sasvim prozirne priče, o svojim tegobama koje su inače imali godinama, ali su se upravo sada i medicinski potvrdile. Tako je jedan odjednom postao epileptičar, ispričavši mi u detalje kako izgleda jedan takav napad, da bih ja u priči doznao da od toga boluje jedan njegov rođak. Ili pak, jedan drugi pacijent koji je pod dijagnozom psihoze upućen izvan Dubrovnika. Kada sam mu htio napisati mjesto liječenja blizu Zadra, usprotivio se, jer je htio ići do Rijeke pa u Zagreb. Naravno, da u lukama dolaska nitko nije provjeravao papire s kojima su ljudi silazili s broda. Poneki liječnik bi bio i zaboravio (ne znam koji su drugi razlozi bili), da se time i ona skromna obrambena moć (nije bilo dovoljno oružja) slabi. Ljude je jednostavno bilo strah i to je bilo razumljivo.

Za takve je možda bilo i bolje da su otisli. Ali zar nije bilo strah i nas, koji smo ostali? Hamđija se nije više javljao i pretpostavio sam da mu je bolje. Tako je vjerojatno i bilo.

Vratio se u svoju postrojbu i nastavio braniti Grad. Sve do onog trenutka kada je iz zasjede na Bosanci ubijen. On i moj prijatelj iz djetinjstva **Mario Pezzi**. Iako znatno stariji od mene, za mene je, u mojoj pubertetskim godinama, Mario bio prototip lijepog muškarca kakav sam ja želio biti. Živio je dinamičan život Dubrovnika 70-tih godina. Kao mlad, radio je u "Labirintu" potom plovio, držao restoran u gradu, Lazaretima. Bio je kozmopolit. Žene su ga voljele. Moja majka je bila prijateljica obitelji Zadil (djekočko prezime njegove majke) iz djetinjstva. Uvijek ću pamtitи njegovu baku Maricu koja me je, još kao dijete, dočekivala s velikom šalicom bijele kave i maslacem na kruhu. Maslo je stajalo u posudi s vodom, tako da se uvijek moglo razmazati na kruh, sigurno od mravi. Tada nitko nije patio od povišenog kolesterol-a i o tome nije ni mislio.

Prošli su mjeseci i godine dok se njihovi mrtvi ostatci nisu prenijeli i dostoјno

pokopali u Gradu, na Boninovu. Hamdije sam se sjetio nedavno, čuvši priču o snajperu. On ga je prvi koristio. Svaki idući borac koji je pucao iz tog snajpera bio je ili mrtav ili teško ranjen. Sve dok snajper nije povučen iz borbe.

Djeca Batarelo

U JNA, na vježbaliju u Kukuzovcu, nakon prve godine studija, daleke 1977. uspješno sam svladao visoko sofisticiranu tehniku puške M-48 uz na metre i metre potrošene kurdelice za čišćenje cijevi i miris loja za podmazivanje. Na visokoj ustanovi za odgoj sanitetskog osoblja, beogradskom SOŠ-u, tijekom služenja vojnog roka, naučio sam kako u ruci držati pištolj, ne trzati se i, ne daj Bože, žmirkati od straha koji nosi buku prijetećeg metka. Jednom prilikom sam, sasvim zaboravivši da mi je u ruci pravim metkom napunjen pištolj, ruku spustio prema zemlji, jer mi je zasmetala težina dugo ukočene ruke. Srećom nisam oporio, a ruku mi je podigao uvijek budan desetar kojeg ništa nije moglo iznenaditi. Opsovao mi je "sve po spisku". Na istoj sam ustanovi položio sve ispite iz svih mogućih taktika, sumnjujući da bi mi ikad trebale biti od koristi.

Usprkos visokom stupnju astigmatizma, ipak sam uspijevao poligonske metke ponekad uputiti prema meti koju sam nakon višekratnih pokušaja uspio pogoditi, što je doprinosilo mojoj novoj svijesti o sasvim dobrome vojničkom umijeću. Jedino se nisam nosio s plaćenim ženama koje su oficiri tadašnje armije, prilikom vježbi na Deliblatskoj peščari dovodili i plaćali da se smanji stres oficira, zbog, po život zemlje, važnih događaja kao što je sanitetska vježba unaprijed određenih ciljeva i rezultata.

Muslim da je to bilo krajem studenog 1991. godine. Gospodin Bačić iz dubrovačkoga Crvenog križa, nervozno je hodao i ponavljao u privremenoj zdravstvenoj stanici u Mokošici, kako treba doći do djece u Gromači, da su putovi minirani, da će djeca tamo ostati, da ih čeka majka u Zagrebu, da su Vukovarci koji su se sklonili kod svoga djeda. Začudio se kad sam mu rekao da sam se upravo vratio iz Gromača i da sam uspio pregledati ljudi koji su ostali, da sam zajedno s članovima civilne zaštite prošao kroz brojne kontrolne točke uz vojničku pratnju koja je kontrolirala sve što sam činio. Nekoliko dana ranije srelj smo se u samostanu Male braće, gdje je bio smješten Međunarodni komitet Crvenog križa. Za sam Grad to su bili presudni dani. Jednog od tih dana upravo mi je on priopćio da je Srđ ostao bez naših branitelja. Bojali smo se ulaza neprijatelja u Grad, ali isto tako bili smo spremni pružiti otpor. Bila bi to

sigurno bitka za svaku kuću, jer nitko ne bi, bez obzira na to što su poslije govorili neki naši političari, dao svoju kuću ili život bez borbe. Govorila je moja susjeda: "Proljevat će ih vrelim uljem i bokaricom punim govana, ali ne će laku ući u moju kuću!"

Ponudio sam se poći još jednom. Do Mokošice sam inače išao morskim putom, a kako sam dolazio kao ispomoć liječniku u Mokošicu, po dogovoru s Komandom mesta, onda mi je bilo jednostavnije tražiti, bez sigurnih jamstava da će se to i dogoditi, propusnicu za liječnički posjet Gromači. Medicinska sestra Lenči Hakštok, Mirko Prelenda iz civilne zaštite i ja krenuli smo do Gromače uz propusnicu koju je izdavala Komanda mesta i koja nije trebala pružati bogzna kakvu zaštitu.

Prošli smo nekoliko nadzornih točaka prije nego što smo stigli u Gromaču i na svakoj bili detaljno pregledani. Na samom ulazu u Gromaču pretresla me je jedna crvenokosa, mlada, stasita Crnogorka, koja je - prije nego što sam je bilo što upitao - rekla da je "dobrovoljka, koja brani Jugoslaviju". Nisam sasvim bio siguran od koga je to brani, a po njenom strogom izrazu lica i rukama koje su vješto pretresale sva sumnjiva mjesta, shvatio sam da je sumnja pala na nas. Njoj je društvo pravila svjetlokosa, bucmasta žena izrazito muškog držanja, kratko podrezane kose i sitnih očiju. Bilo mi je draga da ma barem ona ne pretresa.

Djecu smo našli kod djeda. Nakon objašnjenja djeci i djedu da smo došli u ime Crvenog križa, da ih majka, koja je izbjegla iz Vukovara čeka u Zagrebu, i nakon što je djed pristao dati djecu nama, uputili smo se natrag. Djeci je bilo drago da idu majci, a djedu nije bilo lako što mora poslati djecu, a da i ne zna kamo idu. Jako smo dobro znali da privremena propusnica ne daje baš nikakvu sigurnost i da je važno što žurnije se vratiti.

Na samom izlazu iz mjesta zaustavlja nas crnogorski rezervist. Podignute

puške. Nesigurno otvaram teška vrata rasklimanog kombija. "Poznaješ li ti onog šofera predsjednika opštine u Dubrovniku?" i navede mi ime. Ja uz mučninu u želucu od straha i lupanja srca koje sam osjećao u ušima, nastojeći odgovoriti na svako pitanje, uzvratim da nisam baš siguran za koga me pita. Iza nas nam se približavao kamion pun rezervista. Sve sami Crnogorci, valjda iz Nikšića.

"Požurite, doktore" - reče mi Prlenda i s nogom na gasu polako krene. Ja shvativši da smetamo prolazu vojnika, a očekujući da je velika crna kuštrava glava čekinjaste brade i krnjava osmijeha, ostala iza nas, svom snagom potegnem velika, rasklimana, limena vrata kamiona. U projekciju između vrata i vratnice, zaprepaštena je ostala glava prijatelja vozača, donedavno našeg predsjednika općine. Čula se samo psovka tijela koje se naglo zgrčilo držeći se za desno uho i kleknuvši pred neumitnošću moje snage i metalnog zagrljaja.

Ostavili smo ga iza nas. Ne mojom željom. Naime dok sam razmišljao kako mu pomoći, ne znajući što bih učinio, naš vozač je nagazio na gas i ostavio iza sebe i našeg rezervista i kamion pun vojnika. Odahnuo sam tek kad je prošlo desetak minuta a da se u retrovizoru nije pojавio niti jedan pratilec. Ali ne zadugo. Dok laskom u Zaton dočekala nas je lokalna patrola i vlast nekog kapetana Draška. Provjeravao je što smo i tko su djeca. Pokušavao sam mu objasniti da se djeca moraju vratiti majci. Bio je sumnjičav, ali nas je na kraju pustio. Nije znao za dogadjaj u kojem sam sasvim slučajno onesposobio vojnika jugo-vojske, barem nekoliko minuta. Na trajektu nije bilo problema. Iskaznica Crvenog križa pomogla mi je u objašnjenju prebacivanja djece. Iz Mokošice djeca su bila prebačena u Grad gdje ih je dočekao novinar Stipe Puđa, a potom brodom, s Brankom Šeparović, otišla kod svoje majke u Zagreb. A Srđ, Srđ je ponovno dobio svoje branitelje.

POMOĆ ZA POLITIČKI ZATVORENIK

Tijekom srpnja i kolovoza 2005. svojim su prilozima izlaženje našeg časopisa nesebično pomogli:

Vladislav	Musa	Zagreb	220,00
Edib	Hatipović	Zagreb	200,00
Marijan	Božić	Požega	500,00
Ljubica	Čavčić	Zagreb	300,00
Branko	Rakarić	Zagreb	300,00
u k u p n o			1.520,00

Zahvaljujemo se darovateljima, i ubuduće se preporučujući njihovoj susretljivosti.

(Ur.)

U SPOMEN

ALOJZIJE JELAŠ

1945. - 2005.

Laka mu bila hrvatska zemlja

HDPZ Podružnica Sisačko-moslavačka

U SPOMEN

ALOJZIJA KRZNAR

1926. - 2005.

Laka joj bila hrvatska zemlja.

HDPZ Podružnica Krapina

U SPOMEN

MILKE KOVACIĆ

1927. - 2005.

Laka joj bila hrvatska zemlja

HDPZ Podružnica Krapina

U SPOMEN

dipl. iur. i prof. VLADIMIR STARČEVIĆ

1929. - 2005.

Laka mu hrvatska zemlja!

U SPOMEN

MILAN MALEK

1930. - 2005.

Laka mu hrvatska zemlja!

U SPOMEN

s. ZVJEZDANA VUK

1919. - 2005.

Laka joj hrvatska zemlja

U SPOMEN

IVAN PEITEL

1926. - 2005.

Laka mu hrvatska zemlja!

U SPOMEN

MARIJA PETROVIĆ

rođena De Moder

1911. - 2005.

Laka joj bila hrvatska zemlja!

IN THIS ISSUE

On 25th September 2005, it has been forty years since the murder of **Vjekoslav Balin**, a renowned political prisoner. Balin was born in 1933 in Šibenik, into a partisan family, and himself was a member of the communist youth organisation. However, he soon realised that his nation was imprisoned in the communist Yugoslavia, and decided to emigrate in 1955. As a talented sculptor, he continued his studies of sculpture in Italy and had two well-received exhibitions. At the same time, he was politically active against Yugoslavia and its communist regime, and on several occasions he re-visited his homeland illegally. During one of his visits, he was arrested, together with a collaborator, in May 1958 in Zagreb. The Yugoslav militia took him to Belgrade, where he spent about nine months, without his family and friends knowing anything about his whereabouts. In early 1959, he was brought before court and sentenced, in a staged process, to nine years of imprisonment.

He served his first six years on the infamous island of Goli, where he was subjected to various forms of mental and physical torture. In February 1964, he was transferred to Stara Gradiška, from where he could not make any contact with the family for months. In his last letter, dated 5th September 1965, Balin almost prophetically feared even worse than had already happened to him. Indeed, the prison administration informed his mother, on 25th September 1965, that his son had “committed suicide” in the prison.

No one who knew Vjekoslav Balin believed then, nor do they believe now, the official version of the story. Quite contrary, there are still many eyewitnesses of his torture living, and there are written statements of prisoners, who heard the thumps and moaning on that fatal morning. One

of the renowned political prisoners, father Rudi Jerak, found three vertebrae in the room where autopsy was done on Balin's body. After three days of hiding, he managed to bury them secretly on the prison yard. The family did not get the body of late Vjekoslav Balin. It was buried with-

dred Croatian Catholic priests, friars and nuns were killed. Many of them were killed in Herzegovina. But that was not the end of the sufferings of the clergy, especially the Franciscans. A scarily large number of them were imprisoned: the Herzegovina Franciscan province had in Herzego-

Agression gegen Kroatien (Voćin, 22. Dezember 1991)

out the presence of the family, in an unmarked grave, probably on the burial ground in Uskoci, a village in the vicinity of the infamous prison of Stara Gradiška.

Neither Vjekoslav Balin nor other Croatian political prisoners, who were killed or whose health was permanently damaged in prison, have been rightfully acknowledged in the free and democratic Croatian state. Streets and squares are still named after their torturers, while they are being permanently erased from the people's memory.

* * *

Father Andrija Nikić, Ph. D. writes about the suffering of the Franciscans of the Herzegovina Franciscan province. In the bloody campaign of the Yugoslav communist partisans, which started in 1941, but especially since 1944 onwards, about six hun-

vina, on 28th October 1949, 59 priests in more than 40 parishes, and 26 friars were imprisoned. This means that almost half of them were in prisons. Luckily, the regime's attempts to persecute the priests and thus destroy the Croatian and Catholic spirit in the Croatian land remained futile. One of the imprisoned priests, **father Martin Planinić**, writes in this issue about one of the key witnesses of the crimes in the Jasenovac camp, which had been founded in autumn 1941, and continued to operate as a communist camp after the fall of the Independent State of Croatia. Analysing the statements of that witness in various political processes, father Martin Planinić points to unbelievable inconsistencies and lacks of logic, and calls upon the witness to finally decide on what's true and what's the product of his imagination.

IN DIESEM HEFT

Am 25. September 2005 sind vierzig Jahre seit der Ermordung des bekannten kroatischen Häftling **Vjekoslav Balin** vergangen. Balin wurde 1933 in Šibenik, in eine Partisanenfamilie, geboren und als Jugendlicher Mitglied der kommunistischen Jugendorganisation. Interdessen hat er bald begriffen, dass sein Volk in kommunistischen Jugoslawien versklavt ist und entschied sich 1955 in die Emigration zu gehen. Als begabter Bildhauer setzt er in Italien sein Studium fort und bereitete zwei bemerkte Ausstellungen. Gleichzeitig setzte er seine politische Tätigkeit gegen Jugoslawien und sein kommunistisches Regimes fort und kam mehrmals illegal in die Heimat. Bei so einem illegalen Kommen wurde er mit einem Mitarbeiter im Mai 1958 in Zagreb verhaftet. Jugoslawische Polizei brachte ihn nach Belgrad in Gefängniss wo er neuen Monate, dass seine Familie davon nicht wusste, verbrachte. Anfangs 1959 wurde er vor Gericht gestellt und in einem Schauprozess zu neun Jahren Kerker verurteilt.

Erste sechs Jahre verbrachte er auf dem berüchtigten Insel Goli (Kahlinsel), wo er verschiedenen Formen seelischen und körperlichen Quälereien ausgesetzt wurde. Im Februar 1964 wurde er nach Gefängnis Stara Gradiska versetzt wo ihm monatelang jeder Kontakt mit der Familie untersagt wurde. In letztem Brief, datirerten mit 5. Septemer 1965, gerade prophezeilich schreibt Balin, dass er noch schlimmeres befürchtet als das was ihm bereits geschah. Und tatsächlich, am 25. September meldete die Gefängnisleitung seiner Mutter, dass ihr Sohn im Gefängnis „Selbstmord verübt hat“.

Niemand der Vjekoslav Balin kannte glaubte damals aber auch

heute der Dienstversion nicht. Im Gegensatz, es leben noch viele Augenzeugen der Quälereien deren er ausgesetzt wurde, existieren sogar auch geschrieben Zeugnisse von Mitgefangenen die gerade am diesen Tag Schläge und Stößen gehört haben. Ein von bekanntesten kroatischen Häftlingen Pater **Rudi Jerak** fand in dem Raum, wo das Balins Körper obduziert wurde, drei Wirbeln. Er konnte diese, nach drei Tage verstecken, im Gefängnishof heimlich begraben. Der Familie konnte gelang es nicht sein Körper zu bekommen. Er wurde in nicht gezeichnete Grube angeblich am Friedhof in Uskoci, einem Dorf unweit von des berüchtigten Gefängnis Stara Gradiska, begraben.

Weder Vjekoslav Balin noch irgend ein anderer bekannter kroatischer politischer Häftling, die im Gefängnis umgebracht wurden oder dauerhaft erkrankten, bekam in der freien und demokratischen Kroatien würdige Anerkennung. Straßen und Plätze tragen noch immer Namen ihrer Quälern, Opfer versucht man aber dauerhaft aus dem Volkserinnerung auszudieren.

* * *

Über die Leiden der Franziskaner in der Franziskaner Provinz von Herzegowina schreibt **dr. Fra Andrija Nikić**. In dem blutigen Marsch jugoslawischen kommunistischen Partisanen, schon ab Jahr 1941, aber besonders ab 1944 und danach wurden etwa sechshundert kroatischen katholischen Priester, Ordensbrüder und Ordensschwestern umgebracht. Nicht kleine Zahl gerade in Herzegowina. Leider damit sind die Leiden der herzegowinische Priester und besonders Franziskaner nicht beendet. Erschreckend große Zahl endete nach Kriegsende in den Gefängnissen: Die Franziskaner Provinz von Her-

zegovina hatte am 28. Oktober 1949 in Herzegowina 59 Priester die an mehr als 40 Pfarreien dienten, aber 26 Franziskaner zur dieser Zeit im Gefängnis. Das bedeutet, dass fast eine Helfte im Gefängnis war. Die Versuche des Regimes den

*Agression against Croatia
(Gospic, October 1991))*

kroatischen und katholischen Geist in diesem kroatischen Lande durch Vertreibung der Priester auszulöschen blieb zum Glück ohne Erfolg. Einer von verhafteten Priester, **fra Martin Planinić**, schreibt in diesem Heft über einen Kronzeugen der Verbrechen im Lager Jasenovac, der im Herbst des Jahres 1941 gegründet war und während des Zweiten Weltkrieges existierte aber auch nach dem Zusammenbruch des Unabhängigen Staates Kroatien, dann aber als kommunistische Lager. Fra Martin Planinic analysiert Aussage diesen Zeugen in verschiedenen politischen Prozessen und weist auf unglaublich unkonsistent und unlogisch sind und ruft diesen Zeugen auf sich zu entscheiden: wann spricht er Wahrheit und wann sich was ausdenkt.

KATOLIČKI ŽUPSKI URED U

Titius

Broj: 261/41.

82

Izvješće

o stanju župe i o pastoralnom radu
od 30. Juna prošle godine do 30. Juna tek. god. 19^{44.}

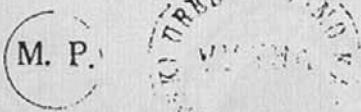
ŠTA SE PITA ?		Odgovor u brojkama	ŠTA SE PITA ?		Odgovor u brojkama
1.	Stanovništvo po vjeri:	Katolika: <u>3900.-</u> Pravoslavnih: <u>/</u> Muslimana: <u>292</u> Drugih: <u>/</u>	2.	Kuća u župi (kućnih brojeva):	Katoličkih: <u>588</u> Pravoslavnih: <u>/</u> Muslimanskih: <u>42.-</u> Drugih: <u>/</u>
3.	Zenidbenih kat. parova u župi svega:	<u>727</u>	4.	Rodeno katolika:	Muških: <u>57</u> Ženskih: <u>61.-</u> Nezakonite djeko: <u>/</u>
5.	Sklop: Ženide:	Među katolicima: <u>27</u> Mješovite: <u>/</u>	6.	Umrlo: Umrlo:	Odraslih: <u>32</u> Djeca ispod 7 godina: <u>35</u>
7.	Prelaz s vjere:	Prešlo na kat. vjeru: <u>/</u> Otpalo od kat. vjere: <u>/</u>	8.	Ispovijed i pritest:	Godišnja ispovijed: <u>3417</u> Ispovijed iz pobožnosti: <u>5335</u> Svega ispovijedeno: <u>8752</u> Uskrana prćest: <u>2891.</u> Prćest iz pobožnosti: <u>4320</u> Svega prćesćeno: <u>7211.</u>
9.	Propovijedi rečeno:	<u>/</u>	10.	Opremljeno bolesnika:	<u>110</u>
11.	Krizmano djece:	<u>/</u>	12.	Jesu li i koliko dana držane sv. misije?	<u>3 dana</u>
13.	Kat. djece muške: <u>165</u> " " ženske: <u>98</u> Drugih vjera djece muške: <u>20</u> " " ženske: <u>9</u> Broj učitelja po vjeri: <u>2 zemljan. - Raz.</u> 3	14.	Škole kršć. nauka:	Broj škola za muške: <u>1</u> Muške djece u školama: <u>138</u> Broj škola za ženske: <u>1</u> Ženske djece u školama: <u>121</u>	
15.	Broj groblja u župi:	<u>6</u>	16.	Broj kapelica (u groblju i vani):	<u>6</u>
17.	Red S. O. P.: Treći organizacije (ime broj članova):	Koliko se obuklo u godini: <u>11</u> Umrlo ili lastupilo: <u>18</u> Sveukupni broj: <u>482</u> <i>Prat. Frca Bausov</i> <u>128</u> <i>Prat. Gospe Karmi.</i> <u>890.-</u>	18.	Druge vjerske organizacije (ime broj članova):	
19.	Crkvena imovina:	Sakupljeno crkvene milostinje:	20.	Krug sv. Ante:	Zavjeti i milodari: <u>29.408</u> Potrošeno preko godine: <u>4.604</u> Sadašnjaci jela novčana imovina crkve: <u>24.804</u>
21.	Primljeno:	<u>8110.-</u>	22.	Izdano:	<u>825.-</u>
23.					

U *titui*

due 23/VII.

god. 19 ~~AA.~~

Potpis župnika:

KATOLIČKI ŽUPSKI URED U

Broj: 361 / 41

Ronjica

74

Izvješće

o stanju župe i o pastoralnom radu
od 30. Juna prošle godine do 30. Juna tek. god. 19

U *Arvicola* dne 14. April god. 1941

Potpis župnika:

god. 1971
Potpis župnika:
Afra Lukačević